

palócföld

irodalmi, művészeti, közéleti folyóirat LIX. évfolyam 2013/1.

Benedek Szabolcs
H. Nagy Péter
Térey János

TARTALOM

“kávéházi szegleten...”

- Térey János
- Hartay Csaba
- Kirill Makszimov

Őszi hadjárat (Átiratok)	3
Szemhunyasok (356-379.)	12
Őrök világa (SF-monológ, H. Nagy Péter gyűjtése)	17
száj/zár / Az oldalbordának / aortádban folyó	19
Tajtékos utak / gáz / fagybicsak	22
Avangárd végvárok a magyar irodalomban 1-3.	26
Az a borús arc ölni tudott volna... / Római reggel (Kabai Csaba fordításai)	28

Tarján Bulvár

- Debreceni Boglárka

Gikszer	30
---------	----

Próza és vidéke

- Benedek Szabolcs
- Oláh András
- Szávai Attila
- Papp Dénes

Focialista forradalom (Regényrészlet)	32
Bajbarát	39
Mélyvidék (Regényrészlet)	43
Szocreál / Egy pohár víz	54

Kutatóterület

- Z. Urbán Péter
- Bakonyi István

“Metareflexív” alakzatok Nemes Nagy Ágnes költészetében	58
Képes beszéd. Petróczi Éva első részösszegzése	70

Találkozási pontok

- Gréczi-Zsoldos Enikő

Kultúrtáj és irodalom (Beszélgetés Bene Zoltánnal, a Madách Irodalmi Társaság elnökével)	77
---	----

Kép-tér

- Shah Gabriella

Képirás (Beszélgetés Abonyi Antal operatőrrel)	84
--	----

Ami marad

- Pucher Bálint
- Csűrös Miklós

Hazám (Szálinger Balázs: <i>Köztársaság</i>)	88
nagy(on)fontos (Bíró József: <i>Kisfontos</i>)	93

A lapszámot Fűrjesi Csaba *Szférák* című sorozatának képeivel, illetve azok részleteivel illusztráltuk. Az alkotások megtekinthetők a művész honlapján: <http://furjesicsaba.hu/>

Főszerkesztő:
Mizser Attila (attila.mizser@gmail.com)

Szerkesztő:
Nagy Csilla (csillester@gmail.com)

Lektor/Korrektor/Online:
Tóth Kinga (tothkinga@gmail.com)

Főmunkatársak:
Nagy Pál (Párizs)
Pál József (Salgótarján)
Tózsér Árpád (Pozsony)

Alapító:
Nógrád Megyei Önkormányzat
Közygűlése

Készült a Polar Stúdióban
(Salgótarján)

Támogatónk:

nka
Nemzeti Kulturális Alap

Médiapartnerünk:
Nógrád Megyei Hírlap

Kiadja:
Balassi Bálint Megyei Könyvtár
(3100 Salgótarján, Kassai sor 2.)

Felelős kiadó: Molnár Éva igazgató

Fenntartó:
Salgótarján Megyei Jogú
Város Önkormányzata

- Levélcím: 3101 Salgótarján, Pf. 18. ● Telefon: 32/521-560 ● Fax: 32/521-555 ●
- Internet: www.bbm.k.hu ● E-mail: palocfold@gmail.com ● Terjeszti a Magyar Lapterjesztő Zrt. (LAPKER) ● Előfizethető a Balassi Bálint Megyei Könyvtárban, a Palócföld Könyvek sorozatban megjelent kötetek megrendelhetőek ugyanitt ● Megvásárolható Budapesten az Írók Boltjában (VI. kerület, Andrassy út 45.), Balassagyarmaton a Kincsestár Könyvesboltban (2660 Balassagyarmat, Rákóczi út 61.), valamint Losoncon (Szlovákiában) a Phoenix Könyvesboltban (98401 Losonc, Kubinyi tér)
- 2013-ban megjelenik 6 alkalommal ● Egy szám ára 500,- Ft ● Előfizetési díj egy évre 3000,- Ft, amely a postaköltséget is tartalmazza ● Kéziratokat és rajzokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza ● ISSN 0555-8867 ● INDEX 25925 ●

TÉREY JÁNOS

Ősz hadjárat. Átiratok*

Minden érvényes indulat

1

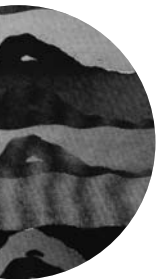
Föltartóztatnak. Visszakozni nincs mód.
Tovább csak rajtuk át, a korridor
Írányában. Fönntartás nélkül. Ott,
A rév előtt a parti őrség. Hogyha éles
Lőszert használnak: súlyos túlkapás
Lesz. – Háború előtti sláger:
Két éve nem hallottam, bár vadásztam
Mindenhol: végre zsong a wurlitzerből...
Még vesztegzár alatt vagyok; megeshet,
Hogy holnap csellel hatolok keresztül
Rajtuk. Minden érvényes indulat
Most ellenem feszül.

2

De mit tartalmaz ez az utca?

Fél hat? – Gyerünk. Be, egyre beljebb
Veszem magam. A patika,
A sarki fűszeres: gyanúk
Igazolódnak végre be,

Ahogy a megszállás előtt.
A kormányzóság este hallgat;
A kordon – „Halt, halt!” – megfeszül.
Ellenőrzés az utakon,
Habár pár destruktív elem
Miatt van az egész. – Kikérem
Magamnak, ebből én sosem
Vállaltam részt. *Nyugton legyek.*

Az őrnagy pimaszul lapoz
A személyimben: láthatóan
Bizonytalan. Már nem tehet
Be; túl mélyre ástam magam.

3

Provincia:
A lankás úton áll meg és figyel.
Nyilvánvaló hiány: itt villamos járt,
Azonkívül
Az utca neve is megváltozott
Azóta. Hinné is, megcsalta csak
Pár nehezen
Kódolható jel... Csak játszik az éter?
A vándor lép, az ösvény imbolyog.
Mi közelít
A Templomosrend omlatag kolos-
Tora felől? Vad pillanat. Megint
Lesz mit tovább-
Ragozni majd a hétórás mise
Alatt. De egyre jobban érzem, a
Szaporodó
Alattomos áskálódások itt
Csupán engem készítenek ki. Nem
Fogok bedőlni –

4

A délutáni obskúrus zshivaj,
Az enervált arcok a karzaton.

Mélysárga tónus, nyüzsgés. Maradandó
Impressziók, kihatnak elkövet-

Kező időkre. Csak lepusztult
Falikarok, rozzant lambéria:

Egykor kávéház.

Az ostromlott város csütörtök este;
Itt épp a szellemi elit veszi

Birtokba a területet. Az utcán
A helytartó emberei cirkálnak

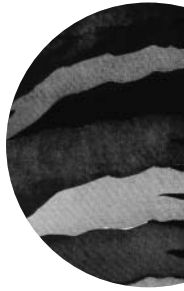
Jobbára már kedvetlenül. Alig
Maradt esélyük, hogy kitartsanak.

Bástyáinkon vértben vigyáz az őrség...
Offenzíva indul a völgy felől,

Legkésőbb reggel. Lassan készülünk
Haza. – Sűrűsödő őrzőjáratok.

A pénztári órák között

„A mézeshetekig még hányat kell aludni?”
A kisasszonyok átadják a könyvelést
És lemennek enni. Néha ez se használ.

Odalent például arról fecsegnek, mi zajlik
A Visszatért Területeken.
Esetleg erről. És közben
Kuszáltak, mert menstruálnak.

Aztán újra fölveszik a munkát. Ilyenkor
Dolgoznak, olcsóbb az éjszakai áram
(Nem fogom vitatni).

A pénztári órák alatt
Az emésztésem fölborul,
Néha mindössze meghökkenek.
– Melyikük méltányolhatná eléggé,
Hogy még bírom és ennyire?

Elégtelen az apparátus

Huzamos közelítések, barátom,
Odaférni igyekvés. A tűznél
Végre otthon leszünk.

Nem járunk messze! A karrier
Közelében kiderül (nos,
Mit szépítsem), hogy
Elégtelen az apparátus.

Délután fölkeressük
A ligetet és aránylag
Későn érünk haza.

Hagyd, kérlek!, hagyd figyelmen kívül,
Ha a program ütközik a miserenddel.

A bérlő

Ami a rovarvilágot illeti,
Tisztelet a nálam élelmesebbeknek.
Belőlem élnek, soraikat mégsem ritkítom.
Bent van a bérlő a Jobb Híján-házban,
Nem az én váram. Nem az én asztalom.
Ajtón belül, nem birtokon belül. Uralni,
Mint saját dombját a kakas?...
Vonalamon egész délelőtt ül az iker.
Határidőnaplómra telepszik a pók.

A leleményes építészek számításából
Mindig kimarad az idő vasfoga
Meg az emberi tényező. Nem az én váram.
Átléptem a küszöböt, nem érkeztem haza.
(Volna saját jószág, fölvirágoztatnám:
Kezem között arannyá válik a tulajdon.)
Álmatlan a bérlő a nyavalyás házban.
Éber helyzettudat: foglaló vagyok, aki
Csak az izmosabb behajtóknak fizet.

Ébred a bérlő a Jobb Híján-lakásban,
Nem takarítja, nem csinosítja: minek?
(Becsések egyedül az otthonról hozott relikviák,
Mint ólomkristály tálak, törhetetlenek.)
Formálhatnám önképemre,
Hogyha váram lenne. Arcképcsarnok
Népesítené be csupasz falait.
Mossa kezeit a bérlő. Irgalomból
Letelepített nomád,
Lenullázza és lelakja,
Lábtörlőnek használja otthonát.

Egy ízeltlábú virraszt

I.

Cég, első nap, fogadtatás:
Túl kedvező... Belép a képbe

Pár árnyékos figura. Mégse
Szeplőtelen fogantatás.

II.

Mocskolóival szembesül
És enyhén émelyeg (de nem hány).

A sovány törzs betegesen ráng
Boldogtalan tengely körül.

A tudomány mai állása

És le volt adva a neve a portán.
És úthenger volt a meghallgatáson.
Ugyanaznap elfoglalta asztalát.

A képernyővel szemközt: Feszít Ferenc.
Azonnali belépéssel irodista – táguló
Hatáskörrel, túl a próbaidőn.
Órát lehetne igazítani hozzá.
Bármilyen anyagot rálőcsölhetsz,
Határidő előtt szállítja az anyagot.
Nyolc óra agymosás.
Gépe lefagy, mielőtt menthetné a menthetőt.

Nem valami jajde fiatal már.
Szeme alatt tíz húzós év karikái.
A nyár dereka változást hozott,
Megdolgozta arcát
Sápadt alapozóval és lila irónnal.
Asztalán az „ilyen volt, ilyen lett”-fotók.
A baloldali képen szabad ember,
Aki leleménnyel rövidíti meg a hosszúnapot.
Sodrásban lubickol, frissen-fitten kerül a partra....

„Mutasd magad... Nem vagy a régi.
Nem voltál te mindig ilyen.
A szabadság ára tisztos összeg,
Kicsit karcsú mégis, ha mozgásterünk odavan.
Ferenc, még benned van a régi spiritusz,
A régi szívbajos vagy, mámoros nosztalgiás.
Aztán mi lesz, hogyha egyszer csak elillan
Véredből a hév,
Mint ásványvízből a napon a szénsav?”

Négy etűd

Exkluzív vacsora

Önt elkápráztatja az este fénye,
De érzi, hogy kevés, amit ahhoz tesz.
Szobalány és inas, pár néma hosztesz.
Milyen előkelő, ahogy kioszt. Ez
Már díjazandó. Ó, csitulna végre.

Operett

Szembesítés.
Egyetlen parttalan
Jelenet (a férfi arcán
A tettlegesség kivehető
Jelei). Megfürdet melegében,
Eláztat, ízekre bont a vita.

Egy úrleánynak

Noha csupa baljós kulissza:
Szobád a lüktetést fölissza.
Elvégre te sem vagy klarissza,
Nem táncolsz semmiképp se vissza.

Veszélyes kreáció

Uram, ajánlata kíváncsivá tesz.
A beadvány, mit titkárom élém tett,
Még itt hever. („Ez az alkalmi vátesz
A Legfőbbik Lant nyomába sem érhet.”)
Minden szava fölingerel, kivált ez:
„Barátom!...” Dobja ki a hű személyzet!
Huhh... Kezemből kihull a nyári lektűr,
Mit magamfajta félórára megtűr.

* Verseimet gyűjtöm össze. Nem valamennyit, ilyen kegyes egykori magamhoz és ilyen kegyetlen jelenlegi olvasóimhoz nem lehetek. De csaknem az összeset, amelyik valaha saját kötetben szerepelt. Némelyik vers természetesen végleg fönnakadt a rostán. Sok költemény elgondolkoztatott. Kidobjam-e a őket kosárból? Utólag is kedvelem anyagukat, de nem szeretem korabeli kidolgozásuk módját. Szövegükre úgy tekintettem, mint nyersanyagra a vágóasztalon. Ezekből az alapos átdolgozással megmenekült versekből válogattam össze egy csokorra való. Eredetijük 1988 és 1998 között született Debrecenben és Budapesten.

Budapest, 2012. december 8.

HARTAY CSABA

Szemhunyások

356 - -

Gyáróriáshoz visznek busszal.
Az óriás ott fekszik kiterülve.
Cipője talpán vasajtó. Ott a bejárat.

357 - -

Kötélhúzás az iskolában.
A tornatanár vörös fejjel fújja sípját.
Kurvaanyázik.
Úgy érzi, most szakad el a kötél,
mert már harminc éve rángatják a diákok.

358 - -

Laposüveget nyújtanak felém.
Vodka? – kérdem.
Szöcske, de már kiugrott
– válaszolja a reszketeg alkoholista.

359 - -

Homokozóban játszunk.
Tortát készíték, süteményt formázok.
Megpróbálok homokórát.
Anyu kikiabál az erkélyről. Nincs rá idő.

360 - -

Kosárlabdacsapat edzője vagyok.
Tegnap éjjel berúgtam.
Délután kettő, lekéstem a meccset.
Fejem alatt leeresztett kosárlabda.

361 - -

A harangozóval sörözünk.
Nagyot kortyol, majd a szemembe néz.
Elegem van, nem lehetne innentől kling-klang?
Ne haragudjon, de nem. Gyermekkorom óta
hozzá vagyok szokva a bim-bamhoz – felelem.

362 - -

Sertést herélek egy hajnali tanyán.
A kisiú is odahajol.
Te miért nem alszol még? – kérdem tőle.
Nem értem, mit válaszol, úgy visít a malac.

363 - -

Fogorvosnál várunk.
Nem engem szólítanak, de bemegyek.
Megdicsérnek, milyen jók a fogaim,
s hogy nem is nézek ki nyolcvanéves néninek.

364 - -

Kétszáknyi söröskupakkal házal egy férfi.
Megyek már! – kiáltom neki, miután becsönget.
Régebben ittam – mondja.
Nekem nem kell bizonygatnia – válaszolom.

365 - -

Karperecet helyez fel a férfi, majd elenged.
Elindulok.
Nézegetem, forgatom.
Ne piszkálja! – szól belőle recsegve a hang.

366 - -

Nézem a laboráns lányokat.
Egyikük mosolyogva megy el mellettem.
Vicces az összetételem.

367 - -

Első korcsolyázásom.
Pár suta mozdulat után elesem.
A vízhez képest nagyon kemény a jég
- állapítom meg magamban.

368 - -

A túravezető a bozót felé mutat:
Ott szokott lenni a kígyó, de most nincs ott.
Mindenki csalódott, egyedül a kétéves kisfiú nem.
Nem tudja, mi az a kígyó.

369 - -

A könyvtáros nénivel vívok az egyik olvasóteremben.
Kardommal átdöföm a kontyát.

370 - -

A síugrót biztatom indulása előtt.
Csak nyugi, mindent bele, és meglesz a rekord
– mondogatom neki.
Rám néz, és azt mondja, hogy mákos a fogam.

371 - -

Akváriumot szeretnék venni.
A boltos bemutatásképp összetör egyet.
A kalapácsot nem bírják, ez fontos – mondja.

372 - -

Spagettit rendelek.
Helyette sajtos cipőfűzőket hoz a pincér.

373 - -

Megtapogatom az oldaltáskám.
Oké, elhoztam a tizóraid.
Még csak kilenc múlt,
majd' egy óráig paskolom még.

374 - -

A műtét után felülök.
Ez a cigarettásdoboz volt a tüdejében
- mutat a főorvos egy összegyűrt, véres papírt.
Igen, emlékszem, egyszer elszívtam egy dobozzal
- mondom magam elé bámulva.

375 - -

Pörköltet főzünk egy ruhaipari szövetkezet udvarán.
Halászelevet kellett volna, most már mindegy
- mondja a vezérigazgató.

376 - -

Hálót rendezgetünk egy tengerparti kikötőben.
A szakállas, vékony férfi görögül motyog valamit.
Pipáján észreveszek egy rászáradt pikkelyt.

377 - -

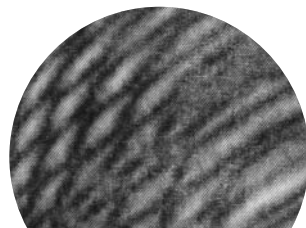
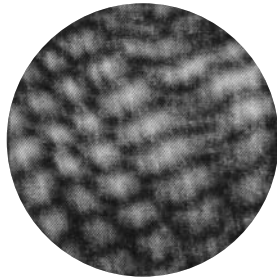
A lány megunja a napozást.
A naptejre visszacsavarja a kupakját.
Kirázza a törölközőt, belebújik papucsába.
Vissza az egész, megint van kedve napozni.

378 - -

Westernhős vagyok.
Borostámat tapogatom az arcomon.
Nagyon kell pisilnem.

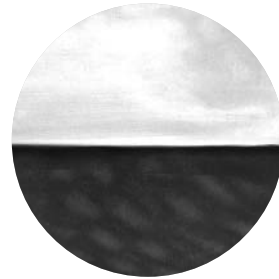
379 - -

Látogatók jönnek hozzám a kórházba.
Nem ismerem meg a saját unokámat.
Viszont tetszik a pólója.

KIRILL MAKSZIMOV

Őrök világa
– SF-monológ –

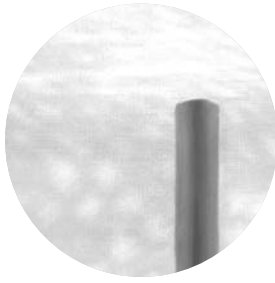

Az elmaradott világokban nem
a vécé helyett az ágy alatti éjjeliedény,
a lámpa helyett szolgáló gyertya,
vagy a tablettákat pótló gyógynövényfőzet
a legrosszabb.

Radioaktív sivatagok,
lángoló föld,
izzó fellegekkel borított ég,
városok romjai,
a szigeteken a civilizáció maradványai
közt kotorászók.

Emberek, akik reggelire savat isznak,
emberek, akik desszertként üveget rágcsálnak.
A tűz súlyos, a víz rücskös.

Milyen furcsa,
milyen képtelen és nevetséges dolog,
hogy az egész hatalmas orosz irodalomból,
az Oroszországban valaha is kiadott
könyvek közül nem Tolsztoj
vagy Puskin vagy Dosztojevszkij
vagy Gogol maradt fenn,
nem is Lenin összegyűjtött írásai
vagy egy fizikatankönyv.

Hanem egy szakácskönyv.
Egy közönséges szakácskönyv.
Bár ha belegondolok, nincs is
ebben semmi meglepő.
Éppenséggel a szakácskönyveket
nyomtatják sima, vastag és erős papírra,
hogy ne púposodjon fel a nedvességtől,
ne hagyjanak rajta nyomot a zsíros ujjak,
hogy kibírják a konyhai tartózkodást
a fűszeres dobozok és a
konyharuhák között.

És hirtelen nagyon világosan megértettem
azt, amire tudat alatt már
felkészültem. Ez itt nem egyszerűen
egy másik világ.
Ez a jövő.

(H. Nagy Péter gyűjtése)

FILÓ MARIANN

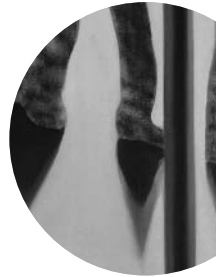
száj/zár

felrobbant valami a szájban
cafatokban húzták ki fogak közül
a torkon akadt rekviemtől
a nyelv velőtlen csontocskává kövül

felrobbant valami a számban
a salivámban összegyűlt az epe
bénult ajkamat nem hagyja el
artikuláltan senkinek a neve

felrobbant valami a szádban
s most hagymázás emlék a múltból
az elhunyt kocsmaszagú donor

felrobbant valami a szánkban
a vonalkód maradt a csuklón
nincs más csak neonfényes mosoly

Az oldalbordának

I.

„álljon már odébb, nem lát a szemétől?
nagyon rámtapadt az intim szférámban”

II.

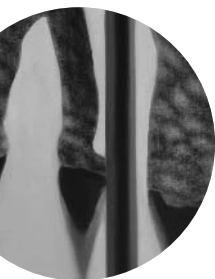
megtartanálak, mint a hajlakk a quiffet,
mert a szívem gyúlékony, mint a ragasztó,
mint a szavaidat, úgy iszom a pixelt,
ha látom a fotódat – hormonbolygató

hozzám tartozol, mint a szeplők az arcomhoz,
te ászod a gödröcskét a szám szegletébe,
de abszurd vagy: klinikai halált 'élt doboz,
s úgy nézek rád, mint szülők nemi életére

körömszálkáimtól gyufaként sercegne hátad,
ha már gamma-sugár-szemed sejtenként roncsol el,
nem engednék az érzelmi-rokkantsági váagnak,
bár tegnapi érintésed festékként kopott el... –

III.

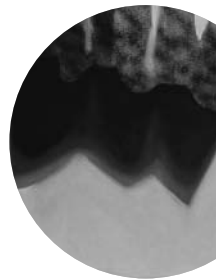
„az utazás éppen csak elkezdődött
leszállási szándékom kérlek, jelezd”

aortádban folyó

anonymusként meggyónni, sötétben
hogy a szíved bordélyház
és hogy én meg az aortádban
folyó vér-beli lotyó lettem

GÁBORI KOVÁCS JÓZSEF

Tajtékos utak

Könyvet mindig fogcsikorgatva veszek.
Finoman, hosszú mérlegelés után
fektetem a kosárba – nehogy még
hazaértem előtt elveszítse karctalan külsejét –,
miután többször is végigszaladtam a bolton,
gondolatban az elmúlt hónapok számláin
és a pénzfelvétkor kapott bizonylaton.
A számsorok mögött mint
orkánban leszakadt vezeték vége vibrál
legutóbbi performanszunk
„Kedvenc íróm: Boris Vian” mondata,
így a kosárból mégis kikerül a már
évszázadok óta halott mű,
melyen már csak a doktoranduszok hullámzó
képzelete vet időnként tajtékot.
A víz rólam is folyik. Nem könnyű egy
gondolatban már beszerzett ritkaságról – ritkaság, mert
csak pár elmében van lenyomata – lemondani.
Ilyenkor indulok el az antikváriumba.
Miskolci antikváriumokban
lehetetlen Boris Viant kapni, mivel
az egyetlen élő példány több mint ötven éve halott.
Kitömése családja tiltakozása miatt vált lehetetlenné –

ha az illetékesek
a balzsamozást ajánlják fel, talán megegyezhettek volna –
így egyetlen Vian-rajongó
sem tarthat Vian-trófeát ebédlője falán,
legfeljebb egy róla készült fotó-reprodukción,
ha van rá kerete.

Én azonban inkább a könyveit gyűjtöm. Utazásom
tájékos és szívtepő – régebbi kiadásokban hullasztó –
a Nyugatitól az Astoriánál lévő antikváriumsorig.

Bekattanok:

www.utvonalterv.hu

PEST NEVEZETESSÉGEI

nem érdekelnek.

Nyugatinál kettő, kitérő gyalog a Jászai Mari-térre,
rohamléptekkel a Blahára (mellette a nyolcban is van egy),

Blahától futva az Astoriáig; és ott sorakoznak:

első a Központi,

Vian nincs,

úgyhogy tovább,

második, harmadik, majd a negyedikben

MINDEN HULLA FEKETE

Szó bennszakad, hang fennakad,

Lehelet megszegik

Kissé kopott. Kávéfoltos.

Szamárfüles. Hátsó borítója

félíg levált, de nem baj,

csak megfizethető legyen; az ár

mindig a legutolsó oldal

versoján...

Visszacsúsztatom csendben a polcra.

gáz

Ha elromlik a konvektor,
konyhai kályhádba
bármivel begyújtasz.
Könyvbarátok a számlákkal kezdik; befizetni
úgyse tudják őket.
Doktoranduszi ösztöndíjam a gázfűtéshez
méretezték, a konferenciákon maximum
második fokozaton égethetem
magam, a harmadik már lefulladással
fenyeget, pedig gázpalackot sem könnyű
találni: az állásokat már bevették
és a helyek melegen tartása
is házon belül történik;
a várakozók csak egy széssel közelebb ülnek a tűzhöz.

Ekkor lényegülnek át a korábbi
számlák, (a reklámújság az új szövetség),
bár eddig csak a kályhát
rejtették a láthatatlanság köpenye alá.
Belőle egyre kevesebbet takarnak.
A környék gyorsan kiürül, a kukák
melletti éghető anyagok a szmogba
olvadva keringenek, mint keselyűk a hulla körül,
pedig én még a salakot hordom.

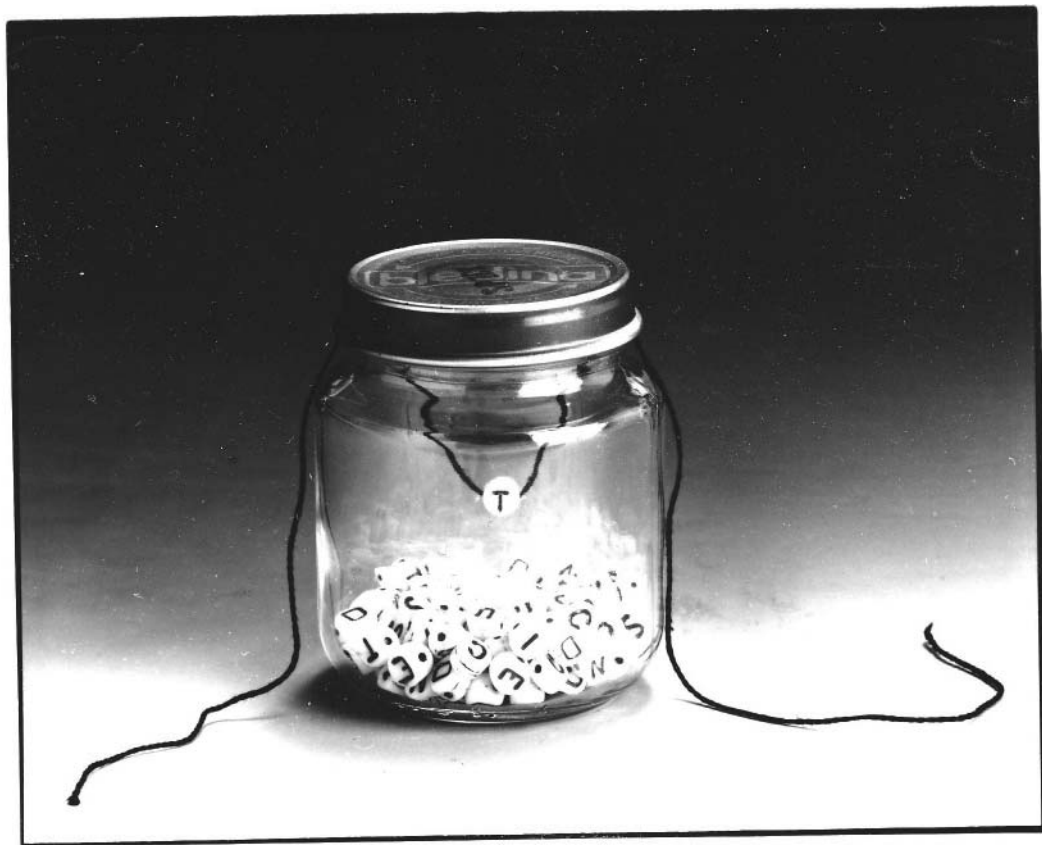

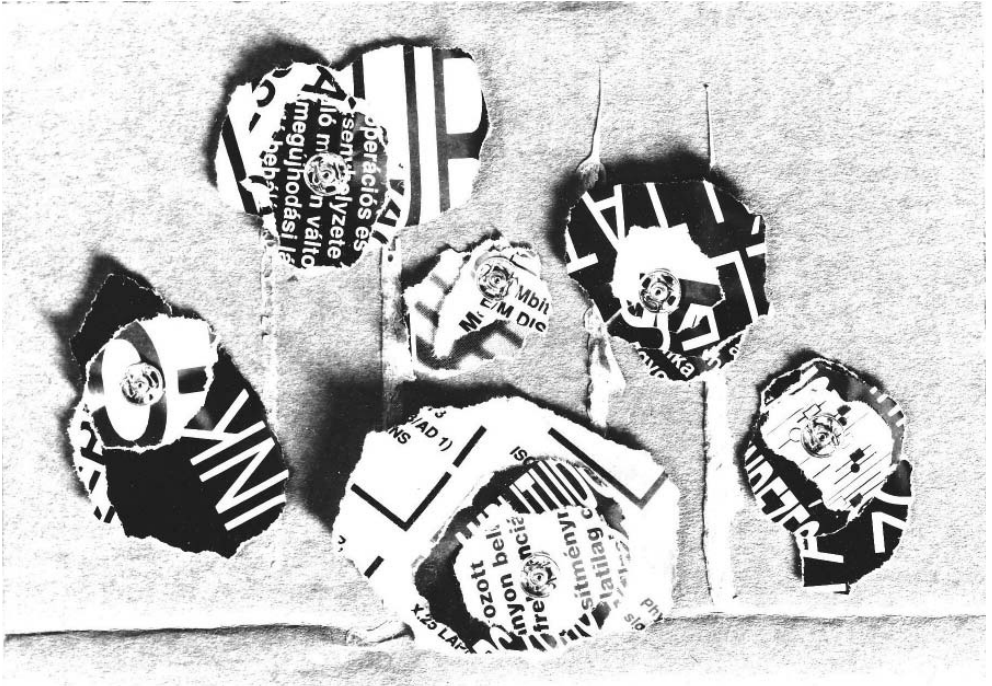
fagybicsak

Hasonszűrő barátaimmal a várost jártuk;
Bicskás, Késes és Szeletelő a lámpafényből
hasítottak a vásott ködbe.
Pengévé szűkült
szemhéjukat a dér metélte
és csontjukba szúrt a karcsú fagybicsak.
A sarkon előttük jégvirágos harisnyába bújt
jégcsapok – két női láb.
A többit a köd szelte el.

SZÉKELY ÁKOS

Avantgárd végvárok a magyar irodalomban 1-3.

Római reggel

Oh részegítő római reggelek –
kitárom a zsalukat
magasan a hátsóudvar felett
átlátok
a néma tetőkön...
a lég még hús...
nincs madár az agyagkéményeken...
szemközt a zsaluk zárva még...
messze szélkakas a szélcsendben...
lenn az úton fütty...
Most egy gerle
szárnyát az agyagcserepek alatti
ereszbe csapja
És fehér galamb száll a kupolára
ahogy az első
napsugár keresztülnyilall
A fény
szétfolyik a földön
És árnyak nyúlnak át
a tetőterasz kertjein
Bódulat ödöng a levegőben
A néma galamb egyet fordul
az ívelt cserepeken
A zsalukat kinyitják
a Palazzo Farnesse
hátdalán
Francia szó lebeg föl
idegenül
Valahol egy nő énekelni kezd
operafoszlány
Valahol egy Úrangyala imádság kondul
Valahol egy nő kiált *Angyalom, Angyalom!*
Az meg épp a bűneit mossa valahol
Indul a nap indul

(Kabai Csaba fordításai)

Gikszer

DEBRECENI BOGLÁRKA

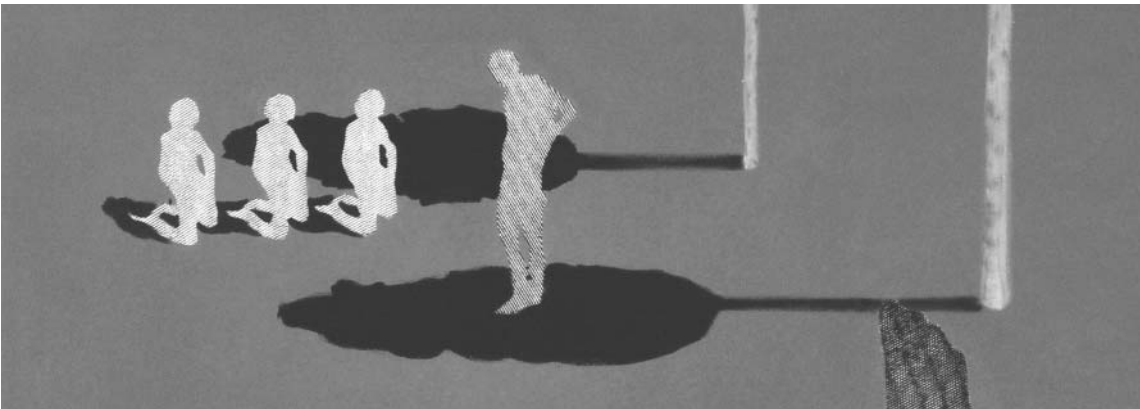
A vörös hajú nő macskanadrágot, lábszárvédőt, bakancsot és vastag anyagból készült miniszoknyát húzott a próbababára, majd leült vele szemben, a kirakatba. Azon gondolkozott, vajon melyik pulóver passzolna jobban a skótkockás szoknyához, a zöld norvégmintás vagy a vajsínű bordás, amikor meglátta a hirdetést az utca túloldalán. *Gyógyító szavak. Tárd fel önmagad előtt lelkedet!* A másik dekoratőr meghallotta, amint felolvassa a szlogent. A terápia egy mesterségesen kialakított pszichés függőség, kántálta fennhangon, érzelempótló, olyasmi, mint a szacharin, megédesíti a szart, amiben az áldozat megmártózik és vígan lubickol, miközben azok, akik a parton állnak, látják, hogy fuldokolva kapálózik a pöcegödörben. A terapeuta, állította, olyan, mint egy szobainas, szótlantul tűri, hogy az emberek ráakasztgassák a szennyesüket, következésképp a terapeuta egy birkatürelmű mazochista, akihez a páciensek azért járnak, hogy kiélhessék gondosan rejtegetett, látens exhibicionizmusukat. A páciensek tehát hatökrök, hiába vetkőznek, csak kivetkőznek önmagukból, sohasem szabadulnak meg az ide-oda rakosgatott tetves gönceiktől, ráadásul még a közönséget is le kell fizetniük. Miután befejezte a monologizálást, bejelentette, hogy a raktárban lesz, kicsomagolja az új cuccokat.

A vörös úgy gondolta, a mannequin meggyőzően alakítaná a terapeuta szerepét, elhallgat az bárkit, még bólogat is, ha belerúg a lábába, így hát nem vesztegette az időt, ráadott gyorsan egy dzsekit, megfordította a baba mellett elhelyezett „Árleszállítás!” felirattal ellátott táblát, alkoholos filccel a hátára írta: „Pszichoterápia ingyen. Beszélj a babához! ☺”, jó poén lesz, gondolta, elbújt a dekorbokor mögé, és várta a folytatást.

A város kihalt volt, mindössze néhány ember lézengett a Fő utcán, mégis, kis idő múltán, megállt valaki a kirakat előtt, tizenhét múlt, vénnek érezte

magát, akár a Mátra, bár még nem mászták meg annyian, unta már, hogy szecessziós plakáthangulatot árasztva ülnek a csajokkal a Spatenben, mintha Lautrec *Ezek a hölgyek...* című festményéből pattantak volna elő. Pasikról, ruhákról csacsogtak, röpködtek társaságukban a Bagirók, meg a Dézirée-k, egyik cigarettáról a másikra gyújtottak, üdözték a pszichopatákat, de senkit nem érdekeltek, mindenki, nemes egyszerűséggel fogalmazva, lelki szemetesládá volt. A kebelbarátnője érzéketlenségén méltatlankodott, a csaj egy nős pasival járt, és egész nap róla áradozott, így nem tudhatta, hogy nemrég szakított a szerelmével, mert elfelejtette megkérdezni, mi van vele, mégis benyögte, „különb, nem zavar, hogy tulajdonképpen senkim, mégis ezerszer többet törődik velem, mint veled a te állítólagos pasid?” Választ persze nem várt, ő meg úgy érezte magát, mint Cserna-Szabó *Pretty women*jében Juli, aki türelmesen hallgatja Zsuzskát a cukiban, miközben alig várja, hogy tanácsot kérjen tőle, mit csináljon a férfival, akit nemrég vágott le a fürdőkád fölött lógó kötélről, és mi legyen a méhében növekedő szedericsirával, aki a hullától fogant, hiába, mert az végtelennek tűnő percekben keresztül értekezett legújabb hódítása eredményeiről. Szóval, míg várta, mikor rúghatja ki maga alól a széket és üvölthet a süteményes villával hadonászva, az ő barátnője is csak csicssergett tovább, hogy a manusz kedvenc filmje az *Elemi ösztön*, a nője meg egy jeti, találkozott vele hétvégén a lagziban, vörös a haja és piros ruhát viselt, ami nem passzolt a hajszínéhez, fapofával ült egész este, egyszer látta táncolni, az is kudarcba fulladt. Fölöslegesen célozgatott, hogy *Héjanász az avaron*, a Zsuzskája csak legyintett. „Milyen héja? Arrafelé nincsenek héják!”

A monológot azonban nem fejezhette be, a vörös nő a „nincsenek héják” közben elougrott a díszbokorból. A kollégája már csak azt látta, amikor felért a raktárból, hogy a kirakat üvegét veri, azt kiabálva az üres utcának, amit Juli végül nem mondott ki a novellában: „*Kussoljál már, te büdös kurva!*” Az öklével bokszolta az üveget, és zokogva hajtogatta, hogy kussolj, kussolj, míg térdre nem rogyott.

Focialista forradalom

Regényrészlet

BENEDEK SZABOLCS

Volt egy, vagy talán két óra is a délutánban, annak is a legelején, amikor a Nap a sárga keramittal borított udvar leghátsó traktusába is besütött. Éppen a hátsó lépcső mellé, amit nem is olyan sokkal korábban még cselédlépcsőnek neveztek, és bár ez az idő már elmúlt, ettől még az a fertály ugyanolyan mostoha része maradt a háznak, mint azelőtt. Aki tehetett, nem a hátsó lépcsőn közlekedett, inkább végigment a gangon, vállalva annak kockázatát, hogy a hiányos kövezeten könnyű megbotlani, egyébként meg olyan kicsi a távolság a fal és a rács között, hogy egy testesebb ember hol a megállíthatatlanul málló vakolatból, hol a folyton pergő rozsdából elkerülhetetlenül hoz magával a ruháján egy-egy adagot. Ráadásul a rács egyes helyeken erősen ingott, félő volt, hogy kidől, amiből kifolyólag Balla elvtárs óvatosságra és nagyfokú figyelemre intette a lakótársakat, sőt bizonyos szegleteken egyenesen megtiltotta a dohányzás és a beszélgetés gangrácsra való támaszkodás közbeni módozatát. Aki nem volt ott az ezt kihirdető, továbbá a rács veszélyes pontjait ismertető lakógyűlésen, és netán emiatt baleset érné, az vessen magára, nem mellesleg az így keletkezett kárt a közösség felé köteles lesz megtéríteni. Egyébiránt pánikra nincs ok, már szerveződik az a szocialista brigád, amelynek feladata a gangrács megerősítése lesz, ehhez azonban a lakótárs elvtársak és elvtársnők türelme kéretik, elvégre nem hűbelebalázs módjára dolgozunk, ahogyan a reakcióban, hanem előbb szépen, pontosan megtervezzük a munkát.

A hátsó lépcső a gangnál is siralmasabb képet mutatott. Vagyis mutatott volna, ha nem borította volna örök és jótékony sötét. Egyfelől a lépcsőbe kapaszkodó rács a háború óta erősen foghíjas volt: a földszint és az első

emelet között teljesen, az első és a második emelet közötti részben hiányzott. A lakók egy időben még úgy emlékeztek, hogy az oroszok hordták el a vasrudakat, ismeretlen célból, Balla elvtárs azonban fölvilágosította őket, hogy tévednek, mindnyájukat megcsalja emlékezetük, ugyanis a fasiszták tették, akik álnokul magukkal hurcolták a lépcsőrács elemeit Nyugatra, ahol hamarosan annak minden darabja amerikai hadizsákmány lett, bizonyára már át is szállították az egészet az óceánon, és beleépítették valamelyik tőkés villájának a kerítésébe. Másfelől a lépcsőfokok egy része töredezett volt, más része ingott, a mellettük futó falon a vakolat már emlékeiben se nagyon létezett, a világítást arrafelé pedig ismeretlen okokból az ostromtól eltelt időben egyszer sem sikerült megjavítani. A hajdani cselédlépcsőt így leginkább a patkányok használták, amikor följöttek a légópincéből egy kis friss levegőt szívni.

Özvegy Kohárné se használta a hátsó lépcsőt, holott ő lakott hozzá a legközelebb, olyannyira, hogy mindig seprűvel a kezében kellett ajtót nyitnia, hogy szükség esetén elűzhesse a lakásának küszöbe előtt szundikáló patkányokat. Kohárné igazából egyik lépcsőt, a bejárat mellettit se használta. Nem volt rá oka – bár évtizedek óta ebben a házban lakott, idejét se tudta, mikor járt az első vagy a második emeleten. Az is lehet, hogy soha. Úgy volt vele: ha nincs miért mennie, hát minek menjen, ami fontos netán odafönt történik, az ugyanúgy látható lentről is. Ami meg nem fontos, arról jobb is, ha nincs tudomása. A hátsó traktus sötétsége se zavarta különösebben. Az ember sokkal több mindenhez hozzászokik és sokkal több mindent el tud fogadni, mint gondolná, különben meg errefelé nem is olyan régen olyan kemény idők jártak, hogy azokhoz képest a küszöb előtt heverésző patkányok és a napfényt alig-alig látó udvari sarok tulajdonképpen smafu.

Amúgy is van az az egy, vagy talán majdnem két kora délutáni óra. Föltéve persze, ha nem is esik az eső, vagy legalábbis nem takarják felhők az eget. Mint a legutóbbi napokban számtalanszor. Szerencsére azonban végre kisütött a Nap, és az időjárás a nyári arcát igyekszik megmutatni. A rádióban azt mondták, hogy ma már nem fog esni, és egyelőre nem is lesz tikkasztó meleg. Minden akadály elhárult a vidám és szép vasárnap délután elől.

Kohárné kilépett a lakásból, a seprűt az ajtófélfá mellé támasztotta – ezúttal nem volt rá szükség –, majd megtapogatta az ablakpárkányra helyezett muskátlik alatti földet, amely még nedves volt, őrizte a szombati eső vizét. Egyelőre nem kell öntözni. A muskátlik – szám szerint három – egy régi, nem túl nagy, helyenként korhadt, a szétesés határán lévő virágládában tanyáztak, melynek oldalait Balla elvtárs Kohárné többszöri kérésére egy-egy erős szöggel összeütötte, így nem potyogott belőle a föld és többé-kevésbé használhatóvá vált. A virágláda eredetileg a második emeletről

származott, onnét, ahol elegendő volt a virágneveléshez a fény, és ahol hajdanában olyanok laktak, akik megengedhették maguknak a szépség és az esztétika dekadens kispolgári luxusát. Az új idők beköszöntével, állapotának romlásával párhuzamosan, a virágláda levándorolt a földszintre, és valahogyan Kohárnéhoz került, aki az elmúlt hetekben minden kora délután levette lakása egyetlen ablakának párkányáról, és a földre helyezte, egész pontosan oda, ahol a keramiton lévő fénycsík jelezte az udvari világosság keskeny tartományát. A fénycsík a percek múlásával lassacskán arrébb vándorolt, majd el is tűnt, ám amíg lehetett, Kohárné az ajtó előtti számlóról követte mozgását, és annak megfelelően tolta mindig arrébb a virágládát.

– Jó napot!

Kohárné letette a keramitra a ládát, akkurátusan a fénycsík széléhez illesztette, szusszantott egyet, és csak azután nézett föl az első emeletről őt figyelő Schwarcznéra, aki a gangrácsnak támaszkodva cigarettázott. Úgy látszik, azt a szakaszt Balla elvtárs még nem minősítette veszélyesnek.

– Jó napot!

– Na, hát mi volt az ebéd?

– Mi lett volna? – Kohárné vállat vont. – Krumpli.

– Már megint?

– Jó az. Maga 'tán nem szereti?

Schwarczné, talán nem szándékosan, Kohárné irányába fújt egy nagyobbacska füstkarikát.

– Tegnap is azt ette.

– Még egy darabig eztet fogom enni. A vejem hozott egy kisebb zsákkal.

Schwarczné megcsóválta a fejét. Nem lehetett megállapítani, hogy ebben a mozdulatában irigység van-e, vagy netán rosszallás.

– Mindig mondtam, hogy maga egy szerencsés ember.

Kohárnénak hirtelenjében nem rémlett, hogy Schwarczné máskor is emlegette volna az ő szerencséjét, ám ezt nem tette szóvá.

– 'Tán a krumpli miatt?

– Nem csak azért. Hanem mert ilyen frankó veje van. Nagyon dolgos, szorgalmas fiú.

– Most éppen falun dógoznak – magyarázta, kissé mentegetőzve Kohárné. – Teherautó viszi őket, mindig itt mennek el a ház előtt. Csak megálltak egy pillanatra, leugrott, behozta a zsákot, és mentek is tovább.

– Tegnapelőtt is itt volt, láttam.

– Akkor is dógoztak, és akkor is begyütt.

Kohárné megtapogatta a tarkóját. Huzamosabb időn keresztül hátratekert nyakkal fölfelé nézni minden embernek fárasztó, sőt fájdalmas, nem csak

egy bizonyos életkoron túl.

– Mindig benéz az anyósához?

– Most benézett, mer’ amikó’ hozta, nem fizettem ki a krumplit. Annyira sietett, hogy nem volt időm előszednem a pénzet. Utólag adtam oda.

Az a kis zsák krumpli ezek szerint, állapíthatta meg magában Schwarczné, nem a vő legutóbbi látogatásakor került Kohárné tulajdonába, hanem minimum egygel korábbi alkalommal.

– Hát nem ingyen volt? Ajándékba?

– Dehogy! Nem várhatom el tőlük. Ő se ingyér szerezte.

Az első emeletről újabb terebélyes füstkarika ereszkedett Kohárné irányába.

– Pedig, azt mondja, szépen keresnek.

– Nem lehet panasz.

– A veje ugye sztahanovista is volt?

– Ki is tüntették.

– Kossuth-díjjal?

– Nem avval, valami mással, de kitüntették.

– Pénz is járt vele?

– Kevés. De jól gyött, mert éppen akkor kellett fizetni a békekölcsönt.

Egy darabig csönd volt, csupán – mintha meghallotta volna a békekölcsönt emlegetni – egy galamb turbékolt kitaróan az udvar valamivel fényesebbik végében árválkodó kiszáradt magyalfán. Kohárné úgy gondolta, vége a beszélgetésnek, még egyszer megtapogatta hát a tarkóját, majd elhúzta a számolyt a fal mellől és rátelepedett. Azt méricskélte a tekintetével, hogy a fénycsík és a virágláda széle még egybeesik-e.

– A lánya mit is csinál?

Kohárné összereszt. Meglepte Schwarczné kérdése, olyan régen hallgattak, azt hitte, amaz nincs is már a gangon. Mindenesetre úgy döntött, nem áll föl Schwarczné kedvéért, marad inkább ülve.

– Ugyanabban a gyárban dógozik. Ott ösmerkedtek meg. Csak amaz egy másik részlegen van. Az öntödében.

– Szép munka.

– Szép.

– Vizont nehéz.

– Hát, dógoznak csak kell. Mi is dógoztunk egész életünkben. Örültünk, ha volt mit. Nekik legalább evvel nincsen gondjuk.

– Az a lényeg, hogy boldogság legyen.

– Bizony.

– Lassan jöhet az unoka is.

Kohárné lehajolt, és néhány centiméterrel arrébb csúsztatta a virágládát. A muskátlik valósággal fürödtek a kora délutáni napfényben. Ha majd

teljesen eloszlik a Terv cigaretta füstje, lehet érezni az illatukat.

- Előbb-utóbb biztosan megérkezik.
- Mióta is házasok?
- Két éve.
- S még semmi?

Kohárné egy gondolatnyi csönd után válaszolt:

– Mindennek megvan az ideje. A halálnak és a születésnek is. Maga is tudja, Schwarczné, hogy ez írva van.

– Írva? Hol van ez írva, Kohárné?

Schwarczné kérdése éppen úgy hangzott, mint amikor egy nyílvevessző becsapódik.

– Tanultuk az iskolában – Kohárné tekintete az udvar túlsó végébe, a kiszáradt magyalfára révedt.

Néhány hosszú pillanaton keresztül ismét csak a galamb turbékolt. Kohárné egy gondolatnyi időre lehunyta a szemét, utána kinyitotta gyorsan, mert attól tartott, menten elalszik. Az pedig nem volna jó, mert akkor a muskátlik lemaradnak a fényről.

– Maguknál mi vót az ebéd, Schwarczné?

– Krumpli.

– Máma is?

– Tegnap levest főztem belőle. Ma tejfellel ettük.

– Ízlett az urának?

– Nem mondta, hogy nem ízlik. Különbén meg nem igazán törődött vele. Megeszik bármit, amit elé teszek. Mi aztán nem vagyunk válogatóság. Megtanultuk, hogy nem szabad és nem is lehet annak lenni. Egyébként szerintem az uram észre se vette, hogy mit eszik. Annyira el volt merülve.

– Itthon is az üzemre gondol?

– Hogyne. Természetesen arra is. De most a meccs a legfontosabb.

Kohárné fölemelte a fejét, utána lehajtotta gyorsan, mert eszébe jutott, hogy amennyiben Schwarczné még egy Terv cigarettára gyújt, a szemébe hamuzik. A fejkendő nem sajnálta, az már úgyis elég viharvert volt.

– Hát meccs lesz megint?

– Igen, megint?

– Az angolokkal?

– Miért pont az angolokkal?

– A múltkor is amazokkal játszottak. A vejem ott vót.

– Tényleg? – Schwarczné hangja idegesen csengett. – Ezt nem is mesélte nekem.

– Nem meséltem vó'na? Pedig igényelt jegyet, és mint élmunkás kapott is.

– Ő is szerencsés ember.

Kohárné az ajkába harapott. Kellett neki dicsekednie.

– Inkább szorgalmas. Az egész gyár kint akart lenni, de hát nem lehetett. Azok vásárolhattak belépőt, akik kiérdemelték. Tudja különben, hogy mit mondott a vejem? Hogy az angolok egy hétre gyöttek, és hét-eggyel mentek. Érti, ugye?

Mindezt egy szuszra hadarta el, a végén szinte kapkodott a levegő után. Nevetésre nem is volt már ereje.

– Az én uram is szeretett volna menni – közölte indulatosan Schwarczné.

– Mégse ment?

– Hát nem! – Schwarczné hirtelen kiabálni kezdett. – Képzelve csak, Kohárné, éppen ő, aki gyerekkora óta rendszeresen jár fodbalmeccekre! Hol a válogatotτέρα, hol az MTK, izé, a Bástya... vagyis, na, hát a Vörös Lobogó meccseire. Nincs nála nagyobb drukker egész Budapesten! Erre, mikor jönnek az angolok, hogy visszavágjanak az őszi vereségért, nem tud menni, mert bárhová fordul, mindenütt azt mondják, hogy nincsen jegy.

Ha fölnézett volna, Kohárné láthatta volna, hogy Schwarczné arca egészen kivörösödött. Nem nézett föl, azt viszont konstataálta, hogy a galamb a magyalfán elhallgatott.

– Az egész ország csak nem mehetett ki a meccsre, Schwarczné, ezt maga is tudhatná.

Schwarczné akkorát fújtatott, akár egy gőzmozdony. Utána ugyanolyan hévvel és hangerővel mondta tovább:

– Tudom én, Kohárné, hát persze hogy tudom, hanem az azért mégis csak igazságtalanság, hogy az olyan tapasztalt és hűséges drukkerok, mint amilyen az én uram is, azért nem jutnak ki egy ilyen fontos mérkőzésre, mert azoknak osztogatják széjjel a jegyeket, akik azt se tudják, mi az a les...

Kohárné végre fölnézett. Tekintete Schwarczné izzó tekintetével találkozott.

– Maga 'tán tudja?

– Hogyne tudnám! Én mindent tudok a fodbalról. Az uram mindenre megtanított.

– De hát azokat a jegyeket nem osztogatták! A vejemnek is meg kótt' vennie.

– Azt viszont eldöntötték, hogy ki veheti meg és ki nem! Szegény uram így lemaradt az angolokról.

– Ne mondja már, hogy az én vejem miatt...

– Nem mondom. De az bizonyos, hogy olyanok is kint voltak, akiknek fogalmuk sincs az egészről.

Már Kohárné is szinte kiabált:

– Ugyan, kérem! A fodbalhoz mindenki ért.

– Igen? Ezek szerint maga is?

A galamb fölháborodott szárnycsapkodással fölszállt a magyalfáról és kirepült az udvarból. Kohárné követte a tekintetével, míg el nem tűnt a tető és a kémények fölött, csak utána válaszolt:

– Valamennyire. A vejem mindig emlegeti a Puskást.

– Azt mégse tudja megmondani, hogy milyen meccs van ma! Nem, Kohárné, nem az angolok! Azokon már rég túl vagyunk. Különben is, hol vannak az angolok? Nincsenek sehol. Miután kétszer is jól elagyabugyáltuk őket, most egy darabig labdába se mernek szégyenükben rúgni. Mi viszont ma döntőt játszunk. Érti, Kohárné? Döntőt!

Schwarczné zihált, mintha most futotta volna körbe párszor az udvart. Amit, tekintettel kövérségére, vajmi nehezen lehetett volna elképzelni. Kohárné legalábbis nem bírta.

– Tényleg, most hogy mondja... emlegette a Balla elvtárs... hogy ma este ünnepelni fogunk...

– Bizony ám...

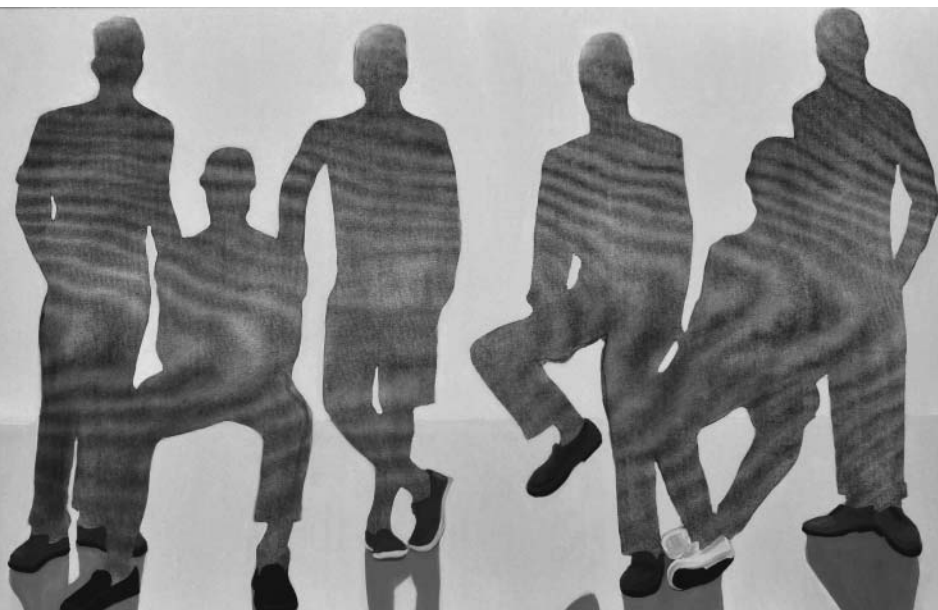
– De mi van, ha mégse?

– Mit mégse?

– Mégse ünnepelünk.

– Már miért ne ünnepelnénk? – Schwarczné összecsapta a tenyerét. – Maga talán nem akar örülni a magyar sportolók sikereinek?

– Hogyne akarnék, kérem... De mi van, ha veszítenek?

Bajbarát

OLÁH ANDRÁS

Kovács, borostás arcát bal kezével alátámasztva, könyökölt a pultnál egy sör mellett. Merőn nézte az aranyárgán gyöngyöző folyadékot, a vékony habot, s jobbjával finom mozdulatokkal simogatta a korsó oldalán felgyűlő páracseppeket. Öt éve minden nap betért a kocsmába. Megivott két felest, lekísérte egy kis sörrel, és nagyokat hallgatott. Sohasem ült le. Most is lett volna hely az ivóban, csak egy asztal mellett ültek, de ő jobban szeretett a pult előtt álldogálni. Ez volt a törzshelye. Lajos, a csapos jól ismerte. Ha belépett az ajtón, biccentett köszönésképpen, s mire a pulthoz ért, Lajos már ki is töltötte a felest. Az elsőt általában rögtön fölhaltotta, s mohón nyelte utána a sört is, a második mellett azonban könyökölt egy negyedórát. Aztán jöhetett az újabb sör. Mindig csak Borsodi. Keveset beszélt. Az utóbbi időben szinte semmit. Az elején, mikor ideszokott, Lajossal még csak-csak váltott néhány szót, de aztán néma csönd. Amaz is megunt, hogy harapófogóval kell kihúzni belőle mindent, s akkor is csak egy-egy szót vakkant. Ha nem akar beszélni, nem kell erőltetni, gondolta Lajos, aki kissé habókos, de rendes vendégnek tartotta. Talán még szerette is – ha egyáltalán lehet ilyet mondani. Soha nem hangoskodott, nem kötekedett, elálldogált a pult mellett, megitta az adagját, és csöndesen, ahogy érkezett, elballagott.

Ma azonban valahogy fölborult a megszokott rend.

– Öt feles, öt sör – közölte tömören Kovács, mikor a pulthoz támaszkodott.

– Sok lesz az – csóválta a fejét Lajos, de azért rendre kitöltötte az adagokat. Legalább meglesz a bevétel, gondolta, hisz egész nap alig volt forgalom. Kovács előtt pedig szép csendesesen fogytak a felesek és a sörök. Nem látszott részegnek, de mintha jobban kapaszkodott volna a pultba. Kezével időnként olyanforma mozdulatokat tett az arca előtt, mintha

legyet akarna fogni, pedig csak a gondolatait próbálta elhessegetni. Az ital sem használt. A hirtelen rátörő emlékképek nemhogy tompultak volna, ellenkezőleg, mintha még élesebben rajzolódtak volna ki. Például az egyetem. Ahonnan kirúgták, mert október 23-án kiragasztotta a faliújságra József Attila *Levegőt!* című versét. A fegyelmi tárgyaláson a bizottság komoly és szigorú tagjai a szocialista erkölccsel és a proletár internacionalizmussal összeegyeztethetetlennek minősítették viselkedését. Hja, kérem, 1968-at írtunk akkor. De nem is az fájt igazán, hogy kizárták. Erre tulajdonképpen számított. Hanem az, hogy a fegyelmi bizottság egyhangú döntést hozott. Pedig annak a bizottságnak volt egy diáktagja is. A barátja.

Ekkor siklott ki az élete először.

Másodszor pedig, mikor a felesége megcsalta. A főnökével. Akinek Kovács rengeteget fusizott. A víkendházat is ő csinálta. Cserébe a főnök elnézett neki ezt-azt, sőt, nyáron azt is felajánlotta, hogy két hetet a nyaralójában tölthetnek az asszonnyal. Emlékszik, akkor még nevetve jegyezte meg, milyen otthonosan mozog Éva a házban, pedig először jár itt. Aztán egyszer, egy pénteki napon, a műszak végén kereste a főnököt – aki már többször panaszkodott a bojlerre –, hogy most ráérne, az asszony úgylis elutazott a barátnőjéhez, megnézné azt a bojleret. Rózsika, a titkárnő sajnálkozva tárta szét a karját, a főnök nincs bent, tulajdonképpen már reggel kiment a nyaralójába, mert valami baj van a fürdőszobával. Kovács gondterhelten ráncolta a homlokát. Csak nem a bojler miatt? Nagy baj mégse lehet, mert akkor biztosan rögtön szólt volna neki a főnök. Vagy más szerelőt hívott? Nem bízik benne? – futott át az agyán a kínzó sejtelem. No, mindegy, kiszalad, hadd lássa legalább a főnök, hogy nem feledkezett meg a munkáról, csak épp eddig nem volt ideje. Beült a kocsijába, s két óra múlva már a bekötő úton gurult a víkendház felé. Erősen szürkült, de azt jól látta, hogy a főnök Ladája ott áll az udvaron. Megállt a kapubejárónál, s mivel az ajtót nyitva találta, bement. Észre sem vették. A szobában halk zene szólt. A felesége pedig, aki otthon olyan szemérmes, visszafogott volt a szerelemben, hangos sóhajokkal lovagolt a főnökön. Kovács szóltanul fordult ki a házból. Leült a lépcsőre, és merőn bámult maga elé. Ez örület! Aztán hirtelen elhatározással a kocsijához ment, és elővette a benzineskannát. Sétlocsolta a benzint a ház körül, majd cigarettára gyújtott, s az égő csikket a folyadékba dobta. Nem várta meg, mi történik. A kocsijába ült, és elhajtott.

Két évet kapott. Az ügyész nemcsak gyújtogatással és nagy összegű anyagi károkozással vádolta, hanem gyilkossági kísérlettel is. Pedig Kovács csak ott, a bíróságon, feleségének tanúkihallgatása közben érezte először, hogy mégis rá kellett volna lakatolni a pántot a nyaraló ajtajára.

Új vendégek érkezése riasztotta fel emlékeiből. Nem idevalósiak, azt rögtön látta. Az egyik magas, hosszú, szőke hajú, széles vállú, vaskos férfi,

úgy harmincöt körüli, s látszott rajta, hogy ma már túl van az első bevetésen. A másik alacsonyabb, rövidere vágott göndör haját viselt, s úgy tűnt, talán fiatalabb néhány évvel. Trikóján átütött az izzadság, arca verejtékben fűrdött.

– Két sör lesz, főnök! – mondta a magasabb. – De jó hideg legyen... – tette hozzá, s laza mozdulattal egy ötszázast dobott a pultra. – Ventilátor nincs? Kár... A kolléga már olyan ebben a dög melegben, mint a kacska: csak páhog... Tényleg – fordult a társához. – Te keféleksor is így izzadsz? – és jót derült a saját ötletén.

– Ülünk le valahova – mondta amaz, mintha nem is hallotta volna a megjegyzést.

– Minek? Ebben a kurva melegben dugni sincsen kedvem, nemhogy üldögelni. Bedobjuk a sört, és már tűzünk is! – vetette oda foghegyről a magas, s egy pillanatra eltűnődött, mintha eszébe jutott volna valami. Rosszallóan csóválta a fejét: – Szóval az a szemét tróger benne hagyott a szarban... – tért vissza egy nyilvánvalóan korábbi gondolatmenethez. – Most mondd meg, Józsikám, ember az ilyen, barát az ilyen? Barát?!

– Nem barát – vallotta kelleetlenül a másik, akinek láthatóan nem volt igénye társa hangos szabadszájúsága. De amaz csak folytatta:

– Amíg neki is vittem néhány fuvert, jó voltam, „Pistikém” voltam. Most, hogy megbuktam, hagyta, hogy lapátra tegyenek. Pedig csak egy telefonjába került volna. Egy francos telefonba... Gondold el! Mikor odatoltam hozzá a képemet, hogy kérjek tőle, hogy egyszer a büdös életben kérjek tőle valamit, rögtön azt mondja: nem lehet, István. Figyeled, mindjárt István lettem!... Nem lehet, maga nagyon elvetette a sulykot, nem tudok segíteni. Az ügy magasabb fórum elé került, és már az én pozícióm sem stabil... Szar ember az ilyen, nem barát... Egy rakás gané. Én mondom neked... gané...

– Borbarát van, kérem, de bajbarát nincs – dűnnyögte Kovács a söröskorsójába kapaszkodva.

A magas fickó elhallgatott.

– Mi van? – kérdezte meglepetten. – Hozzám beszél?

Kovács ráemelte zavaros tekintetét.

– Csak... csak azt pórát... próbáltam kifejtteni, hogy... hogy milyen iszonyúan rela... relatív... – mondta Kovács tagoltan, de meglepő folyamatossággal, kínosan ügyelve a megfelelő artikulációra, ami – tekintetbe véve az elfogyasztott alkoholmennyiséget – komoly teljesítménynek tűnt.

– Mit pofázik ez? – hergelte magát a magas.

– Ugyan, hagyd már, látod, hogy részeg – próbálta csitítani a társa.

– Akkor se pofázzon bele! – hördült fel amaz, és Kovácshoz lépett, akinek figyelmét közben már ismét a sör kesernyés zamata kötötte le, s láthatóan tudomást sem vett a külvilágról.

- Hogy is van ez, papa?! – hunyorgott vészjóslóan a férfi.
– Uraim, uraim! – sietett ki a pult mögül Lajos. – Ne csináljunk itt cirkuszt, kérem, ez egy szolid hely...
A férfi, mint egy sebesült oroszlán, perdült meg:
– Mi ez? Hát itt már mindenki mindenbe beledumál? Mit avatkozik a más dolgába? Inkább a sörömmel törődjön!
– Ittas egyéneket, kérem, nem szolgálunk ki! – jelentette ki határozottan Lajos.
– Mi az, hogy nem szolgálsz ki? Hát ki itt az ittas, te mocsok?! – üvöltötte bőszen a férfi. – Kifizettem, jogom...
– Itt a pénze! – kapta le a pultról az ötszázast Lajos. – Kérem, hagyja el a helyiséget...
De amazzal már nem lehetett bírni.
– Ledugom a torkodon, te szemét! – ordította magából kivetkőzve, és megragadta a nála jó fejfel alacsonyabb kocsmárost.
Aztán egy csattanás. Lajos érezte, hogy lazul a nagydarab fickó szorítása, majd elereszti őt, és eldől, mint egy zsák. Kovács állt mögötte, fél kezével a pultba kapaszkodva, a másikon a törött korsó fülét szorongatva.
– Gyorsan, a rendőrséget meg a mentőket! – ocsúdott fel Lajos, és a telefonhoz lépett. Már tárcsázott, amikor egy súlyos kezet érzett a vállára nehezeden. Ijedten fordult hátra, de csak Kovács támaszkodott rá.
– Te... ba... barát vagy... – mondta tagoltan. – Bajbarát... – tette hozzá nyomatékkal, és rázuhant az asztalra.

Mélyvidék

Regényrészlet

SZÁVAI ATTILA

Ha arra gondolunk, hogy a disznóólak felett elrobogó plakksárga telihold látványa mit tud felnyitni egy egyszerű, de érzékeny lélek felszínén, könnyen magunk is elérzékenyülhetünk. Ha jó időben, jó helyen bámuljuk azt a régi, bölcs közönnyel megrakott vonulást. Önmagában a telihold magányos sárgája persze nem garancia a szellem petárdacsattanására, és az se biztos, hogy a belső ólfalat egy disznóól látványa önmagában kikenné boldogsággal. Azt a bizonyos belső ólfalat. Ami ott van mindenkiben. Disznóól és telihold. A kettőt összetenni alkati kérdés, mondhatnánk.

Adott egy tavaszközép hűvös, de nem hideg éjszakája, mondjuk április második fele, valahol Magyarországon, de mindenképp vidéken. Mélyvidéken, ahol a Hold is nyögve, megbántva bújik az ég súlyos-fekete ölébe. A falu völgyben fekszik, rádió- és tévéadás csak megfelelő időjárási körülmények közt szivárog le a roskatag épületekig, ahogy a napi három buszjárat is. A kábeltévé intézményét a lakók csak hírből ismerik, meg a tévéújságból. A lányok és asszonyok éjszakánként némán, párás homlokkal álmodoznak minden Joséről és Armandóról, minden bozontos mediterrán mellszőrzetről, a romantikus monológokról, hunyorgó tengerparti távolba nézésekről.

A település körvonala a térképen nézve, leginkább egy magzatpózban alvó (véltetően ittas) vasutasra hasonlít. A faluban tizenkét görbe utca van, egy mállott templom, egy kócos temető, megdőlt fejfákkal. Egy kocsmá, egy közért, ötbusznyi kisnyugdíjas, harminc közép-, huszonöt fiatal- és négy

kiskorú, harminc munkaképes, húsz munkanélküli. A kutyák és macskák száma változó, de jelentős. A valamikori aktív vonatközlekedésről (teher és személy egyaránt) a völgyben kanyargó, rozsdás sín pár ad hírt. Van valami makacs esélytelenség abban, hogy az összetartozó vascsíkok végül sose találkozhatnak.

Kezdjük ott, hogy adott egy figura, Soltan, nevezzük így. Ejtsük így: Szoltan. Soltan a legtöbb éjszaka az udvaron ül egy kopott hokedlin. Cigarettazik, mint minden férfi a faluban. Az öreg bútor az akácfa alá tette, mert csak ott tudja elgondolni az élet nagy dolgait. Ott gubbaszt az éjszaka párájában, nem látni tisztán, az utcáról nézve szinte egybeolvad a rozoga hokedlival: egy görnyedt hátú különös háziállatnak vélhetnék a tapasztalatlanabb városi gyerekek. Az éjszakai műszakból érkező falubeliek mindig lehalkítják lépteiket, mikor Soltan háza előtt haladnak el. Az asszonyok nagyokat sóhajtanak ilyenkor az udvaron gubbasztó, füstölgő férfialak láttán. Miután az asszonyléptek belevesznek a sötétbe, miután elhalkulnak a szatyorcörgések, nagyot sóhajt Soltan is. Ebben a tonnás sóhajban ott van minden emberi bánat, szomorúság, kilátástalanság, minden elutasított szerelmi vallomás, minden megívott szilvapálinka és novabor. Erre a sóhajra összehúzódik az udvari sövény, mélyen magába néz minden ablak a rogyant nyárikonyhán.

Nem sokkal éjfél után rendre felgyullad az udvari villany, résnyire nyílik az ajtó, és egy elhasznált, idős női hang szól a sötétséghez:

– Gyere be Soltan, elég legyen. Itt van, meleg a bögre tejed.

Soltan erre kiegyenesedik, csípőre tett kézzel ropogtatja derekát, majd karcos, dohányos, negyvenéves hangon szól édesanyjához.

– Abból van elég, mama, hogy nincs semmi – dűnyögi füstgomolyaggal feje felett.

– Ne mondd már mindig, Soltan, hogy nincs semmi, addig mondd, hogy nincs semmi, amíg tényleg az lesz, hogy nem lesz semmi. Azt leshetünk, mint két eldobott konzervdoboz – fúzi hozzá megszokásból az idő asszony, mintha ezerszer elmondta volna már.

– Elegem van, például. Elegem van például, mama, hogy kinézek a szobaablakon és lomokat látok. Lomokat, nem pedig valami, mittudomén, tájat, érti mama. Lomokat látok, amiket a mama gyűjt évtizedek óta. Hogy kinézek, és nem előre látok, hanem hátra, a múltba – emeli fel hangját Soltan. A férfi lassan feláll, elindul az udvar szélén felhalmozott limlomok felé, fazekak, kempingszéklábak, vasak, régi nyílászárók, gyerekjátékok, visszabontott vízvezeték- és lefolyócsövek, zacskók, szatyrok és újsághöttek gótikus rakása felé, felvesz valami tárgyat, nem látni mit, azzal kezd el mutogatni.

– Most mondja meg a mama, hogy mi a jó bűdös fenének ez a sok szar?

Visszadobja a rakásra a félhomályban nehezen azonosítható tárgyat, majd a rakás másik oldalára mutogat értetlenül.

– Az meg a másik. Mama, minek őrizgeti a '72-es év női magazinjait? Mi a francnak? Itt állnak 40 éve a nejlón alatt, a kutya se nézett beléjük, maximum csak lehugyozta őket, mama, négy generációnyi kutyahúgy verte eddig az újságjait.

– A receptek meg a szabásminták miatt, Soltan, szeretem visszanézni, hogy mik mentek a tévében '78-ban, nosztalgia, hány fok volt Kilitiben – feleli csitító hangszíval az asszony.

– Az a baj, mama, hogy be tetszik lenni ragadva a múltba, és csak ott togyog. Togyog, mint a fába szorult féreg. Addig csinálja ezt, amíg egyszer ismét elfogy a türelmem, hívok valakit a faluból valami teherautóval, és felgőrjük az egész hóbelevancot a platóra. A szeméttelenen meg letúrjuk, mint a pinty – mondja fenyegető hangon Soltan.

Az asszony kijön az épület elé, hogy lássa, Soltan mit vett ki a rakásból, hogy mi a szemléltetőeszköz. Az idős, kövér nő megszokta, hogy falun mindennek van valamilyen értéke, és csak a legvégső esetben kerülnek kukába a használati tárgyak. Kissé félti fiától azt a valamit, amit kivett, talán egy öreg fazék, talán valami régi bukósisak, nem látni pontosan a tompa holdfényben. Félti azt a valamit, mert volt már, hogy elrepültek dolgok, felindulásból. Úgy kellett a szomszéd konyhakertjéből összeszedni a fél pár gumicsizmákat, régi, megfajzott rejtvényújságok kötegeit, kormos kutácsot, sárkaparót, kutyaláncot.

Mint eddig legtöbbször, most is a szokásos aktus következik: odabotorkálni a kifáradt férfihoz, aki közben görnyedve, fáradtan ült vissza a hokedlire, odamenni és pár perc anyai hátsimogatással ültetni le a felbőszült szellemet a szeretett fiúban.

– Nehogy az legyen, drága mama – folytatja, halk, de még mindig ingerült hangon Soltan –, nehogy az legyen egyszer, hogy fogom magam, és itt hagyom ezt az egész kurva kócerájt, hogy nehogy egyszer elegendő legyen abból, mama, hogy a közértben csak kétféle felvágottat kapni, de háromféle csipszet. Mama, hát mi vagyok én, hogy csipszen éljek, he, hülye vagyok én? Csipszfőzelék, csipszes pite? Lófaszt, mama. Jól van, hogy a kocsmában csak kétféle sör van, nem jó, ha összeiszol mindenfélét, de hogy csak párizsi, meg pulykalöncs? Ha már pébetű, akkor lehetne néha praliné, vagy papaya, de nincs semmi, csak picsafüst, az van mama.

– Soltan, miért nem beszélsz magyarul? Picsafüst. Mi az, hogy picsafüst? Nem lehet ilyet, ilyen nincs, ez a szó. Ilyet a fogyatékosok se mondanak. Ez nem is magyarul van. Picsafüst. Miezma? Ha apád hallaná ezt, nyugodjék békében, biztos elhogyishívjákolna, testileg bántalmazna, átverne az udvaron. Mert a papa, az tisztelte a magyar nyelvet. Úgy állt a konyhában,

ha himnuszt hallott a rádióból, akár a villanyoszlop.

– Hagyja már a papát. Elegem van. Átüt mindenem, mama, az, hogy nyomorgunk. Nem mondom, van abban valami, hogy nem kell korán kelni. De átütődünk akkor is. Átüt a nyomor mindenünkön, mint szalonnasütéskor a tűz füstje, mikor a traktorgumin ülve várjuk, hogy csorranjon végre a zsír, hogy ha bűdösek is leszünk, füstösesek, de csorranjon a zsír a tévéantenna pálcájára felszúrt zsírszalonnából, hersenjen a lilahagyma, szóljon a lakodalmas a kazettásról, egyszer élünk. De aztán elfogy a fa, mama, elfogy a szalonna, elnyomja a seggünk a traktorgumi, hogy csak állni bírunk onnantól. Hogy egyik lábunkról állunk a másikra, mint akik egyhelyben táncolnak. Mama, mindenki önmaga táncparkettje, érti a mama? Állva, mama, állva meg kik a fenék sütnék szalonnát, kik, csak a pestiek. Azok utazni is csak állva szeretnek. Mi legalább leülhetünk. Ha akarjuk, egész nap csak ülünk, és nézzük, ahogy nőnek a répák a földben.

– Ne hozzam ki ma este is a fényképalbumot, meg a zseblámpát? – igazítja meg fejkendőjét az idős asszony. Olyan jól el szoktad nézegetni, már gyerekkorodban is. Kihozzam? Meg a kardigánt? Hozzak kávé, fiam?

– Minek kávé mama, majd pont magával fogok itt bisztrózni az udvaron. Maga szerint nem elég az alapbóli vérnyomásom? Nyakig teliholdban. Különben is. Hagyja már a mama azt a fényképalbumot, előre, mama, előre tesszen má' nézni a bandzsi semeivel. Milyen jó lenne, mama, ha előre lehetne fényképezni a dolgokat. Nem? Hogy mikor leülünk a konyhába' a fásládá mellé, hogy nézegessünk fényképeket, nem a múltban történt dolgokat néznénk. Nem azon nevetnénk ötszázadszor is, mikor '72-ben megkérte a papa a maga kezét, és nem azon, hogy disznóvágáskor tette ezt a papa. És nem ám, hogy ötszázadszor is összefogdosni a sárga fényképet, amin a mama a lányos zavarában éppen a kötényébe keszeri az abárlés kezét. A papa meg bepálinkázva dől a mama felé, botlik meg a sárkaparóban, hogy Erzsike, jöjjön hozzám feleségül, lehozom magának a csillagos eget, Lajkástul, Szozuzostul, satöbbi csillagképestül.

– Soltan, ha apád hallaná, ahogy beszélsz, azt hiszem, megemberelne – nyöszörgi keserű hangon az idős nő.

– Előre fényképezni, mama. Azt kellene. Nem hátra. Rugdosni röhögésünkben a fásládát, mikor nézzük a képen, hogy tíz év múlva milyen ősz lesz a hajam, mama, maga meg még görbébb lesz, ahogy megy a közértbe tejért. Vagy egy kép, ahogy hét év múlva kapcsolgatja a mama a kistrádiót a nyári konyhában, hogy talán most megjön az adás, megjönnek a hajóvonták találkozásai, meg a déli krónika. Hogy becsúszik a déli krónika a rántott hús szagába, a mama meg összecsapja két vaskos tenyerét örömeiben, mikor felcsendül a szignál. Valaki meg lefotózza a mama örömét, ami nem éppen fogpasztareklám, de őszinte. Mama. Előre nézni, nem hátra. Érti?

– Soltan, a pap is mondta már, az meg, ugye felvilágosult ember, hogy a jövőt, azt a múltból kell építeni. Érted, fiam? Hogy..., hogy tehát az egyik a másiktól fakad, közülük van egymáshoz. Hogy amilyen a múlt, olyan a jövő, ha jól mondom. Fiám, könnyen felejték én már. De azért a fontos szavakat megjegyzem még.

Soltan utálja, ha az édesanyja bölcs dolgokat mond, nyilván azért utálja ezt a mamában, mert nincs meg önmagában a hajlam ilyesmikre.

– Nekünk is mi közünk egymáshoz, mama. Azon túl, hogy meg tetszett szülni. Kérdezek valamit, mama, mondja meg. Mi közünk egymáshoz? Mit kezdjek magával? Hagyjam itt, azt kalapkabát, menjek el? Zoknikesztyű? És jó napot? Nem tehetem meg, mama. Mert a mama, csak a mama, ha nem is tehet róla konkrétan. Így sikerült. Egyszer csak jöttem, és itt vagyok. Eltévedt a kurva gólya, gondolta, elég, eddig hozom, nincs meg a helye. De majd itt. Aztán potty.

Az idős asszony nem válaszol, mintha meg se hallotta volna. Lehet, hogy valóban nem hallotta, mintha felakadtak volna valahová a rideg, nyers szavak.

– Mama, idefigyeljen, különben is, miért üti bele azt a krumpliorrát olyanba, amihez semmi köze nincsen. Semmi mama. Szerintem talán nem kellene, hogy negyvenévesen még neveljen a drága mama. Ha eddig nem sikerült ezek szerint, most már nem kellene erőlködni. Én magamtól nevelődök, mama, magamtól nevelődök, mint a mama fülszőrei. És mama, tesszen már kivágni valamivel a fülszőreit, mert már nem bírom nézni. Ott van a sövényvágó a kazán tetején. Nem bírom már ideggel. Nem bírom már, ahogy szedi a mama a húslevest, az asztal fölé hajol a hónaljzagával, és látom a szőröket mama, az audióbundát, amit hord a fülében. Azért nem hall meg mindent a mama, szerintem azért szelektív a mama felfogása, mert nem jut el minden az agyába, amit mondok. Felakadnak az információk a fülszőrein, mama. Aztán csak részinformációkból tetszik csinálni a dolgokat. Hiába beszélek én magához három mondatot, mikor csak a felét fogja fel, mama. Beszélhetek én a kagylójába fél méterről, mikor harmadszorra se érti, hogy mennyi hurkát tegyen a sütőbe. Mama, ezzel az erővel a vécékagylóba is beszélhetek, hamarabb kapok választ a kérdésekre.

– Mindent értek, fiam, mindent, hajszálla mindent – fordul vissza az épületbe az asszony.

Soltan az ajtó felé indul, gyors mozdulatokkal halad át az udvaron, azt akarja, hogy a következőkből minden szót, minden mondatot maradéktalanul meghalljon és megértsen az idős nő. Nagy hanggal, tagolva mondja:

– Mama, úgy érzem magam, mint egy elhagyott, hideg vécékagyló. Tetszik tudni! Mint magányos vécékagyló a szeméttelen (seggmelegre várva, zárójelben jegyzem meg, mama), mint magányos szeméttelen a határban,

nem is folytatom, magányos határ, magányország, magányuniverzum. Szimplálódni. Hogy tehát nincs kihasználva a tehetségem, amiért vagyok, nem érvényesülök érdemem szerint, mama. De jön még részegre helyi járat. Kigondoltam valamit mama. Kitörési pont.

A férfi az ajtófélfának dől, befelé mutogat a lakásba.

– Magának is jobb lenne, mama, ha nem azon kellene aggódni minden éjjel, hogy mikor dől le a kémény, hanem valami kényelmesebb házban, mittudomén, lakótelepen lenni, és legfeljebb azon agyalni éjjel, hogy melyik ujjal kell megnyomni a liftgombot. Melyikkel illik, mama. Hüvelykkel, vagy a mutatóval, már megbocsásson a mama. Szociálisan fejlődni. Ránk férne a változás. Előremenetel.

– Menj, fiam, akkor előre szépen, elég legyen most már, késő van, menj előre, jobban látod az utat, vagy mi ez, gyalogösvényt az udvaron. Kapcsolj villanyt, ott a falon a kapcsoló. Nem látom a gyalogösvényt. Azt az öreg teliholdi gyalogösvényt – sóhajt az idős nő.

Mint minden portán, ahol nem betonozták le az udvart, és ahol csak a lejárt, kigyalogolt földön közlekednek a lakók, itt is vezet egy félméternyi széles kikaposás a nyári konyha felé. Jól látni, hogy ezt az útvonalat gyakrabban használják, mint például a padlásfeljáró felé vezető kikaposást. Az idős nő napi csoszogása, Soltan súlyos léptei, amivel több tonna kilátástalanságot, kiszolgáltatottságot hord, egészen simára koptatták a keskeny gyalogutat, ami a rogyant épülethez visz. Elindulnak a romos nyárikonyha irányába, két dülöngélő hűvös, bűdös nagykabát. A nő megszokásból ad utasításokat fiának, mintha az nem tudná, hogy hol a villany, merre van az előre. A fiú már évekkel ezelőtt belefáradt abba, hogy az ilyen utasításokon felidegelje magát, már nem érzi sértésnek, hogy úgy beszélnek vele, mintha először járna az épületek között. Némán, leszegett fejjel botorkál a villanykapcsoló irányába, egy jegesmedve lassú, de dinamikus mozdulataival. Mellette, féllépésnyire lemaradva az asszony.

– Menj, fiam, előre, és kapcsold fel az udvari villanyt a nyárikonyhán, hogy lássak a lábam elé. Milyen kitörés? Le kell ellenőrizni a rakást, hogy megvan-e minden.

– Megint leltár, mama, megint az a kurva leltár. Mindennapi leltárunk. Rozsdarovancs. Mert megint jönnek, mama, jönnek bármelyik este, nem számít nekik kerítés, kutyaharapás szőrivel, a mama is tudja, ugye, nem számít nekik a repülő partfis, a csúzliból kilőtt porcelánbiztosíték, nem számít a biztosúri figyelmeztetőlövés sem. Ha kigondolják, hogy bemegyünk mink megnézni azt a rakás holmit, akkor bizony bemennek, ha addig élnek is az ördögei. Aztán csak a szétpakolás megy, szétcsörömpölés, zörgetni a vascsöveket, a mama meg nézi, mást nem tud, nézi, ahogy kiválogatják az emlékeiket, teszik el a kislábast, amiből a lecsót ette a mama gyerekkorában.

Elviszik a kutyájuknak, hogy majd abból egye ki a maradék csigafőzeléket, amit főznek majd. Hogy megint leltár. Tapintásra megszámolni az összeakadt ácskapcsokat. Betippelni, mama, hogy mennyi.

– Nem azért őriztem ezeket negyven évig, hogy aztán széthordják, inkább itt állok éjjelente, mint hogy kevesebb legyen a rakás egy ajándék sótartóval.

– Kitaláltam mama. Az lesz, hogy kitörünk. Kitörünk, mint a pinty. Csak ki kell még gondolnom, hogy hogyan – lelkesedik fel Soltan.

– Ott van, a Bibliában is ott van, hogy ha van szándék, az már jó. A jóra való szándék – helyesel a mama.

– Kezdjük, mama, kezdjük inkább a számolást, hamarább végzünk – hajol a kupac felé a férfi.

A két alak elkezd számolni a lomrakás összetevőit, mi mennyi, nem lett-e kevesebb. Némán számolnak, rutinból, elmélyülten, fel sem néznek. Csak a szájukat látni, ahogy mozog, egy, kettő, három, négy. Öt. Strigulák sorakoznak egy megsárgult spirálfüzetlapon, néma, dülöngélő hadsereg. Számolnak. Majd' másfél óra múlva végeznek. Az idős nő értetlenül, hitetlenkedve nézi az összeírt füzetlapot. Nézi távolabbról, aztán egészen közelről, ezt néhányszor megismétli, nem hisz a szemének. Soltan közben csípőre tett kézzel figyelni anyját, számonkérő fejtartással. Benne van a mozdulatban az is, hogy mama, minek má' megint ez az egész kurva leltár. És benne van az is, hogy na, mama, én előre megmondtam, hogy addig tetszik számolni, amíg eltérést nem talál a tegnapi estéhez képest. Soltan feltolja munkássapkáját a feje tetejére, felnéz a teliholdra, mozog a szája, mintha imádkozna, vagy káromkodna egy rövidet. Majd ismét anyjára néz.

– Mama, minden este stimmol az első összeadás, de a kedves mama addig számol újra, addig tuningolja a matekot, amíg csak nem stimmel valami. Olyan a mama, mint a körzeti megbízott, aki kiszemel valakit, semmi gond a kocsiival, de a kábés csak meg akarja büntetni a sofőrt, mindent átnéznek újra, semmi. Aztán csak benyögi a fakabát, hogy Lajos bátyám, rövid az a rádióantenna a tetőn. Sokat kell keresgélnie a csavaró gombbal, tekergetni az állomásokat, hogy szóljon valami. De ugye addig sem figyelni az utat. Az meg balesetveszélyes. Tízezer. Na, kicsit ilyen a mama.

– Milyen tízezer? Antenna?

– Semmilyen, mama, ez csak példa volt.

– Kevesebb Soltan, megint kevesebb.

– Mama, addig kevesel, míg maga lesz kevesebb, mama.

– Tegnap még ott volt a kupacban a döglött macska, amit téglával dobtál le, fiam, az ereszről.

– Leereszkedett a cica, mint a balta nyél nélkül. Tegnap felvettük a rovancsba. Ennyivel lettünk kevesebbek – így Soltan.

– Eltűnt a tetem. Soltan, nem bírom már a szegénységet. Hogy egy döglött macskát is vagyontárgynak érzek, hogy odamegyek a tetemhez, fölé szagolok, és érzem, hogy van valamim. Hogy van itt valami a levegőben, ami hozzám tartozik. Amihez közöm van.

– A papa talán ezért távolodott el a mamától, nem? Hogy kevesebb lett a mama. Na, de nem akarom én bántani a mamát. Minek rugdosni a döglött izét, mama, nem igaz? Macskát.

– Azér' raktuk, fiam, a döglött macskát a rakásra, hogy elriassa a szag a tolvajokat. Hogy ne legyen negatív az esti mérleg micsodája.

– Csak velünk nem számolt a mama, hogy aztán nekünk kell majd este odamenni, hogy mennyi az annyi, annyi a logika a mamában, mint egy fél pár gumicsizmában, mama. Ne kelljen már nekem nevelnem a kedves mamát. Hányszor mondtam már, hogy tessék kicsit előre gondolni. Menjünk be a konyhába mama, még meg tetszik fázni, azt nézhetünk, főzhetjük a levest aszpirinből. Meg a másik, mama, hogy felvételnél nézzük a kereskedelmi híradókat, ez is mi, hogy a vasárnapi híradót úgy vetetjük fel videóra, hogy nézhessük egész héten, legyen mit feldolgozni. Mert ugye, mama, azért ami besüvit az agyba egy ilyen félórán, abból meg lehet egy hétig is élni.

A konyhában rideg, szürke kockakő, öreg, kopott bútorok, a szekrény tetején birsalmák szőrösödnek. Mellettük csorba bögrében régi golyóstollak, színes csokorban, kisláda tokban, a spartherten fazék félig vízzel, mellette kislábasban meleg tej. Az asztalon vázában művirág, viaszosvászon terítő, néhány kenyérmorzsa, nem zavaróan, épp csak ott vannak. Az asztal két végén egy-egy hokedli, felnyitható változatai a korabeli bútorgyártásnak, rajtuk ugyanolyan viaszosvászon, mint az asztalon. A masina mellett harmadik hokedli, fászláda, öreg hűtőszekrény. Az asszony a sparthert melletti hokedlira ül, ősrégi mozdulattal, fáradtan. Kérges tenyerét a tűzhely felé tartja, próbál minél több meleget magához venni. Halkan pattog a tűz, matat, ahogy Soltan mondani szokta, néha apró buhanásokat hallani, ahogy a vizes tűzifa rostjai eldurranak a hőtől. Soltan az asztalhoz ül, felvesz egy üveg italt az asztal lábától, önt belőle egy pohárba, majd visszateszi az asztalláb mellé, annak belső oldalához, nem érteni, miért van odatéve.

– Mama, teszek még egy kísérletet. Megkeresem a nőt, aki kitölti eztán az életemet, illetve már meg is találtam az újságban. Hamarosan ide fog érkezni a szomszéd faluba a családjával. Lesz valami parti vagy mi, ilyen modern bál, tűzijátékkal, szalonzenekarral, három láda pezsgőspohárral, szökőkúttal, meg ami kell, kiskosztümök, szempillaspirálok, csokornyakkendők, mama, ilyen modern népek, mint a tévében. Pezsgőt hánynak ezek, meg kaviárt, bele a medencébe, mama. Ott lesz a jövődöbelim, vagy hát, akinek udvarolni akarok. Mindent elgondoltam. Ez itt a kitörésünk, nincs kétség. Innen már csak felfelé lehet.

– Soltan, te oda akarsz menni közéjük? Azok egészen más természetek. Nem is értem, hogy mit akarsz te ott. Vadászok, meg bankárok, meg micsodák közt, managerek.

– Mama, ezt hallgassa. Tegnap reggel nekiülök a reggelinek, kikészíték mindent, ne kelljen mással foglalkozni. Kenyér, vaj, tegnapi pacalmaradék, piritós, lekvár, csirkeszósz, aztán meg mi lett. Kinyitom az újságot, és azt hittem, lesek a székről, megláttam, mama, amit meg kellett látnom. Hát mondom, megérte várnom, megérte elhasználnom azt a korábbi öt kapcsolatomat, meg a negyven évet. Hogy itt van végre, amire vártam. Akire. Hogy megérte az a pár év ajtócsapkodás, a repülő sámlik ívei az udvar felett, hogy megérte a kiöntött heti két kukoricakása. Mert itt van, aki kell nekem. Az elsőlátásrai nemismegyektovábbom. Az a gyönyörű női arc, mama. Érzékiség, szimmetria, ami kell, aranyosság, kicsi szolárium, de mi van abban, nem? De lehet, hogy gyárilag ilyen barna, ilyen mediterrános. Nézze mama, itt van.

Soltan odamegy a konyhaszekrényhez, valami bulvárújságot vesz elő, széthajtja, odalapoz (az ország egyik ismert bulvárnője), majd széles mozdulattal mutatja anyjának az újságoldalt. A mama elismerően, de gyanakvással tekintetében nézi a képet, majd fiára néz.

– Ki ez, Soltan?

– Hát mama, ez lesz az a nő, akit meg fogok környékezni, ő a mi, vagyis az én jövőm.

– De tetszik a nő is, vagy csak a pénzügyi oldala, fiam? Vigyázz nagyon, mert én is ott rontottam el a papával, hogy úgy vett el feleségül, hogy nem szeretett, Soltan.

– Tudom, mama, persze, hogy tudom, annyit sem érzett iránta, mint egy kapanyél iránt, hisz egész gyerekkoromban ezt hallgattam, a mindennapi konyhai veszekedéseket, panaszkodásokat, kinek, miért rossz a másikkal, kinek szarabb, bocsásson meg a mama, a családja, kinek kurvább az anyja. És betelt a pohár, érti, mama, betelt az udvari kád. És elég volt. Itt a vége, meg a fuss el.

– Fiam, aztán hogy jutnál egyáltalán a közelébe? Gondolkozzál már. És mit mondanál neki?

– Gondolom, a mama olyanokat néz csak ki belőlem, hogy hány kúpcserép van itthon a tyúkólön, hogy ilyeneket mondanék egy villásreggelin.

– Egyáltalán, Soltan, minek gyűjtöd a micsodákat, poszterokat arról a nőről. Számításba sem jöhetsz szerintem. Tele van az udvari budi azzal a nővel. Miért nem valami egyszerű asszonyt keresel. Te is csak annyi vagy, amennyi.

– Álljon meg szépen a mama az agyával, hogy ki mennyi. Ne feszegetessük. Valami magunkfajtaból csináljak almot? Itt öregedjünk meg a

szegénységben? Ezt szeretné a mama? Hogy tovább rohassuk a kerítésre felakadt döglött macskát? Hogy azt bámuljuk, ahogy a szárazra aszott macskadögöt lóbálja a szél. Bimm-bamm. A mama ezt szeretné bámulni? Nincs idő. Megértem. De mama, én ki akarok innét szakadni. Bármilyen áron. És a kiszakadáshoz pénz kell, mama. A pénz meg ugye nem itt van. Itt semmi nincs. Egyhelyben járunk, mint az ingaóra, egyet jobbra, egyet balra, közben meg egyhelyben. Az idő meg megy. Mama, biztos szót tudok érteni azzal a nővel, ő is szegény sorból került fel, nélkülözött sokat, mindig lenyilatkozta a szegénységét, a valamikorit. Hogy neki se volt sokáig hab a tortán.

– De fiam, mit tudsz te a nagyvilági életről, azt se tudod, merre pörgetik a rulettet? Meg, hogy mennyi az euró.

– Na, azért álljunk meg, mama. A pap is mondta, hogy felvilágosult ember vagyok. Hogy nem hiába a mezőgazdasági érettségi. Ingyen kaptam én azt, mama? Marék virágmagért?

– Sokat tanultál, igen, nagyon sokat, fiam, hogy legalább belőled legyen valami. Sokat tanultál, mi meg közben hordtuk kint a trágját a disznók alól. Soltan, te a könyveket bámultad reggelente, mert állítólag reggel jobban fog az agy, mi meg a langyosan gőzölgő trágyadombot bámultuk a papával, azt néztük. Te is szívtál magadba valamit, meg mi is. Amit lehet. De, mondd meg, hogy mire mész az izéddel, bizonyítvánnyal, ha nem mentél továbbtanulni? Legfeljebb tudod, hogy mitől gőzölög a trágyadomb hajnalban, konkrétan. Mi csak nézzük, szagoljuk.

– Alulról kell építkezni, mama. A pap is ezt mondta. De az a nő, mama, szép, mint egy új habszifon. És figyelje meg a mama, felnevelem magamban az elhatározást, hogy az enyém lesz a nő. Elhatározás kérdése, ha lesznek is talán piszkos eszközök. A lényeg, hogy legyen cél. Aztán fel kell mérni, hogy reális-e, elérhető, kellő kihívást jelent-e. Ezt a mama tanította nekem.

– Amikor még hallgattál rám, fiam. Mert most már inkább én hallgatok. Csak nézlek, ahogy ülsz este az udvaron, és nem tudok mit mondani.

– Mert ha beszélünk is, mama, most már csak elbeszélünk egymás mellett, mint a vasúti sínek. Érti a mama. De nem mondhatom, hogy rossz anyának tetszett lenni. Mégsem lettem bűnöző, vagy politikus, mama.

– Kész szerencse – simogatja meg tekintetével a dohányzó férfit.

– A mama mondta mindig esténként a lavórból, miközben fürdött, hogy a tisztességes élet is lehet cél. Ha csak szombatontként fürdesz is, de tisztességes. Én meg néztem a mama guggolását, a térdein feszülő bőrt, ahogy évente ötvenkétszer sercegett a lavór a konyhakövön a mama alatt és tudja mit: ittam a szavait. Hogy ha nagy is a szegénység, ha van tisztesség, az már elég, becsületesség. Lehet jó ember a gyerekből, ha nincs is éppen gyerekszobája. Vagyis van, de az az egész világ.

– Bolygónyi gyerekszoba, fiam, ennyit kaptál, mert nem tudtunk adni. Mi

ez, ha nem szülői önzetlenség? Ha nem szeretet? – kérdi az idős nő.

– Egyetlen játékszerem volt, mama, igen. Egy öreg habszifon. Azzal játszottam az udvaron. Ma is kézbe veszem, ha bestresszez a semmittevés. Nyomkodom a ravaszát, ha már nagyon unom itt a mamával a szociális szinkronúszást. Hogy mindig egyszerre bukunk a víz alá, hogy közös a koreográfia, a süllyedés – bólogat maga elé a férfi.

– De fiam, ami lemegy, az előbb-utóbb feljön. Nem lehet mindig lent, mint a vakondok.

– Nem is, mama, majd meglátja, hogy nem is. A szennyvízben is a legnagyobb ízék, tudja mama, a legnagyobbak vannak legfelül. Mert nem tudnak lent megmaradni, ilyen a természetük. Hát velem is ez van, mama. Fel fogok jönni a felszínre. A nő fog ebben segíteni. Ha kell, eszközöket fogok használni. Mert szeretem azt a nőt. Fel sem tudja fogni a mama, hogy mennyire szeretem.

Szocreál

PAPP DÉNES

1962. szeptember 16-án vettem meg Bakony márkájú borotvapengefenő készülékemet, amely háromoldalú átlós fenőprizmával rendelkezett. A fenőprizma két oldala speciális kő, a harmadik pedig bőr volt. Ezután egyenesen a lakásomra siettem; egy társasházban laktam, melyet rabok és állástalan filozófiatanárok építettek. Útközben nem követtek, erről meggyőződtem. Nehezebb feladatnak bizonyult észrevétlenül bejutnom a házba, többen visszapillantó tükröt szereltek közvetlenül az ablakuk elé. Amikor végre magamra zárhattam a lakás ajtaját, első dolgom volt duplán ráfordítani a kulcsot. Némi gondolkodás után rátoltam a reteszt, befűztem a láncot és aktiváltam a hevederzárát is. A Május 1. Ruhagyárban készült szövetkabátom és csehszlovák Tonak kalapom a fogásra akasztottam, mindig szerettem a jó minőségű, egyszerű és elegáns ruhadarabokat.

Kicsomagoltam a vásárolt árut, felnyitottam mélyvörös, műbőrnek látszó dobozát, kivettem belőle a készüléket és az asztalra tettem. A használati utasításban az állt, hogy a szerkezet önműködő, ez persze nem volt igaz. Elővettem angol gyártmányú Wilkinson zseilettpengémet, a gépben lévő kis szánkóba helyeztem, majd fenni kezdtem. A szánkát a fekete kövön hétszer, a zöld kövön tizenegyszer, majd a bőrön tizenhétszer mindkét irányban ütközőig toltam. Ezzel kész is volt.

Kibújtam szvetteremből, feltűrtem az ingujjam könyékig. Amikor a zsebeimet ürítettem, a nadrágomból egy pénzérme esett ki, ötven centimes. Lehúztam a vécén hamis útlevellemmel együtt. Aztán a hálószobába mentem, ahol az előző esti pártrendezvény után fölszedett szajha feküdt, ugyanúgy,

ahogy reggel hagytam. Az éjjeliszekrényen fecskendő és morfiomos szelence, mellette két levél. Az egyik borítékban katonai behívóm, másokban távoli jegyesem szerelmesen vágyakozó sorai. Még mindig huzatos volt a fejem a konyaktól, odatettem egy kávé. A fürdőszobában bekapcsoltam az átfolyó rendszerű gáz-vízmelegítőt, és megnyitottam a kád fölötti csapokat. A kávéfőző halkán kotyogott, otthonos illat terjengett a levegőben. A vízbe gyógynövényes fürdősót szórtam. Apró csészébe töltöttem a feketét, egyetlen kockacukorral ízesítettem. Miután megittam, beültem a forró, enyhén zöld színű fürdővízbe és elővettem a frissen fent pengét. Hosszában végighasítottam az alkarom és a combom belső oldalát. A többire nem emlékszem.

Egy pohár víz

Nem a hőség, a szomjúság. Egy pohár hús szódára vágytam és egy kis nyugalomra, hogy működése közben láthassam azt a gondolatot, mely egy ideje nem hagyott nyugodni.

A városi forgatagból egy mellékutcába lépve ódon borozót kerestem, mindhiába. Amit találtam, egy régimódi presszó volt, benne minden távoli és ismerős. A fakézüst színű, lemezborítású pult, a csavaros fagyit készítő gép égnek meredő karjai, a sörcsap totemoszlopa, egy óriás tükör előtt pedig az italok és csokoládék oltára.

A középkorú csaposnő szintén ismerős volt, kábán nyugodt, de tetterős megjelenésével, arcán látni véltem, ahogy az évek során hozzánő a helyhez és lassan elválaszthatatlan lesz tőle, titkok tudójává válik, aki az udvarlást kötelességből fogadja, a szerelmi vallomásokat reflexből kikacagja, és aki kacér is, de szintúgy bánatos, mert valaha ő is szeretett, mielőtt itt mindenki anyja és asszonya, szentje és kurvája lett.

Borsodi vizet rakott elém, félliteres üvegben, egyszerű pohárral, összeszorult a torkom gyerekkorom ennyi díszlete láttán. Tapintatosan magamra hagyott az enyhén sós vízzel és a buborékok meditatív hangjával.

Nagyon sokáig ültem így ott, anélkül, hogy egy kortyot is ittam volna. Nem tudtam, szomjúságom honnan fakad, mire irányul.

Ahogy így révedeztem tompán, egy egész sereg ember hömpölygött be az ajtón, a férfiak ingben, öltönyben, a nők hosszú vagy rövid szoknyában, pillékönnyű blúzban, esetleg nyári kosztümben. Alkohol, izzadság és parfümök szagát keverte lassan a plafonról lelógó ventilátor. Mindenki viháncolt, trécselt, összességében laza, de kulturált jókedv uralkodott. Döbbsenten tapasztaltam, hogy ugyanúgy ülök ott, a söntés előtti széken, bámulom a buborékokat a pohárban, és semmi más nem érdekel, hogy tulajdonképpen nem érzek semmit, bár minden olyan ismerős, ezek az emberek is, és a helyzet, mintha arra emlékeznék már, ami éppen most történik. A társaság italt rendelt, cigarettázott, volt, aki elment, érkeztek is páran, tovább örvénylett a kavalkád.

Ekkor egy férfi ült mellém, sokáig nem szólt, csak figyelte mozdulatlanságom, és semmibe vesző tekintetem. Mindent jól láttam azonban, bár nem néztem sehová, minden távolinak és ismerősnek tetszett, mintha életem folyását szemlélném idegenül, a beavatkozás lehetetlenségének biztos tudatában.

Örülnie kéne, mondta a férfi és nevetett hozzá. Képtelen voltam megszólalni, ugyanakkor eltökéltem, hogy nem válaszolok. Minden jól alakul, folytatta, már mindent megszerveztünk, csak hátra kéne dőlnie és élveznie, de úgy tűnik, erre egyelőre képtelen. Az élete jó irányba halad, és semmit sem kell tennie ezért. Éppen elég, ha elfogadja.

Nagyon is tudtam, miről beszél, úgy véltem, eljött hozzám a régóta várt testet öltött gondolat. A mulatozó csoportból többen odajöttek és megveregették a vállamat, gratuláltak. Kezdett nem tetszeni ez az egész, nem bírtam tovább szó nélkül. Kik ezek, kérdeztem. De mintha abban a pillanatban tudtam volna a választ. A násznép, válaszolta és vigyorgott. Nekem ehhez semmi közöm, mondtam és éreztem, hogy valami megmozdul bennem. Felegyenesedtem a széken, és olybá tűnt, mintha kormányt elengedve bicikliznék. Már tudtam, hogy a vólegény én vagyok.

Ennek az egésznek semmi értelme, buggyant ki a számon. A férfi kajánul mosolygott, nagyon távoli és borzasztó ismerős volt ez a mosoly. Majd az ajtó felé mutatott, ahol a szűrt fény fátyolában egy árnyalak vált láthatóvá, lassan lépdelt le a lépcsőn, uszályát maga mögött húzva. Fedett és lehajtott fővel érkezett, talpig fehérben, kétségtelenül menyasszony kinézete volt.

Kérem, hagyják abba, kiáltottam. Hatalmas üdvörlégás tört ki a presszóban, vállukra kaptak és pezsgővel locsoltak, a fehér ruhás nőt ölbé kapták, úgy pörgették, míg szédülve és énekelve le nem roskadtak az asztalokhoz. Mindeközben próbáltam meglesni a titokzatos menyasszonyt, szemébe nézni legalább, de örökösen elfordította fejét, egész viseletével

rejtette magát. Kíváncsiságom egyre nőtt, erőszakos lettem idegességemben, lökdösődni és pofozkodni voltam kénytelen, hogy az akaratom ellenére lett asszonyom közelébe férközzem, csak azért, hogy megtudjam róla, kicsoda.

Aztán egyszer csak ott állt előttem szelíden, hagyta fölemelni a homlokától az álláig érő csipkehálót, mint valami hályogot, és akkor megláttam, hogy a nőnek egyáltalán nincsen arca. Mi tagadás, meglepődtem, ugyanakkor visszatért nyugalmam is. Ezután lassan a pulthoz sétáltam és megittam a vizet, majd mindent és mindenkit otthagytam. Később, jó pár utcával arrébb jutott eszembe, hogy elfelejtettem fizetni.

Z. URBÁN PÉTER

„Metareflexív” alakzatok Nemes Nagy Ágnes költészetében

Nemes Nagy Ágnes lírájának a kritikai recepcióban mindeddig kevésbé reflektált, ám vélekedésünk szerint egyik leginkább termékenynek ígérkező interpretációs szempontja az a jelenség, amelyet az irodalmi szöveg önmagára visszautaló alakzatait vizsgáló Werner Wolf metareflexivitásnak nevez. A német tudós e terminuson az önreflexió azon változatát érti, amelyben egyfajta „rendszertudatosság” érhető tetten, tehát azt, hogy a kijelentés saját tárgyát ne „természetesen adottnak”, hanem a szemiotikai rendszer részének tekintse, azaz fikcionalitását, műalkotás-karakterét tematizálja.¹ Az alábbiakban Nemes Nagy líráját ebből a szempontból újraolvasva a költőként megszólaló beszélő, a szó, a beszéd, valamint az írás motívumát állítjuk a középpontba.

E költészetben viszonylag ritkán fordul elő a szerző jegyeit közvetlenül felmutató versbeli beszélő, ezen kívül e példák jelentős része azok közé a darabok közé tartozik, melyeket a költő később nem vett fel köteteibe.² (Ennek legfőbb oka az a tudatos alkotói törekvés, amely a közvetlen személyesség lehetőleg minden jelét igyekszik kiküszöbölni a versszövegekben.³) Az itt említhető önreflexív megnyilatkozások gyakran metanyelvi jellegű kifejezésekben öltönek testet,⁴ máskor az alkotás folyamatának egy-egy aspektusára reflektálnak. Az alábbiakban az utóbbi típus megjelenési formáira koncentrálunk. A *Teraszos tájkép* alábbi részletét például az teszi különlegessé gondolatmenetünk szempontjából, hogy beszélője az *Ekhnáton*-versek szerzőjeként szólal meg:

A homok érintetlen, keskeny hullámain – e pontos, földtani plisszék –, a négy üres égtáj között, most gyors közelkép: egy karosszék a homokban. Egyenes támla, drágakőberakás. Oldalról ráakasztva egy fejdísz ureus-szal, ez fáraót jelent.

Az el-amarnai fáraót jelenti persze, akit szerettem. Tűnődéseimet sovány arcába temettem, személy, személy, éles és eltéveszthetetlen, akár fejeke árnya a földön. Fejeke árnya, az árny vakító tusfeketéje, mint egy először írt betű.

A Nemes Nagy Ágnes költészetében példátlan gesztus nyomán egy olyan öntükröző, „metareflexív” alakzat keletkezik a szövegben, amely azáltal, hogy a költőként megszólaló beszélő életművének egy korábbi darabjára tekint vissza értelmező kommentárjaival, az éppen keletkező művet, azaz saját beszédét is e (fiktív) életmű részét képező, megkonstruált, kitalált világgként ismeri el, és így egy olyan végtelen regresszust eredményez, amely kiváltja befogadójából az irodalmiságra vonatkozó reflexiót. Ebben az összefüggésben nyer különös jelentőséget az is, hogy a lírai én megnyilatkozásai a tájnak egyfajta értelmezésére („Az el-amarnai fáraót jelenti”) reflektálnak, ahol az „először írt betű” képében az olvasásra tett kísérlet egybeesik a jel születésének folyamatával.

A *Napló* című versfüzér egyik darabja, *A jelző*, amely már címével is egy nyelvi-poétikai kérdésre, a vers retorikai síkjára irányítja a befogadó figyelmét,⁵ elsősorban a második versszak költészetre vonatkoztatható kifejezései (*szó, hasonlat*), illetve ezek egyes szám első személyű környezete (*lendüljek*) révén hív fel az önmaga nyelvi megalkotottságát tematizáló versként való olvasatra:

„Nagyobbat” markolj, „Vaskos” ég!
Tüdőm szorítsd ki hát!
Verd ki agyam, fogaskerék,
minden fölös fogát!

Egyik szótól a másikig
úgy lendüljek vakon,
mint a hasonlat szökdösik
a szétdult tájakon...

A szakasz vizsgálatakor nem kerülheti el az sem a figyelmünket, hogy azt magát is egy hasonlat alkotja, amelynek olvashatóságát azonban jelentősen bonyolítja, hogy az egyik szótól a másikig vakon lendülő én metaforikus képét szemléltetni hivatott hasonló tagja maga is homályos metaforikus mozgásoknak rendelődik alá, amelyeknek értelmezése éppen a középpontban álló, az alakzatot egyfajta kicsinyítő tükörként megnevező *hasonlat* szó miatt válik első látásra problematikussá. A hasonlat párhuzamos szerkezete azonban lehetővé teszi, hogy behelyettesítsük a hasonlított elemeit a hasonló megfelelő helyeire. Így a szótól szóig haladó én, azaz a verset író költő a hasonlattal mint ugyanezen vers alakzatának, a vakon lendülés erőteljes, ám uralhatatlan helyváltoztatása⁶ pedig a szökdösésnek, egy szintén befolyásolhatatlan mozgásnak feleltethető meg.⁷ A nyelv retorikus működése tehát ellenőrizhetetlen módon önállósulva túlnő a költői tevékenységen, amely így csupán egy vakon megtett lépésként érzékelhető. Ugyanez mondható el a jelentést megsokszorozó olvasás tevékenységéről is, amennyiben az „egyik szótól a másikig” kifejezést nem lineáris előrehaladásként (az egyik szótól a következőig), hanem figurális mozgásként (az egyik szó helyett a másik) értelmezzük. E sorok tehát egyfelől tematizálják a nyelv kontrollálhatatlan működését, másfelől az imént végiggondolt hasonlat révén színre is viszik azt. Ezt az interpretációt támasztják alá a beszélőnek saját szerepe redukálására irányuló felszólításai is („»nagyobbat«⁸ markolj”, „tüdőm szorítsd ki”) az első versszakban. Az agy mint kivert fogú fogaskerék emellett, hogy szintén a tudat ellenőrzésének megszüntetését jelzi, emlékezetünkbe idézi a *Kettős világban* nyitóversének, a *Hadijelvénynek* ugyanezt a tapasztalatot megörökítő sorait, melyek a rokon motívumok révén is párhuzamba állíthatók *A jelzővel*:

Mint iszap, gyöngye hegy belébe málló,
 mely önmagától főve körbe fortyog,
 mint visszaforgatott, nagy *húsdaráló*,
 mely befelé nyel minden tömör kortyot –
 így szívja, őrlí *elmém* a világot.
Hasonlatokban őrlí: roncsot ér.
 S az elme: rész helyett egészre hágott,
 s a rész ölen katlanba hull a tér.⁹

Ugyancsak a Wolf által „rendszer tudatosságnak” nevezett jelenségre lehetünk figyelmesek a *Ház a hegyoldalon* című költemény alábbi részletében is:

A látogató Kinyitom az ablakot.
 A vezető Ugye fojtó az ózon félelem?
 Ugye a villám-függönyök szaga?
 Ugye félfő lehetett két alaknak,
 akik az erdőn át szaladtak,
 az ostorozó éjszaka?
 Ugye ázott hajak és ágbogok –
 A látogató Kinyitom az ablakot –
 A vezető Vakították a vaksötétet –
 A látogató Kinyitom –
 A vezető aztán lecsapott –
 A látogató UUUU-UU
 A vezető válluknál a villám. –
 Az ablakot, fiam, ne nézze többé.
 Ez is történet, mint a többi.

A látogató válaszában a már többször megismételt „Kinyitom az ablakot” mondat helyett váratlanul előtűnő absztrakt ritmikai képlet révén a szöveg egyfelől feltárja saját fikcionalitását, megalkotottságát, másfelől – nem utolsósorban a ritka versláb¹⁰ használata által – a versre mint ritmikailag és zeneileg megszervezett beszédre irányítja a figyelmet. Ezáltal megnövekszik a költemény olyan tényezőinek a jelentősége is, mint a nagy számban előforduló alliteráció („fojtó az ózon félelem”, „vakították a vaksötétet”, „válluknál a villám”, „ne nézze”) vagy a látogató szavait hívórímeivel zeneileg előkészítő vezető sorai. Ez a gesztus nem példa nélküli a magyar irodalomban, egyik előzményeként tekinthető például Radnóti Miklós egy költő-szerepet tematizáló verse, A „Meredek út” egyik példányára (1939), melynek első versszaka¹¹ a költő „szótlan dűnnyögését” a szövegben verbális testet nem öltő jambusoknak csupán ritmikai jelével „jegyzi le”, amely által fenntartja annak igényét, hogy a ki nem mondott, illetve nem „hallható” szavakat a szöveg szerves részének tekintsük.¹²

A költészet megnevezésre irányuló törekvése és e megnevezés – a nyelvi anyag természetének tulajdonított – korlátainak megtapasztalása gyakran a szó főnév előfordulásai révén íródik a szövegekbe. Ezek az előfordulások részben a fentebb bemutatott metanyelvi megnyilatkozások sorába illeszthetők, az esetek többségében viszont a szó az általa metonimikusan megjelenített nyelv uralhatatlanságát oly módon viszi színre, hogy ennek a tapasztalatnak valamely aspektusát felidéző képzetekben metaforizálódik.

Erre a megoldásra a legnagyobb számú példát azok a kifejezések kínálják, amelyek mögött a szót egyfajta folyadékkal azonosító metafora áll. Így válik szemléletessé a nyelv működése például a *Keress hazát* című költemény *De nem fakad a szó, csak bent szivárog* sorában, ahol a *szivárog* a *fakad* igével szembeállítva nemcsak a vers alakulásának, „érlelésének” hosszú időtartamára vagy a költői megnyilatkozások esetleges csekély számára utal,¹³ hanem ezzel együtt a versbeli szónak már keletkezése idejében önkényes, képlékeny, ellenőrizhetetlen, sőt bizonyos értelemben – például a köznyelvi kommunikáció felől szemlélve – „hibás”¹⁴ voltára is.¹⁵

Hasonló élmény fogalmazódik meg az *Elmélkedve* című versben is, amelynek jelentőségét kérdésvetésünk szempontjából az imádságra (mint a nyelv kítüntetett használatára) tett kísérlet („A kezem összekulcsolom”) és e kísérlet kudarcának („Ennyi maradt: a mozdulat”) beszédhelyzete is növeli:

Hová forduljon hát az ész?
Pedig jó volna szégyenét
A szóval, mely *megsejteti*,
*Kimondani, s elrejtteni.*¹⁶

A szöveg a szó teljesítményét a vágyott pontosságú kimondást nélkülöző, ezért megbízhatatlannak bizonyuló *sejtetés*re korlátozza, ami a jelentést – e megbízhatatlanság miatt – éppen kimondásával egy időben el is rejti.¹⁷ Az itt körvonalazódó felismerés mögött az a Wilhelm von Humboldt-i gondolat is kitapintható, amely szerint „minden megértés egyben meg nem értés is, minden gondolati egyezés egyúttal különbség is”, hiszen az emberben lévő benyomások, illetve érzéletek halmazának egyedisége miatt „egy szó alatt senki sem érti pontosan ugyanazt, mint a másik”.¹⁸

A közvetlen elérhetőséget ellehetetlenítő rejtettség képzetét társítja a szavakhoz az *Utazás* című versfüzér *Hajnal* darabja is:

És egy világot.¹⁹
Helyükön a hegyek,
nagy fák alatt kicsiny szerelmesek,
mély barlangban *bujdokló* szavak
vízben, virágban *visszhangozzanak*,²⁰
s a tengerből már felmerüljenek,
mint hajnalodó, biztos szigetek
kinek a pálmák és kinek a nap,
s a költőnek a születő szavak.

A „mély barlangban bujdokló szavak” Platón klasszikus hasonlatát is felidéző képe egyfelől a kimondott szónak csupán a visszhang, azaz egy tökéletlen, torzított másolat formájában való hozzáférhetőségét állítja (és viszi színre a „vízben, virágban visszhangozzanak” hármasszó alliterációjával), másfelől a (költői) nyelv figuratív jelentésképzését („vízben, virágban”) emeli ki. A tengerből felmerülő „biztos szigetek” hasonlata már arra a Nemes Nagy-esszében is gyakran visszaköszönő gondolatra emlékeztet, amely a kimondandó „tagolatlanságát” a nyelv „tagoltságával”, tehát szükségszerűen elnagyoló, pontatlan ábrázolásmódjával állítja szembe.

Az imént röviden elemzett példákkal rokon tapasztalat motiválhatta a szót épülettel (*Szél*²¹, *Emlékkönyvbe*²²), takaróval (*A reményhez*²³), növényvel (*Példázat*²⁴, *Iskola*²⁵) vagy szövetet alkotó fonállal (*A fémbe én vagyok a láthatatlan...*²⁶) azonosító metaforikus kifejezéseket is, amelyeknek a fentiekhez hasonló interpretációjától itt eltekintünk.

Az elmondhatóság problematizálásának egy másik jellegzetes csoportját azok a szövegek alkotják, amelyek a költészet kérdését már nem a nyelv alkalmatlansága felől, hanem a beszéd aspektusából közelítik meg, azaz a lírai beszédet mint szóbeli megnyilatkozást képzelik el. Ezekben a kijelentésekben, amelyekre számos példát²⁷ szolgáltat az életmű, a kimondhatatlanság élménye sokszor a versbeli beszélő némaságában vagy a beszédszervek valamely rendellenességében, betegségében nyilvánul meg:

Nyár van. Tán nem kell így szorongani.
A keserűt majd egyszer kiokádjuk.
Ily keserűt nincs mód kimondani,
hisz keskenyebb a torkunk, mint az ágyú.²⁸

A *reményhez* első versszakában a kimondhatóság akadályát a közlendő „mérétehez” viszonyított keskeny torokban metaforizálódik. A részlet tüzetesebb vizsgálata során ugyanakkor világossá válik, hogy a nyelv kérdése a szakasz retorikus mozgásai révén is tematizálódik, amennyiben a „hisz keskenyebb a torkunk, mint az ágyú” sor önmagában nehezen értelmezhető összevetése a *szorong*, a *keserű*, a *kiokád*, illetve a *torok* szavak elsődleges és figurális jelentéseinek állandó egymásba játszása felől válik olvashatóvá. Míg a második sorban a *keserű* a 'kellemetlen íz' jelentésében érthető, ugyanez a szó a következő sorban, a *kimondani* környezetében már a 'kellemetlen tapasztalat' jelentést veszi fel. A *kiokád* és a *kimond* párhuzamos előfordulása váratlanul konkretizálja a *kimond* ki- igekötőjében is meglévő, ám elhalványult (pontosabban: absztrakt értelemben vett)

'belülről kifelé' mozzanatot, és a keserű élmény kimondásának eseményét az *okád* ige 'irányíthatatlan, befolyásolhatatlan inger hatására', illetve 'nagy erővel lök, áraszt valamit'²⁹ jelentéseivel bővíti. E folyamat az első sor *szorongani* igenevének esetében épp fordítva megy végbe. A „Tán nem kell így szorongani” mondat ugyanis az átvitt értelmű 'lelki feszültség nyomasztó hatása alatt gyötrődik, aggódik'³⁰ olvasatot kínálja, míg a rákövetkező sorok kontextusa a szót visszavezeti eredeti, 'szűk helyre összeszorulva, összezsúfolva nehezen fér el'³¹ jelentéséhez. A negyedik sornak a nyelv működésmódjára való reflexiót kikényszerítő teljesítménye abban áll, hogy e képzeteket oly módon integrálja az ágyú képében, hogy közben folyamatos mozgásban tartja a szó szerinti és a retorikus jelentések ingadozását. Ez a mozgás ugyanis a *torkunk egy keskeny ágyú* metaforában juthatna nyugvópontra, amelyből a fenti motívumok különösebb nehézség nélkül levezethetők lennének. Az összehasonlító szerkezet, valamint a birtokos személyjelles *torkunk* szóalak azonban nem teszi lehetővé az előző sorok által „előkészített” metaforikus azonosítást, hanem – a retorikus mozgások egyfajta lezárhatatlan körforgását eredményezve – fenntartja az ily módon egymáshoz közelített fogalmak³² különállását. A vers idézett részlete tehát annak a metaforának a keletkezését beszéli el, amelyet aztán nem enged megszületni.³³

A megszólalásnak a beszéd fogalomkörébe vonható kifejezésekben testet öltő tematizálása más esetekben már nem a lírai beszélőhöz kötődik, hanem az elbeszélte látványba, magába a képbe tevődik át. Ez a jelenség – ahogyan a példák³⁴ is nyilvánvalóvá teszik – a *Száravillám* című kötet második felétől, Nemes Nagy Ágnes lírájának személytelenebbé formálódásával párhuzamosan válik dominánssá. A *Jegyzetek a félelemről* című költemény tulipánjai azáltal lehetnek a költői beszéd megfelelőivé, hogy annak ellenére, sőt bizonyos értelemben annak köszönhetően teszik elementáris erővel (*átütve, belecsapódik, sisteregve*,³⁵ *villám*) megtapasztalhatóvá a velük nem azonos, de tőlük mégsem leválasztható szépségüket, hogy a sérültség és a rendezetlenség attribútumai (*csapzott, borzas, széltépte, lázas, zilált*) egy virág esetében épp e látványhoz kötődő szépséget kezdik ki, így tehát – az irodalmi nyelvvel azonosított – tulipánban egybeesik a „hír” és a „hírnök”, a közvetített³⁶ és a közvetítő funkció³⁷:

És bent a tulipán-csokor.
Mint kit a vihar szembe-kap,
oly csapzottak, oly borzasak,
széltépte, lázas hírnökök,
dadogják testbe-öltözött

*híradásuk zilált szavát,³⁸
 és szépségük a késen át,
 a késen át, mely nyeste őket,
 a kézen át, a bolton át,
 átütve milliónyi réteg
 bogozhatatlan kordonát,
 a szív riadt felhorkanását,
 a kéz védő mozdulatát:
 beleszapódik, sisteregve,
 vízbe a villám – két szemembe.*

A nyelv kérdését a fentieknél áttételesebben, ám a versszövegekben meglehetősen intenzíven jelenlévő módon³⁹ képviseli az írás, illetve az íráshoz köthető fogalomkör számos tagja. A beszéddel szemben a lejegyzett szöveg kapcsán a kódolás (kimondás) imént felvázolt kérdései mellett – mint ugyanazon érme másik oldala – Nemes Nagy Ágnes költészetében határozottan artikulálódik az értelmezésnek, az olvasásnak a kérdése is. Míg az élőbeszéd esetében a beszélő jelenléte visszakereshetővé teszi az eredeti szándékot, addig az írás kiszolgáltatja a szöveget a félreolvasás lehetőségének. A *Négy kocka* befejező versszaka például az ablakkeret kivágásában egyfajta kifeszített vászonként mutatkozó ég felhőit igyekszik mint írást olvasni. A „fogyhatatlan felhőbeszédék” azonban ellenállnak a hozzájuk írásként viszonyuló, jelentésüket rögzíteni kívánó olvasásnak, és a „megkísérelt értelmezések” szükségszerű kudarca nyomán csupán szétfoszló „jeltörmelékként” maradnak hozzáférhetővé a látványt befogadó szemlélő számára:

*A negyedik ablak-kocka ég,
 kifeszített ég, ránctalanul.
 A földi légkör ritka némasága,
 amint *nem írja, sűrű tábla,*
 fogyhatatlan felhőbeszédeit,
egy-két vonal csak, jel-törmelékek,
 megkísérelt értelmezések,
 foszlány, képző, ígélet.⁴⁰*

Jegyzetek

¹ Werner WOLF, *Metaisierung als transgenerisches und transmediales Phänomen: Ein Systematisierungsversuch metareferentieller Formen und Begriffe in Literatur und anderen Medien = Metaisierung in Literatur und anderen Medien: Theoretische Grundlagen – Historische Perspektiven – Metagattungen – Funktionen*, Hrsg. Janine HAUTHAL, Julijana NADJ, Ansgar NÜNNING, Henning PETERS, Berlin, New York, Walter de Gruyter, 2007, 38–39.

² Vö.: „Úgy szeretnék másról verset írni, / nem magamról, mint a boldogok, / pontos verset, mint a tiszta hóhér, / okos verset, mint az ok.” (*Úgy szeretnék sok verset írni...*), „Micsoda költő vagyok én? / Sohase mertem a nevéen / nevezni azt, amit akarok–” (*Kísértés*), „Ki verset ír, az egyszerre legyen / Kőműves Kelemenné, s Kőműves Kelemen.” (*Sehová, sehová nem vezet*), „Úgy írok verset, mint ahogy / nyílt sebből folyik a vér.” (*Naplót írok...*) stb.

³ Vö.: „Először csak az asszociációt tágítottam, a formát ejtettem le, aztán – vérszemet kapva – a rációs kapcsot tépdستم, kihagytam a szerző személyét, kihagytam az alanyt, kihagytam az állítmányt.” (NEMES NAGY ÁGNES, *Részletek öregkori arcképhez = Uő, Az élők mértana: Prózái írások I.*, szerk. HONTI Mária, Bp., Osiris, 2004, 70.)

⁴ Vö.: „Hogy mondjam el? A szó nem leli számat/ kimondhatatlan szomj gyötör utánad” (*A szomj*), „Szeretlek. Nincs rá szó, nincs mozdulat.” (*Félelem*), „Hogy mondjam el? Elmém mégsem feledhet, / és a nevetlen, titkos gyökereknek / raja erősebb, mélyebb földbe ás.” (*Eszmélet*) stb.

⁵ A jelző Nemes Nagy Ágnes poétikai gondolkodásában is fontos szerepet kap: „A jelző (és társa, a határozó) már csak azért is szükséges, mert a versbe levegő kell. Levegő, tér, üres folt, fehér sík a képek mögé, semleges zóna a lényeg köré, a figyelem lélegzetvétele. A közepes, a felejtésre ítélt jelzőt úgy is nevezhetném, hogy: az elhanyagolhatatlan elhanyagolható. Meg aztán – ezzel együtt – ott van az iram, a lendület, a sorok és mondatok futása, a mintegy szöveg nélküli dallam, a mért vagy méretlen ritmus. Tökéletesen jelentéktelen szavak dobhatják feljebb és feljebb a verset, ha csakis lendülete grafikonját nézzük. S ha már ilyen szépen megvédtem a jelzőt (a jelentéktelent), hadd ismerjem be: egyáltalán nem ezekért rakjuk oda a jelzőt mi, versírók, ha már odarakjuk a versbe. Egészen másért. Azért, mert mégiscsak a lényeges jelzőt keressük. Az elhagyhatatlant. Az értelem változtatása nélkül el nem ejthető.” (NEMES NAGY ÁGNES, *Rózsa, rózsza = Uő, Az élők mértana: Prózái írások I.*, 40–41.)

⁶ A ‘vakon’ határozó egyfelől kifejezi e mozgás bizonytalan, a kellő ismeretek hiányában végzett voltát, másfelől pedig arra utalhat, hogy az a tudat ellenőrzése nélkül, a véletlenre hagyatkozva történik (vö.: *vak engedelmesség*).

⁷ A lendüléssel rokon mozgás társul a szó funkciójához a még több ízben idézendő *Mesterségemhez* című költeményben is: „a szó, amely földből égbe / sístergő döngés ütemét / ingázza folyton, összevéve / önrángását, s a fellegét–” (Kiemelés: U.P.).

⁸ Az első sorok idézőjelei éppúgy reflektálják a *nagyobbat* és a *vaskos* jelzői (illetve a vele rokon határozói) pozícióban álló szavak metanyelvi használatát, mint

azok figuratív jelentését.

⁹ Kiemelések: U.P.

¹⁰ A proceleuzmatikus (UUUU) a magyar költészetben elsősorban Weöres Sándor ritmikai kísérleteiben kapott szerepet. (Vö.: FERENCZ Győző, *Gyakorlati verstan és verstani gyakorlatok*, Bp., Nemzeti Tankönyvkiadó, 1994, 22.)

¹¹ „Költő vagyok és senkinek se kellek, / akkor se, hogyha szótlan dünnögök: / U–U–U– se baj, hisz énekelnek / helyettem kandi ördögök.” (RADNÓTI Miklós *összes versei és versfordításai*, Bp., Szépirodalmi, 1994.)

¹² Nemes Nagy Ágnes tanítványa, Tandori Dezső pedig egészen a végsőig elmegy, amikor *A szonett* című versében csupán a szonett rímképletét közli, illetve e képlethez két kommentárt fűz („ennél a sornál megakadt” és „aztán mégis folytatta és befejezte”). TANDORI Dezső, *Egy talált tárgy megtisztítása*, Bp., Magvető, 1973.

¹³ Vö.: „Folyadék cseppenként v. vékony érben, szűk nyíláson, résen keresztül alig észrevehetően folyik, csordogál.” (*A Magyar Nyelv Értelmező Szótára*, VI. kötet, Sz–Ty, főszerk. BÁRCZI Géza, ORSZÁGH László, Bp., Akadémiai, 1962, 311.)

¹⁴ A szívárgás ugyanis többnyire egyfajta zavar, hiba (például egy csőrepedés) eredménye. A költői nyelvhasználat egyik ismérveként szokás említeni a „devianciát”.

¹⁵ Vö. még: „Hogy születik a bűn? Mig színrebuggyan / a csiklandozó, csepp erecske habja, / szád szélén, mint szappanos örület, / surrogó szavak, síkosbőrű tett – / [...] Arcod kendőzi észrevétlen árját, / de átvizesül arcod, mint a kendő” (*Bűn*), „s a szó egy cseppel túlcordul a vágyon” (*A reményhez*, Kiemelések: U.P.). Itt említhető továbbá az a hagyatékban fennmaradt töredék is, melyet Lengyel Balázs az *Összegyűjtött versek A barna noteszből, 1958–1960* című egységének mottójául választott: „Naplót írok. Mit tegyek. / Tudom: egy rézgarast se ér. / Úgy írok verset, mint ahogy nyílt sebből folyik a vér.”

¹⁶ Kiemelések: U.P.

¹⁷ E kettősséget érzékeli Tandori Dezső kritikája is, amikor a vers kapcsán a kimondhatatlan „szinte” kimondásáról beszél. Vö. TANDORI Dezső, *A fokozhatatlan fokozható: Nemes Nagy Ágnes: A lovak és az angyalok*, Kortárs, 1981/4, 638.

¹⁸ Wilhelm von HUMBOLDT, *Az emberi nyelvek szerkezetének különbözőségéről és ennek az emberi nem szellemi fejlődésére gyakorolt hatásáról* = Uő., *Válogatott írásai*, ford. RAJNAI László, Bp., Európa. 114.

¹⁹ Kiemelés az eredetiben.

²⁰ Kiemelések: U.P.

²¹ „Szélesedő oszlopközök. / Szél fúj be a szavak között. // Itt már kupola-fellegek. / Éggel tapasztott épület.” (Kiemelések: U.P.)

²² „Nem, nem ígérhetem neked, / hogy szóból házat építek – / mért óvnának a forgatag / idő elől *papír-falak*?” (Kiemelések: U.P.)

²³ „Igazság? Hová nyujtózunk e szóval?”

²⁴ „Papírban kaptam ezt a szót, / mely messze földön *pálma* volt. / Papírba göngyölt *gyenge tőt*, / s most lám, előtted földbe nőtt. // Nedvvel telik, rügyet fogan, / s *érik vele minden szavam*, mivel sudáran felszökik, / valódi lombot hajt a hit.” (Kiemelések a *pálma* szó kivételével: U.P.)

²⁵ „S mint égi szél himbálja padlás- / zúgban a szőlő-sorokat, / agyamban éjjel megforognak / a töppedő, *fürtös szavak*.” (Kiemelés: U.P.)

²⁶ „Szavak ismerős fonadékán / átsüt a Tárgy szeme”

²⁷ Vö.: „*kiáltana* vagy szaggatottan / *hebegne* – nincs mód –, ráborul a bányaomlás háború kimondhatatlan torlaszokban.” (*Harangszó*), „*Mondd, mondd el* végre, merre jártál / *kimondhatatlan* álmaidban.” (*Az alvóhoz*), „Ott fent a dél vonul csapatban, / itt bent a *vatta-némaság*, – / mint vékony ing, a gondolat / úgy vérzik át, úgy érzik át.” (*Délelőtt*), „*Én nem tudok beszélni*. / Nekem már egyetlen *beszéd*: / *üvöltve* futni kint az utcán, / mint akinek a haja ég.” (*Én nem tudok beszélni...*) stb. (Kiemelések: U.P.)

²⁸ Kiemelések: U.P.

²⁹ Vö.: *A Magyar Nyelv Értelmező Szótára, V. kötet, Mo–S*, főszerk. BÁRCZI Géza, ORSZÁGH László, Bp., Akadémiai, 1961, 359.

³⁰ Vö.: *A Magyar Nyelv Értelmező Szótára, VI. kötet*, 363.

³¹ Vö.: *Uo.*

³² Az ágyú és a torok metaforikus azonosítását a köznyelvi *ágyútorok* szóban is megtaláljuk, éppúgy, mint az *okád* igével történő használatát is: „Estétől éjfélig ezernyi ezer tűzgolyót okádtak az ágyúk a védtelen városra” (JÓKAI Mór: *A kőszívű ember fiai*, Bp., Szépirodalmi, 1967.)

³³ Külön vizsgálatot érdemelne Babits Mihály *Húsvét előtt* című költeményének hatása. Amellett, hogy a Babits-vers a kimondás kérdését szintén a beszélőszervek rendellenességével köti össze („ha kiszakad ajkam, akkor is”, „ha vérbe lábbad a dallal”, „kisebzett szájam”, „a szók most fájnak e szájnak” stb.), a „borogatott ágyuk izzó torkai” kifejezés a fentiekhez hasonló gondolatmenetre ad alkalmat. (BABITS Mihály *összegyűjtött versei*, Bp., Szépirodalmi, 1977.)

³⁴ Vö.: „*Nem hallja* őket, *földszüket*, / mint aki a multján üget, / egy *néma ábra* dobbanása: a ló és a lovas feje / szinuszgörbéket ír a tájba.” (*A lovas*), „Egymagában áll a háznál / *Némábban a némaságnál*” (*Téli angyal*), „*jön-jön a néma robotás*” (*Ekhnáton az égben*), „Egy fában lakom. / Lombja évszaktalan, / az évig ér, a *dadogásig*, / és látom zsúfolódni zárva-termő / gyümölcsseit” (*A látvány*), „Ez a zuhogó *némaság*” (*Hó*), „Először csak *dadognak*, próbálkoznak, egy-egy cse- / nevész pitypang negyedhangja a grundon, aztán rá- / kezdik, ez már nagy *beszéd*, ömlik a növények, zöld- / tarka *orációja*, azt *áriázzák*, azt, mindig ugyanazt. / Változatokkal persze, levél, virágfej, törzs, ugyan- / az, más, ugyanaz. De hát ki bánja a tölgyfák *tauto- / lógiáját*? A Rák-térítő *beszédét* ismerem; aztán felel / rá a másik dél felől, az ekvátor szalagja *el se hallgat*.” (*A föld emlékei*, Kiemelések: U.P.)

³⁵ A sisterség képzeete többször kapcsolódik össze a szó fogalmával Nemes Nagy Ágnes költészetében: „a szó, amely a földből égbe / sistersgő döngés ütemét / ingázza folyton...” (*Mesterségemhez*), „s a szó egy cseppel túlcsordul a vágyon, / s a nyelv, mint lángnyelv, rezzen, sistersg, / s megszületünk” (*A reményhez*). E jelenség részben összefügg azon meglátásokkal is, melyeket fentebb a szót folyadékkal azonosító metaforákkal kapcsolatban tettük.

³⁶ A hír szó önmaga is tartalmazza a közvetítettség mozzanatát, amennyiben jelentése egy olyasvalamire vonatkozó információ, ami nincs közvetlenül hozzáférhető módon jelen.

³⁷ Fontos megjegyezni továbbá, hogy ez az egybeesés az olvasás aktusában realizálódik a szemlélő „két szemében”.

³⁸ Kiemelés: U.P.

³⁹ Vö.: „a targally vonalai ében, / ismeretlen *betűket írnak*, / fent szikrázik az esti-csillag.” (*Jegyzetek a félelemről*), „És nézni fentről, lentről, mindenféle szögekben / körültagogatni a tárgyat néhány szememmel / *kivésni velük a konturt*, mosni, ledöntetni” (*De nézni*), „és ettől fogva a fém, / fémből ez a homorú magasság, / amely úgy szívja az utolsó páracseppet, / mint a felfelé való szédülések / *levegőbe-írt spirál-nyomát*” (*Félgömb*), „Fejéke árnya, az árny vakító tus- / feketéje, mint *egy először írt betű*.” (*Teraszos tájkép*), „Más nem maradt: a szára. A levélszár üres pálcikásága. Egy puszta nyél, a megfosztottság maga. Még az avar arany-tragédiája sem az övé; ki veszi észre benne? Egy *ócska ceruza, melynek hegyéről letörték a szavak*” (*Falevélszárak*), „Amint a dolgok ormain / a *körvonal* amelyre dül / amint egy keskeny étmenetben / *leszáll leszáll megtettesül*” (*Hó*), „Hadd lássam még a szakadék felett / *felhőbe vágott arcodat*.” (*Irgalom*), „A fürtelem dobostortája, *tábla*, / földtani *metszet, kőzet-ábra*, / ez a szegények *bibliája*, / *olvashatod* életedet, / undorból préselt rétegek.” (*Utálat, utálat az egész*) stb. (Kiemelések: U.P.)

⁴⁰ Kiemelés: U.P.

BAKONYI ISTVÁN

Képes beszéd

Petróczi Éva első részösszegzése

1990-ben a Dovin Művészeti Kft. kiadta Petróczi Éva első válogatott verseskötetét *Képes beszéd* címmel, benne egy összeállítást az előző három kötet (*Heléna bálja*, *Hárfakalitka*, *Ez is történelem*) anyagából és *Képes beszéd* címmel az újabb művekkel. Vasadi Péter szerint a cím telitalálat: „[...] Egy szóban, kifejezésben, élményben talpraesett asszony talál itt változatos formát képekbe foglalt beszédének, mely (s melynek nyelve) ízes, őszinte, eleven. Sokra tartja a hangulati elemeket, sőt magát a hangulatot, ami nem pejoratív jellemzője egy költői magatartásnak.”¹ Jelképes is lehet a kiadás évszáma: az új Magyarország megszületésének ideje, az ún. rendszerváltozásé, amikor az előzőekben emlegetett történelem új értelmet nyer. Noha költőnk nem tartozik a közéletben közvetlenül részt vevő írástudók közé, eddig pályája azonban mindenképpen arra enged utalást, hogy közvetve ő is az új világ hírvivője. „Orphikus líra az övé: fátyolozott fényű, túlvilágra orientált, mely az árnyak erőterében teljesedik máséval össze nem téveszthető, immanens költészetté. Innen tehát idegenségérzete, érzelmi és intellektuális magánya – de költői erőforrása is ebből eredeztethető.”² A hajdani kritikus által használt jelző sajátos és hiteles módon minősíti Petróczi Éva költészetét. Láthattuk korábban is a transzcendens jelleget, valamint a magányt is, bár az „idegenségérzet” emlegetése enyhe túlzásnak számít. Egyéni útja nem feltétlenül jelenti, hogy idegenül mozogná a világban és az irodalmi-tudományos életben.

A negyedik verseskötet egésze kétségkívül tovább erősíti ezeket a minőségeket, és az ajánló szövegben említett szellemi örökség, az Újhold folyóirat köreinek emlegetése ugyancsak ezt az irányt mutatja. (S ha ez így van, akkor többek között Pilinszky János vagy Nemes Nagy Ágnes szellemi rokona is ő.) Persze minden ilyen irányjelzés félrevezető is egy kicsit, hiszen az érintkezési pontok nem mindig egyértelműek. Még egy árnyalat az ajánlásból: „[...] úgy válogatott, hogy minden olvasó – iskolázottságtól függetlenül – örömét lelheti benne.” Azért ebben sohasem lehetünk biztosak... Igaz persze az is, hogy az olvasó öröme nem függ feltétlenül az iskolázottságától, és ugyanakkor érzékelhető a közérthetőségre törekvés is a szerkesztésben. A szerkesztés pedig teljesen világos és logikus, és ezen elismerő szavak a válogatót, Szabó Andrást (Petrőczy Éva férjét) illetik. Nyomon követi a költő addigi pályáját, hiszen válogatást találunk az addig megjelent három könyv verseiből, és ezt követően olvashatjuk az akkor, 1990-ben újnak számító műveket. Érdekes így újraolvasni a pálya java termését, valamint a további út lírai dokumentumait. Minden eddiginél teljesebb lesz ily módon a kép a mintegy száz oldalon.

Különös hangulatot ad már a borító is, és egyben a történeti folytonosságot is jelzi: Graits Endre *Bettike* című festménye, Szelényi Károly fotója segítségével 1880-ig vezet vissza bennünket, a hátlapon pedig hasonló kivágásban a szerző fotója látható. (A fotós neve nincs feltüntetve.) A „képes beszéd” tehát szó szerint is érthető. Persze az azonos című vers másról szól. Itt is megjelenik (miként korábban többször) a sólyommadár, ez a magyarság számára különösen fontos lény, mint az ifjúság jelképe, valamint az időt is vele jellemzi a költő. Érdekes egyébként a „képes” szó többszörös jelentése, hiszen a vizualitás mellett a „képesnek lenni valamire” is igaz, és furcsa asszociációink lehetnek a képes fosztóképzős ellentétével kapcsolatban is. Persze ha erőltetetten tovább fokozzuk a játékot, akkor bizony a képtelenség területére érkezünk... Persze irodalmi vagy stilisztikai értelemben a „képes beszéd” olyan kifejezőmód, amelyben gyakran találkozunk a képi megjelenítés eszközeivel. Így van ez természetesen Petrőczy Éva költészetében is.

A válogatott kötet első három fejezetére nem térek ki részletesen, hanem inkább az akkor újnak számító versek világát vizsgálom. Addigi pályájáról ezt írja Pomogáts Béla: „[...] a történelmi magyar „kisvilágot”, ennek a motívumkincsét, érzelmi tapasztalatait és lelki mozzanatait örökíti meg verseiben. Jól tudván, hogy ezekben az apró tapasztalatokban, tűnékeny, mégis elfeledhetetlen emlékekben rejlik életünk magyarázata, egyszersmind a költészet titka és magyarázata.”³ Valóban így van ez, és hozzátehetjük, hogy ezt az utat folytatja szerzőnk az újabb termés tanúsága szerint is. Nincs látványos fordulat, sokkal inkább tudatos életműépítés. Él azzal, amit

útravalóul kapott, és ezt ötvözi tapasztalataival. Közvetve érzékelhetjük a nyolcvanas évek végének sok-sok változását, az új világ megszületésének szép kínjait. És éppen *Útravaló* című verse jelent fontos irányjelzést: „Mindig arra tekintsz, / kiért és hová indulsz, / meg ne inogj - / szerte ne vartyoghassa / kárörömét / lábad alatt / az iszamlós / varangy-makadám!” Az első három sor intelme, fogalmi közlése után a másik öt sor egyértelműen „képes beszéd”, költőnk stilisztikai sajátosságait magán viselő szöveg. Így, együtt, tömören ad láttelelet lírájáról, annak tartalmi és formai jegyeiről és értékeiről. Hasonló a felépítése *A vers, az enyém...*-nek is, ahol „nem égi madár” és „nem tünemény” a vers, hanem: „jobbágyanya / féregjárta agyag- / kalodájában vergődő / gyermek csak.” Számos gondolatot fölvet ez a néhány sor, pl. a költői cselekvés értelmét és lehetőségeit illetően, vagy éppen a szép és az igaz tárgykörében. Lehet, hogy mindez következménye annak, amit Pomogáts Béla, a már jelzett írásban így fogalmaz meg: „[...] ott bujkálnak az egykor volt gyermekkor talán soha, vagy csupán a versírás jótékony hatalma által orvosolható kisebb-nagyobb lelki és érzelmi sérülései.”⁴ Bizonyára ott van a sérülések között az igaztalanul bebörtönzött apa sorsa, az ötvenes évek szörnyűségei világa. Ennek mintegy ellenpontjaként aztán a versekben gyakran látjuk a felülemelkedés és a bölcs távolságtartás jeleit. Többek között a néha a groteszkkal is érintkező ábrázolásmódot. Így is érintkezik a költő a korszak ismert jegyeivel és esztétikai időszerűségeivel. Közben számol egyéni lehetőségeivel, és sokadszor tesz tanúságot pontos önismeretéről.

Nem idegen tőle itt sem a profán és a szakrális világ összekapcsolása. *Fátyol* című versében például a korinthusbeliekhez írott Pál apostoli levélből választ mottót, amelyben a nagy hajról, az asszony ékességéről van szó, és ezután énekli meg saját „fürtös haját”, amit időnként „tüskés tarlónak” érez. Igaz, ezt megelőzően a „fátyluktól megfosztottokról” emlékezik meg. Egy másik „hajvers” pedig így szól: „Illik hozzám, nekem / ez a Tatjana-hajfonat: / a taktikátlan szerelem / felségjele.” (*Illik hozzám...*) Ezzel kapcsolatos a következő idézet: „[...] az sem maradhat említés nélkül, hogy a hosszú haj, e különös női rekvizitum mily gyakran kerül elénk, már-már motívum értékű szimbólumaként valamely rejtetten is büszke asszonyiságnak.”⁵ Merész társításai és ötletes megoldásai tehát változatlanul ékesítik líráját. Közben megőrzi intimitását, az alkotás iránti alázatát is. Ha kell, fölülemelkedik és kívül marad, s ebben bizonyára segíti minden pályaszakaszában más irányú érdeklődése, tudományos tevékenysége is. És van még egy „hajvers” is, a *Hajad*. Itt az öszüléssel (ami kapcsolatban van az elmúlással) néz szembe, a „holdfényszilánkos” jelenséggel.

Ahogy Zöldi László látja: „Legsikerültebbek azok a versei, melyekben az élet misztikusan értelmezett eseményeinek élményei sűrűsödnek.

A születés, a halál vagy a szerelem nagy pillanatairól vallván, azzal a metafizikai többlettel tud megszólalni, amely nélkül nincs maradandó értékű költészet. Mindez a misztériumoknak kijáró archaikus zengésű, biblikus nyelv közegén át hat.⁶ Hozzátehetjük: Petróczi Éva nemcsak az élet hagyományosan kiemelt pillanatait megidézve jut a metafizikai többletbe, hanem a leghétköznapibb jelenségek fölemelésével is. Megörökíti az élet kis (?) ajándékait, ahogy például fölidézi a társ egy különös mozdulatát egy utcai jelenetben. (*Ajándék volt...*) Különleges az is, ahogy két, önmagában nagyon fontos, ám lényegében alapvetően különböző példát egybevet, miként ezt teszi a *Prózaí verses ünneprontásban*. Nagy Imrээk újratemetésének napját egy vízfejű, beteg kislány emlékével köti össze ily módon: „Mint az apja karján / rövidke / sétára lebbent, / heges homlokú, / lepkefőkötő-álcás gyermek, / olyan most még / e nemzet. / Isten, ne add, / ne tedd, / ne engedd / címerrajzunkká / kövülni / ezt a látomást.” S most, több mint két évtizedes történéseinkkel a hátunk mögött igencsak fölrázóak ezek a sorok. Bizony, a költői fohász nem volt véletlen, és az sem biztos, hogy meghallgatásra talált... A „képes beszéd” nagyon találó itt! A nemzet betegsége, „lepkefőkötő-álcás” állapota nemcsak 1989. június 16-ra jellemző. S a költői szó tartóssága, időn túlmutatni tudása egyértelmű. Ez a vers meghalad minden pátoszt és közhelyet, és így lesz hiteles és egyedi.

Kétségtelen az is, hogy az új versek jeleznek bizonyos tematikai gazdagodást és színességet. Akkor is így van ez, ha továbbra is jelen vannak a kezdetektől fogva kedves témák, helyszínek, figurák. Ez utóbbiak között az örök alak, Jékely Zoltán például. Vagy a szülőföld szeretett elemei, miként azt a *Totem* hangütése igazolja: „Mevagy-e még, donátusi szőlőnk / születésem tiszteletére ültetett / mandulafája, kis mandulafám, / te pannón poéta-totem?” S milyen érdekes: az olvasó távoli dolgokkal vetheti össze e néhány sort, időben és földrajzi távolságban egyaránt. Hiszen a mandulafa már Janus Pannoniusnak is kedves fája volt, a totem pedig akár az indiánok világát is ide idézi. (A totem eredetileg egyébként a kanadai indusok kézjegye, mellyel törzsfőnökeik névalírás helyett élnek. Tágabb értelemben törzsjelet jelent, és ebből fejlődtek ki később pl. a címerek.) A kapcsolat itt is misztikus: „Segíts ezután is / versbe-rántó veszélyekbe sodorva / őrizni napjaimat.” Így kötődik tehát az irodalmilag is fontos baranyai hagyományhoz, és egyben távoli vidékek kultúrájához és szokásaihoz, miközben saját, személyes fohászát mondja. A totemizmus pedig egy sajátos vallásfejlődési fokozatot jelent, és itt különös a kapcsolódása a mi keresztyénségünkhöz. Kimondatlanul is azt sugallja ez a párhuzam, hogy ebben a tekintetben is nagyon fontos az egymásra épülés és a folytonosság. Ha kell, különböző civilizációs szintek viszonylatában is.

Másfajta „szentségtörések” mozzanatait is megleljük az akkor új versek

világában. A *hervatói fatemplomban* című versben például azt olvassuk, hogy „Ádám és Éva teste, itt / e szent helyen, / tömjénfüsttel, / gyertyákkal és / hűvös szláv dallamokkal / illőre kendőzötte is / szerelemszagú.” Persze, ha jól belegondol ebbe az ember, akkor bizony rá kell jönnie, nagyon is idézőjeles csupán a szentségtörés. Hiszen eredendően a profán és a szakrális közel sem volt olyan távol egymástól, mint ahogy ez a helyzet az elmúlt évszázadokban kialakult. Elég talán utalni a világirodalom egyik legszebb szerelmes versvonulatára, az *Énekek énekére* a Biblia ószövetségi részleteiből. S azt is hozzátehetjük, hogy az Újszövetség sem szól az életöröm ellen, igaz, nagyon szigorú erkölcsi alapon. (Lásd pl. a *Hegyi beszéd* egyes parancsait.) Ide tartozik a következő idézet: „[...] *nem* hangulatilag hiszi (vallásos) hitét, hanem mélyen és komolyan. Ugyanakkor szabadon, azaz nem mindent fogad el a nevében, azt fogadja el, de nem a hasonlót.”⁷

Összességében azonban elmondhatjuk, hogy a Petróczi-vers hű tükrök annak, hogy ezek a dolgok békésen megférnek egymás mellett, ugyanakkor érthető a költő „szabadkozása”: „[...] más szóval / nem mondhatom [...]” Ez az összetettség tehát változatlanul jellemzi a *Képes beszéd* szerzőjét. Fontos az is, amit Drescher J. Attila így lát: „[...] formai tudása magasan átlag fölötti, de „könnyű neki”, hiszen költészetelméletből doktorált...”⁸ Persze a két terület nem feltétlenül következik egymásból, hiszen vannak olyanok, akik a líra lényegéről mindent tudnak, mégsem jelentős költők. Például Németh László halhatatlansága nem verseinek világából következik...

Akkor is a tiszta forráshoz nyúl vissza Petróczi Éva, amikor kora morális gondjait feszegeti. A sokat emlegetett páli fordulat, a damaszkuszi út példája a huszadik században különösen érvényes, ha a társadalmi és személyes változásokra tekintünk. A rendszerváltozás lázas pillanataira gondolhatunk, miközben olvassuk a *Szeretet-kaméleon* című verset, amelyben az apostolhoz szól. Akkor, amikor „a naponkénti / zsidó-Damaszkuszon” tiporja egymást a tömeg. A „folyvást-forduló” tömeg, és nem véletlen ennek a szónak a használata. Nem véletlen, hogy nem nemzetet vagy népet emleget! És íme, egy másfajta megvilágítás: „Üres a damaszkuszi út. A nagy megtérők meggondolták magukat. Szépen, csendben, észrevétlenül akarnak Pállá változni. ... A régi tolongók másfele vették útjukat. Arcuk árnyékban, hátuk mögött dereng még valami az egykori, rémisztő fényességből.”⁹ A szerző idézi Esterházy Péter bő tizenkét esztendővel korábbi szavait, a damaszkuszi úton való tolongásról. A Petróczi-vers is abban a történelmi időben született, mint az idézett mondat. Nem véletlen egybeesések ezek! Költőnk tehát „képben van” minden időben, és „képes beszéde” a lényegyet érinti. S mint oly sok költő, ő is foglalkozik az idő múlásával, az ifjúság gyors távozásával. Nincs benne azonban mélabú, keserűség. Világképe, gondolatvilága megóvja ezektől. Tömören jelzi ugyan a negatív jelenséget, de föl is oldja azt. „Ifjúságom / széthordta más. / Most: újräépül, / napra

nap.” – olvassuk az *Egy Jeszenyin-témára* c. költemény első strófájában. Igaz, ez sem egyértelmű, hiszen nem tudni, jutalom-e ez vagy büntetés... És így lesz minden tekintetben sematizmus-mentes ez a megközelítés. Belső töprengés és vívódás látszik inkább. S ez mindvégig jellemzi Petróczi Éva költői pályáját.

Bizonyos fordulatnak is tanúi lehetünk a *Képes beszédben*: a korábbiaknál gyakoribb a nagyobb lélegzetű, hosszabb vers, bár ez Petróczi esetében igencsak relatív... Mindennek bizonyítéka a *Ma bevégeztetett...* egésze. „BEBÁBOZÓDVA csak / fél és negyed / versekre volt elég / bennem az indulat.” – olvassuk az elején, majd a „korszakváltás” igenlése következik. Persze több ez, mint terjedelmi bővülés, hiszen szinte új életprogramot tervez a költő. Az egyre sürgetőbb aktivitás szószólója lesz, afféle „Nap-Éva”-ként kell tennie dolgát. És nem marad el a jőzanságra intés sem: „Am diadalt se ülj, / Hisz gőgöd is bebáboz.” Egyfajta tömör drámai monológként is olvashatjuk ezt a verset: egy önelemzésre érett alkotó monológját, töprengését, vívódását. Mint oly sokan, ő is számol a „lenni vagy nem lenni”, közvetve a „tenni vagy nem tenni” örök dilemmájával. És van itt, a hosszabb művek között egy, már a címében is monológ: *A dajka elkallódott monológja*. Egyértelmű, ha nem is mondatik ki, hogy a *Rómeó és Júlia* dajkájának bőrébe bújva tárul föl egy emberi sors. Tágabb értelemben egy kisemberi sors, „[...] az eddiginél több, ami / megillet engem.” fölismerése. Az ilyen művekre is igaz a 2012 óta Kossuth-díjas Vasadi Péter észrevétele: „[...] jó tulajdonságai közé tartozik, hogy szókimondó, nincsenek üres kísérletezgetései, természetessége levegős [...]”¹⁰ Igen, ez a természetesség az egyik legfőbb érték ebben az életműben. Ugyan érintkezik a divatokkal, de mindig megőrzi szuverenitását. Örökölt és hozott értékrendjét.

Persze továbbra sem mond le a végső tömörítés lehetőségéről, ha például négy sorost ír. „Szomorú az én lelkem / mert a szent lépcsőket / Krisztusvérhamisítók / rohamozzák.” (*Szomorú...*) A népdalszerű kezdés után némi ünnepélyesség, majd kemény valóságbírálat következik egy élethazugság tapasztalásakor. Általánosítható igazsága minden hazugsággal szemben érvényesül. Gondolhatunk azokra, akik pl. Jézus nevében követtek el halálos bűnöket, irtottak népet, küldtek máglyára ártatlanokat. Igaz, annak előtte voltak tiszta mártírok, akik a keresztre feszítetthez méltó módon vállalták az üldöztetést, a halált. És persze a modern időkben is vannak, akik követik a legtisztább forrást, felekezettől függetlenül.

És végezetül arról, hogy a fent hangoztatott értékek és sajátosságok jellemzik szerelmes verseit is. Nem újítja meg a magyar szerelmi lírát, diszkréten írja le a legszebb emberi kapcsolatot, nem dúl műveiben a szenvedély. Halk és meghitt a hangja itt, gazdagítván némi játékosággal. A fogalom ugyanakkor tágítható, hiszen bizonyos értelemben a szerelemhez közelálló módon viszonyul eszményeihez, kedvelt szellemi őseihez, hitének

forrásaihoz. A költészethez, a tudományhoz, a hithez, és azok művelőihöz. Persze a „hagyományos” férfi-nő kapcsolat ábrázolása is helyet kap versvilágában, például így: „Szép vagy, én szerelmesem. / Arcodon / oly kíméletesen / jelenti magát az Idő, mint / a Wedgwood vázák / belsejének hajszálfinom / repedéseiben. // Szép vagy, én szerelmesem. / Nyakkendőt zsebbe, sután, így... / Megszolgált arc a tiéd, / hamis tükrök el ne veszejtsék.” Különös emelkedettséget ad a szövegnek, hogy a tizennyolcadik századi angol kerámiaművész, az egyébként tragikus sorsú Josiah Wedgwood nevéhez köthető műtárgy is „szereplője” lesz a műnek. Emelkedettség és diszkrét báj jellemzi ezt a szelíd vallomást. Mellette a biztos emberi kapcsolat tükrö.

Egyre gazdagodó költői világ Petrőczy Éváé. Nem kétséges, hogy a folytatás reményében.

Jegyzetek

¹VASADI Péter: *Egy „polihisztérika” rokonszenves torokfájása. Petrőczy Éva verseiről. Életünk, 1991/6. 573.*

²ZÖLDI László: *Egy orphikus költő. Új Tükör, 1990.*

³POMOGÁTS Béla: *Reménykedő rakosgatás. Confessio, 1991/1. 124.*

⁴POMOGÁTS Béla, *i. m.*, 124.

⁵DRESCHER J. Attila: *„...hogy méltó véset nélkül ne maradjon” – Petrőczy Éva válogatott verseiről. Dunatáj, 1991/1. 74.*

⁶ZÖLDI László, *uo.*

⁷VASADI Péter, *i. m.*, 573.

⁸Drescher J. Attila, *uo.*

⁹BALÁZS István: *Üres a damaszkuszi út. Új Ember, 2003. 01. 26.*

¹⁰VASADI Péter, *i. m.*, 574.

Kultúrtáj és irodalom

Beszélgetés Bene Zoltánnal,
a Madách Irodalmi Társaság elnökével

GRÉCZI-ZSOLDOS ENIKŐ

Bene Zoltán író, tíz prózakötet, számos antológia, nyomtatott és online folyóiratok szerzője. A Palócföldben is bemutatkozott már. A Madách Irodalmi Társaság elnökének 2012 őszén választották meg, ennek apropóján beszélgettünk.

– *Az Alföldön születél, Szegeden élsz. A szegedi egyetem bölcsészhallgatója voltál, jelenleg doktorandusza vagy. Milyen útravalót kaptál az alföldi kultúrtajtól?*

– Kecskeméten születtem, mivel ott volt legközelebb kórház. Akkor ugyanis, 1973-ban, a szüleim Tiszakécskén tanítottak. Mindketten a szegedi felsőoktatásban szereztek tanári diplomát, Szegeden ismerkedtek meg, ám a tanulmányaik befejeztével nem tudtak a városban elhelyezkedni. Édesanyám egyébként Sajókázán látta meg a napvilágot, részben sajtógalgóci, részben dubicsányi gyökerű családban, édesapám pedig apai ágon Balatonmelléki, anyai ágon jakabszállási (ami egy Kecskemét-környéki falu), ám a dédszüleim Kiskundorozsmáról kerültek oda a '20-as évek földosztásainak köszönhetően. És Dorozsma, ugye, Szeged melletti település, ma már Szeged része. Szóval a szegediség akár genetikailag is bennem lehet, amúgy viszont a szélrózsa minden irányából származom, mint látható. Visszatérve

a szüleimhez, az egyetem befejezése után vágytak vissza Szegedre, ezt a vágyat azonban csak 1983-ban tudták beteljesíteni, akkor költöztünk Szegedre Tiszakécskéről. Mondhatom akár úgy is: haza. Azóta sokszorosan bebizonyosodott, hogy számomra valóban ez a város jelenti az otthont, így vagyok kódolva. Az általános iskola felső tagozatát és a gimnáziumot is itt végeztem, utóbbit a Tömörkényben, nagyon szerettem. A felsőoktatásban 1991-ben, a József Attila Tudományegyetem magyar-történelem szakán kezdtem tanulni. A paraméterek aztán gyorsan módosultak: egy év múltán leadtam a történelmet, hogy fölvegyem helyette a XIX. és XX. századi magyar irodalom speciális képzéseket, végül azonban harmadévesen félbehagytam az egészet. Dolgoztam mindenféle rosszabbnál rosszabb munkahelyeken és -körökben. Csakhamar beláttam, ez nem is fog változni, ha nincs valamiféle diplomám. Ezért kezdtem el 1998-ban a művelődésszervezés szakot a Juhász Gyula Tanárképző Főiskolán (ma már a Szegedi Tudományegyetem kara), s miután közben könyvtárba kerültem dolgozni, 1999-ben a könyvtár szakot is. Előbbit 2002-ben, utóbbit 2003-ban végeztem el. 2009-ben pedig az andragógia mesterszagnak vágtam neki, amit 2011-ben abszolváltam. Végül 2012 őszétől a Szegedi Tudományegyetem Málnási Bartók György Filozófia Doktori Iskolájának vagyok doktorandusza, annak kultúraelméleti alprogramjában. De nem csak a tanulmányok és a gyerekkor, valamint a kamasz- és fiatalkor köt Szegedhez. Hogy pontosan, vagy inkább: valójában mi is, azt nem tudom szentenciaszerűen megfogalmazni. Gyerekkorom nyarainak egy részét az Alföldön (Jakabszálláson), másik hányadát a hegyek között töltöttem (Dubicsányban); mind a két vidéket szerettem, szeretem, azonban a hegyekben nem tudom magam hosszú távon elképzelni. Átmenetileg igen, átutazóként, turistaként, hosszabb-rövidebb ideig ideiglenesen ott állomásozó alföldi emberként. Vélhetően itt jön a képbe az általad említett kultúrtáj-jelenség... Például egészen más a folyó, amikor hegyek között kanyarog, mint az Alföldön. A Tisza szép Tokajnál, de Szegednél egyenesen lenyűgöző. 2006-ban, amikor emberemlékezet óta a legmagasabb volt a vízszintje, a szegedi, Széchenyi István nevét viselő főtér méterekkel a folyó vízszintje alatt helyezkedett el (normális vízszint esetén is mélyebben van, mint a folyó). A Tisza-menti mellvédeken homokzsákok, a parthoz közeli utcákban, tereken buzgárok... Ha az ember kísértelt a Tisza Lajos körút végére, láthatta, hogy a hajóállomáson horgonyzó hajó a mellvédnél magasabbra emelkedik. Ijesztő, egyben megrendítő látvány volt. Megértettem, mit jelenthetett az 1879-es árvíz pusztítása. Ugyanakkor azt sem szabad felednünk, hogy az egész ország mit köszönhet annak a Víznek: ha Szegedet akkor nem törli el a föld színéről a Tisza, ma az Alföldön egyetlen olyan nagyváros sincs, amelyik szerkezetileg valóban város, s nem csupán önmagán túlnőtt, saját kereteit szétfeszítő falu...

– *Tanulmányaid mellett elkezdted írni. Elméleti-filozófiai képzettséged és írásaid egy része alapján azt mondhatjuk, gondolkodó esszéíró vagy, ám szépirodalmi, írói munkásságod különösen imponáló. A főként Szegedhez kötődő, lokális társaságokon kívül a legjelesebb irodalmi társaságok tagjai közé választottak (tagja vagy a Magyar Írószövetségnek, a F fiatal Írók Szövetségének, a József Attila Körnek, a Pen Clubnak, a Magyar Írók Egyesületének, és sorolhatnám). Több mint egy évtizede számos vezető szépirodalmi folyóirat közli írásaidat, irodalmi online portálokon jelensz meg, tehetségedet tíz köteted, számos megjelent írásod, díjak, elismerések jelzik. Mit jelentett számodra első köteted megjelenése?*

– Furcsa volt. Írtam én már a középiskolában is, a Tömörkényben többkevesebb sikerrel szerepeltem pályázatokon, ami annyit jelent, hogy az évről évre kiírt Tömörkény pályázaton mindig nyertem valami díjat – ez azonban nem engem dicsér, inkább arról árulkodik, hogy nem volt valami erős akkoriban a mezőny. Mindenesetre érettségi után sokáig nem írtam semmit, aztán egyszer csak elővettem egy régi ötletet, s ebből lett a *Fekete föld*, azaz az egyiptomi Amenemhát története a Krisztus előtti VI. századból, ahogyan azt ő maga előadja. Egy szerencsés véletlennek köszönhetően a történet – könyv alakjában – meg is jelent 2001 könyvhetére. Ezt követően küldözgettem novellákat folyóiratoknak, s hamarosan azok is kezdtek megjelenni. Igazából ez fontosabb volt számomra, mint a kötet, bár a *Fekete földet* szerettem írni és többé-kevésbé szeretem így is, ahogy megíródott; az irodalomban való legitimitást viszont sokkal inkább az jelenti, ha az igazi, értékes folyóiratok befogadják az embert. A társaságok már a következő lépés.

– *Szerénynek tűnsz. A középiskolai eredményeid minden bizonnyal előrevetítik a felnőtt író sikerét, tehetségét. Olasz Sándor, a Tiszatáj egykori főszerkesztője ezt írta Rólad: „Bene Zoltán az utóbbi években föltűnt legifjabb prózaíró nemzedék egyik legtehetségesebb tagja. Humora, a groteszk jelenségek iránti érzékenysége, a mesélés öröme, elegáns, lendületes prózastílusa – mind-mind olyan írói erények, melyek a pálya későbbi szakaszaira nézve is biztatóak. Munkái mögött valóságismeret és tapasztalat rejlik, miközben persze a modern próza minden fontosabb elbeszélés-technikai újítását ismeri.” Mit jelent ma magyar írónak lenni?*

– Például azt, hogy az ember tapasztalatból tudja, ki volt Olasz Sándor... Nagy vesztesége ő is a magyar irodalomnak. De, gondolom, általánosabb választ várnál. Persze, igazad van... Húzom az időt, mert ez nem könnyű kérdés. Nemrégiben egy másik interjúban hasonló kérdésre azt feleltem, hogy az írástudóknak felelősséget kell vállalniuk, az öncélúság, a l'art pour l'art, a semmi folyamatos ragozása, a spekulatív szövegelés legjobb esetben is pusztán struccpolitika. És nem csak a magyar nyelvű írókkal kapcsolatban

gondolom ezt, bár talán nem túlzás azt állítani, hogy egy kis nyelvet bíró közösség esetében mindez hatványozottan igaz. Még akkor is, ha fölöttébb relatív fogalom a „kis nyelvet bíró közösség”. Mintegy tizenöt millióan beszélnek a magyart világszerte – ez elenyésző az angolhoz, spanyolhoz, némethez, franciához vagy az oroszhoz képest, ugyanakkor megdöbbentően nagy szám (mondjuk) a hantik vagy a manysik szemszögéből.

– *2012-ben megválasztottak a Madách Irodalmi Társaság elnökének a leköszönő Andor Csaba helyére. Édesapád, Bene Kálmán Madách-kutató, aktív tagja a Madách Irodalmi Társaságnak, illetve a Digitális Madách Archívum egyik kezelője. Mi az a motiváció, amely miatt Madách Imréhez fordultál?*

– Egyrészt az édesapám. Másrészt maga Madách Imre, aki nemcsak a magyar, de a világirodalom egyedülálló géniusza. Következésképpen megkerülhetetlen. Szerencsére nem kizárólag magyar unikum, mivel számos nyelvre lefordították, így sokmillióan olvashatják. Ennek ellenére messze nem foglalja el azt a helyet a világirodalomban, ami megilletné. Ebben bizonyosan szerepet játszik az is, hogy, sajnos, volt időszak, amikor Goethehez és a *Faust*hoz hasonlították, s ez a vélekedés mélyen gyökeret eresztett. Holott Goethe zenije egészen más, mint Madáché. A *Faust* is remekmű, de a triviális látszat-analógiákon túl nem sokban hasonlítható a *Tragédiához*. Olyan ez, mint mikor Ottlik *Iskola a határonját* Musil *Törlessével* vetik össze, mert mindkettő katonaiskolában játszódik. Értelmetlen és meddő. Visszatérve Madáchhoz, Máté Zsuzsa meghatározása Madách Imrére, amit monográfiája címében is használ, plasztikus és pontos: poeta philosophus. Platón egy helyen kategorikusan kijelenti, hogy „filozófia és költészet régóta ellenséges viszonyban vannak egymással” – hát, Madách erre jócskán rációfol (mellesleg eme cáfolat nélkül sem értenék egyet Platónnal). Minden jó irodalomnak van filozófiai vonatkozása, a *Tragédia* azonban ennél sokkal messzebb megy: egy koherens filozófiai rendszer. Ilyen volumenű alkotásra nagyon kevesen voltak képesek az elmúlt párezer esztendőben...

– *Fiatal elnökként mit szeretnél megőrizni az előd(ök) munkásságából, és mi a koncepciód a társaság vezetésében?*

– Megőrizni? Mindent. Az irányokon szükségtelen változtatni, különben sem vagyok híve a változtatás kedvéért történő változtatásoknak. Arról nem is beszélve, hogy a Madách Társaság esetében az elnökváltás mindössze annyit jelent, hogy más lett a Társaság hivatalos képviselője. Andor Csaba nagyszerűen végezte azt a munkát, amit végzett, viszont a pályázatokat és egyéb bürokratikus követelményeket már megterhelőnek érezte, ezért nem akarta elnökként folytatni. A szerkesztői, kutatói, szervezői feladatokkal viszont a jövőben sem hagy föl. Ettől függetlenül azért, hogy ne bújjak

el a kérdésed elől, két fontos feladatot meg tudok nevezni. Egyrészt úgy vélem, minél szélesebb egy fórum, annál jobb, tehát (amellett, hogy jelenleg sem tekinthető szűknek a merítés) szeretném, ha mind többen jelentkeznének a Madách Szimpóziumokra – előadni is, a hallgatóság soraiba is. Másrészt életbevágóan fontos feladat, hogy újabb forrásokat tudjunk bevonni a Társaság finanszírozásába. Ez egyrészt a könyvkiadói tevékenység jövőjének záloga, másrészt a szimpóziumok minél igényesebb megrendezésének és lebonyolításának feltétele. Fontosnak tartom, hogy az évente megrendezésre kerülő tanácskozások őszi ülésszakát (hiszen évek óta már nemcsak esztendőként egy alkalommal, hanem kétszer: tavasszal és ősszel rendezzük a szimpóziumokat) a lehető legtöbb alkalommal Nógrád megyébe tudjuk hozni. A minimális célom, hogy minden második őszi Nógrád megyében találkozzunk. Ez azonban mindenekelőtt pénzkérdés: legalábbis szállást, előadótermet kell bérelni, de az igazi az volna, ha a résztvevők utazási költségeit is át tudnánk vállalni. Végezetül a *még ennél is inkább igazi* az lenne, ha ezen felül is maradna (nevezetesen az előadók tiszteletdíjára) pénz – jelenleg azonban úgy állunk, hogy járni jár, csak nem jut...

– *A nógrádi kötődésű Madách Gáspárral, Gerelyes Endrével is foglalkozol írásaidban. Kik azok az íróelődök, akiknek munkássága, írói-emberi habitusa hatással van Rád?*

– Napestig sorolhatnám. A kortársak között is sokan vannak, a klasszikusok között sem kevesen. Inkább nem is hozakodom elő nevekkal, tényleg parttalan volna... Ha műhelyeket firtatsz, arra is nehéz a válasz. Kevés is van műhelyből ma már – legalábbis klasszikus értelemben vett műhelyből mindenképpen... Vannak irodalmi „helyek”, ahová szívesen tartozom, amelyekre műhelyként tekinthetek. Négy-öt ilyen műhellyel van kapcsolatom, egyikkel sem nagyon szoros, nem „belső körös”, de azért valamilyen.

– *Egyik legutóbbi sikeredről is ejtsünk néhány szót! Nemrég a Duna Televízió stábjá is követte a Móra Ferenc Népszínház társulatának a Bujdosók című daraboddal 2012 szeptemberében megtett erdélyi turnéját. Az ősbemutató után megjelent kritikában számot ad Ambrus Attila, a Brassói Lapok főszerkesztője a közönségsikerről: „A kortárs szegedi író művének színpadi adaptációja érezhetően megérintette a közönséget.” Miért fordultál Mikes Kelemen felé?*

– Rákóczi alakja azóta érdekel, mióta olvastam a *Tenkes kapitányát*, a *Vöröstorony kincsét*, szóval vagy harminc éve. A Fejedelemtől már csak egy kurta lépés Mikes Kelemen. Íróként 2003-ban fordultam a téma felé. Abban az esztendőben a Magyar Írószövetség és a Honvédelmi Minisztérium hagyományos irodalmi pályázatára született *A kimondhatatlan nyomorúság*

című elbeszélés, amellyel díjat nyertem, s amely egy Mikes-parafrázis. 2011-ben, *A kendő* című elbeszélés középpontjában ugyancsak a bujdosók álltak, ezzel is nyertem díjat az említett pályázaton. A színdarabíráásra pedig Kátó Sándor barátom, az algyői Móra Ferenc Népszínház művészeti vezetője beszélt rá. Először 2008-ban egy Balassi Bálinttal kapcsolatos színpadi játékot, majd Damjanich Jánosról egy drámát írtam, végül 2011 végén, 2012 elején a *Bujdosókat*. A dráma egyetlen napon játszódik, mikor is meghal Csáky Krisztina, Bercsényi gróf felesége, és világossá válik a gróf szándéka nevelt lányával, Kőszeghy Zsuzsival kapcsolatban. A bökkenő csak az, hogy Zsuzsi és Mikes vonzódnak egymáshoz. Ennek ellenére Mikes semmit nem lép Bercsényivel szemben. Azt is mondhatnánk, Mikesnek a Fejedelemez és főgenerálisához való hűsége erősebb, mint a szerelme Zsuzsi iránt. Mondhatnánk ezt, de ne mondjuk mégse, mert botorság. Nem erről van szó. Sokkal-sokkal többről. A hűségnek, az elhivatottságnak, a szeretetnek olyan dimenzióiról, ami meghaladja a legtöbb ember képzelőerejét és empátiáját. Mikes Kelemen alakját nem véletlenül választotta emblémájául a Nyugat folyóirat. Mikes Kelemen valóban emblematiszta alak. Példa- és jelkép. Korunkban különösen fontos. Napjainkban, amikor tömegével tántorognak ki honfitársaink önként – ezúttal nem Amerikába, sokkal inkább Nyugat- és Észak-Európába, a hűség fölértékelődik. Mikes Kelemen azért tartott mindenhová Rákóczi Ferencsel, mert hűséges volt mindahhoz, amit a Nagyságos Fejedelemez mind a mai napig megszemélyesít: az egységes, független Magyarországhoz. Nem azért vállalta a száműzetést, a megaláztatásokat, a szerelme elvesztését, az intellektuális magányt, hogy jobban éljen, nem azért, hogy könnyebben boldoguljon – hanem ezért az eszményért. S mindemellett még ráadásul zseniális író is volt, a legnagyobbak egyike...

– *Disszonáns világunkban sokak által anakronisztikusnak ítélt erényekről beszél: hűség, szeretet, empátia... Mit jelentenek ezek a fogalmak számodra?*

– Úgy hiszem, léteznek általános emberi értékek, amelyek az emberség legbensőbb, legigazibb lényegét jelentik, s amelyek annyira összetettek, hogy nehéz őket szabatosan, közérthetően meghatározni. Ezen értékek csírái – kisebb-nagyobb mértékben – minden emberben megtalálhatók, azonban számtalan tényezőtől függ, hogy csírák maradnak vagy (hadd legyenek egy kicsit patetikus:) szárba szökkennek. Az általad említett tulajdonságok egytől egyig ilyen alapvető értékek. Én nem gondolom őket anakronisztikusnak. Ugyanakkor nyilvánvaló, hogy kevés Mikes Kelemen született a történelem folyamán – no, de éppen ezért példakép, éppen ezért szimbólum! Véleményem szerint ma is szükség van példaadó életekre. Szomorú, hogy a fogyasztói társadalomban, amelyben élünk kell,

percemberkék válnak követendő mintává, valódi ideálok viszont alig-alig vannak. Az ember esendő, csetlik-botlik, nehezen találja az útját, ám ha nincsenek előtte követendő példák (valódiak!), még nehezebb a dolga. És nem állítom azt, hogy (mondjuk) Mikes Kelemen tökéletes lett volna, de azt igen, hogy bizonyos vonatkozásokban különb a legtöbbszörünkénél. Bizonyosan nem válhatunk olyanná, amilyen ő volt, de ha nem is törekszünk rá, mert önelégülten azt hisszük, pusztán azzal, hogy homo sapiensnek születünk, ráadásul Európába, letudtunk mindent – nos, az már probléma. A kérdésre válaszolva: törekszem az alapvető emberi értékek felé. Gyarló vagyok, és rengeteget hibázom. De törekszem...

Képirás

Beszélgetés Abonyi Antal operatórral

SHAH GABRIELLA

Abonyi Antal Baglyasalján született, innen indult filmes pályafutása. A Színház- és Filmművészeti Főiskola elvégzését követően, 1961-től a Hunnia Filmgyárban kezdett dolgozni, majd 1968-ban a Magyar Televízió vezető operátora lett. Több jelentős játékfilmben dolgozott (pl. Húsz óra, Aranyáskány, Völgy, Hahó, Öcsi!, Az özvegy és a százas), ezenkívül bábfilmeket és szórakoztató műsorokat is készített. 75. születésnapja alkalmából életútjáról, pályafutásáról beszélgettünk.

– Nógrád megyében, Baglyasalján születtél, ahová a mai napig hazajársz. Mit jelent neked ez a hely?

– Baglyasalja – egy életen át elkísér ennek a kis nógrádi falunak a neve, sokszor leírom, hiszen itt születtem 1938-ban. Akkor még egy kis falucska volt, de én városnak láttam. Volt egy temploma, ahol kisgyerekként ministráltam, volt egy nagyon szép kaszinója, körülötte csodálatos parkkal. A parkot az én nagyapám, (Adamszky) Abonyi Jenő tervezte és kivitelezte, és gyermekkoromban még eredeti pompájában létezett. A kaszinóban működött egy mozi, édesapám, Abonyi Antal volt a mozigépész. Sokat jártam fel hozzá a gépházba, ahol megcsodáltam a kattogó vetítógépet a vibráló fényeivel. Ez a mesevilág határozta meg a további életutamat. Sajnos a csoda véget ért, a szüleim elváltak, de gyökeret vert bennem a mozi és a film iránti rajongás. Ezek a baglyasi élmények határozták meg a jövőmet, hogy a filmnek szenteltem az életemet.

– *Tízéves voltál, amikor Mátraszelére költöztetek. Ott volt lehetőség a film közelében maradni?*

– Édesanyám nővérének a halála miatt költöztünk el, hogy annak kislányát, Pötyikét anyám nevelje. A későbbiekben, a falu villamosítása után, filmszínházat nyitottak, amelynek a vetítógépésze Pötyike férje, Králik János lett. Újra felcsillant bennem a remény.

– *Hogyan kerültél a Színház- és Filmművészeti Főiskolára?*

– Az általános iskola befejezése előtt levelet írtam a filmgyárnak, tanácsukat kérve, hogy milyen irányban folytassam a tanulmányaimat, hogy operatőr lehessenek. A levelemre maga a nemzetközi híró operatőr, Illés György válaszolt, akit már hírből régen ismertem. De hogy ő válaszoljon nekem, arról álmodni sem mertem. Nagyon kedvesen bátorított, és tanácsokkal látott el, hogy miképpen készülhetek leghasznosabban a filmoperatőrségre. Javaslatára a salgótarjáni Madách Gimnáziumba iratkoztam be. Miközben hétköznaponként ide jártam, a hétvégéken már a szelei moziban lettem vetítógépész. Érettségi után egy évvel, 1957-ben felvettek a főiskola operatőri szakára.

– *Meséj a főiskolás évekről! Ki volt számodra a legfontosabb mester?*

– Nehéz évek következtek, mert rengeteg hiányosságot kellett pótolnom. Az első években hosszú éjszakákon át tanultunk a főiskola Vas utcai könyvtárában. Szerencsénkre kiváló tanárok tanítottak. A művészettörténetet Szöllösi Andrásné, az irodalmat Hegedűs Géza, a filmtörténetet Nemeskürty István. De mindenekelőtt Illés Györgyöt kell megemlítenem, aki már nagyon sok világhíró operatőrt tanított (Zsigmond Vilmost, Badal Jánost, Kovács Lászlót, Koltai Lajost, stb.). Fantasztikusak voltak a mestereink. Illés Gyuri bácsi nemcsak mint tanár, s nemcsak mint operatőr, hanem mint ember is a legnagyobb szeretetnek örvendett. Valami különleges érzéke volt az emberekhez. Mindannyiunk apja volt. Amikor a filmgyárban mellette dolgoztam, már akkor is mindig szakított időt arra, hogy elmagyarazza nekünk, miként és miért úgy világít, vagy a kamerát miért helyezi oda, ahová. Mellette dolgozni felért egy második főiskolával. Tőle tanultam, hogyan kell nyugodtan, jó hangulatban dolgozni, és ő maradt a példaképem a mai napig. Hálával tartozom még Forgács Ottó operatőrnek, mellette lettem igazi operatőr, rám bízta a kamerát, én ülhettem a kamera mögött, én vehettem fel a jeleneteket. Megbízott bennem, annyira, hogy látatlanban rám merte bízni a kamera irányítását.

– *A Hunnia Filmgyárban dolgoztál a főiskola befejezését követően. Hogyan kerültél a Magyar Televízióhoz?*

– Hét éve dolgoztam a filmgyárban, amikor kínálkozott a lehetőség, hogy átvesznek a televízióhoz főoperatőrnek. Ezt Lénárt Istvánnak köszönhettem, aki akkor az operatőrök főnöke volt. Ott aztán minden eddigi vágyam

beteljesülhetett. Habzsoltam a munkát, szinte minden műfajban dolgoztam. Megtanultam az elektronikát, és megint szerencsém volt, mert olyan rendezővel kerültem össze, aki imádta ezt a műfajt. Ő volt Rajnai András. Együtt készítettük például a *Pirx pilóta*, a *Dante: Isteni színjáték – Pokol* és a *Gulliver* című filmeket.

– *A tévéjátékokon kívül számtalan szórakoztató műsor készítésében is részt vettél.*

– Egy véletlennek köszönhettem az újabb szerencsémet. Kalmár András rendezőnél be kellett ugranom egy pótfelvételt csinálni, ami kimaradt egy már más operatőrrel elkészített műsorból. A pótfelvételt elkészítettem, ami annyira megtetszett a rendezőnek, hogy felkért, dolgozzunk együtt. Így kerültem a szórakoztató osztályra, ahol a nyugdíjazásomig dolgoztam. Nyolc éven keresztül a szilveszteri műsorok főoperatőre voltam, majd sok-sok szórakoztató műsort, operettet, zenés műsort, kabarét forgattam (mint a *Lili bárónő*, *Egy csók és más semmi*, *Bársony Rózsá, Röck Marika, Én csak táncolok – Medveczky Ilona műsora, Ez is operett, az is operett...*). Vagy megemlíthetem még a *Szeszélyes évszakokat*, az *Uborkát*, és a *Kató néni* műsorokat is. De a *Röpülj páva* zenei vetélkedő egy részének felvételét is, éppen Salgótarjában, én készítettem.

– *Nagyon sok dokumentum- és ismeretterjesztő film operatőre is voltál.*

– Az ismeretterjesztő filmek közül szívesen emlékszem Czeizel Endre műsorára, a *Születésünk titkaira*, vagy Oskó Judit rendezésében a *Párizs építészete, Finnország iparművészete, Dél-Afrika építészete* című műsorokra, de nagyon érdekes volt még Apponyi Geraldin élete is. Ő Albánia királynője volt a II. világháború előtt.

– *Ne feledkezzünk meg a bábfilmekről, hiszen olyan kiváló bábfilmek operatőre voltál, mint a Futrinka utca, a Dús király madara és a Süsü, a sárkány.*

– Igen, a sors ismét adott egy újabb lehetőséget. Az évek alatt sok bábfilmet is csináltam, Szabó Attila rendező felkért a *Süsü* mesesorozat operatőrének. Ennek a sorozatnak óriási sikere lett, örömmel mondhatom, hogy harminchat ország vette meg. Dacára annak, hogy – ahogy korábban felsoroltam – rengeteg műsort is készítettem, az ismertségemet jórészt mégis ennek a mesesorozatnak köszönhetem. Bárki, ha meghallja, hogy én voltam a *Süsü* operatőre, felkapja a fejét, fülíg szalad a szája, és hálából rögtön igazi barátjává fogad.

– *Nem hagyhatom ki, hogy ne kérdezzek rá, volt-e közös munkátok a szintén palóc Gaál István rendezővel.*

– Illés Györgyhez hasonló természetű volt Gaál István is. Vele 1964-ben dolgoztam együtt segédoperatőrként, a *Jegenyék* című filmben. Benne

a sokszínű tudását, a nyugalját és a csendességét becsültem. Eszményi rendező és munkatárs volt.

– A filmjeiddel több díjat is nyertél. Melyek számodra a legfontosabbak?

– Az egy csók és más semmivel a Veszprémi Fesztivál fődíját kaptuk, de külföldi fesztiválokon, pl. az *Ének a galaktikáról* című filmért 1976-ban a technikai fődíjat nyertük el. Az *Alfonzó-show*ért megkaptuk a Montreaux-i Fesztivál díját, a *Dante: Isteni színháték – Pokol* című alkotásért pedig a Spanyol Fesztivál díját. Számtalan nívódíjnak vagyok a tulajdonosa. Ma már nyugdíjas vagyok, de örömmel járok haza Baglyasaljára, a településre, ahonnan annak idején elindultam.

Hazám

Szálinger Balázs: *Köztársaság*

PUCHER BÁLINT

Szálinger Balázs tavalyi kötete saját meghatározása szerint is öszvér: líra, dráma, epika, olvasható zárójeles alcímként, és a felsoroltakon belül is más műnemeket, műfajokat lehet felismerni. Az epikus rész lírai stíluseszközöket használ, a versciklusok egyes darabjaiban pedig múltbeli műfajokat porol le, értelmez át. Ezeknek a végeredménye pedig egyfajta, kimondottan posztmodernnek is nevezhető transztextualitás és eklektika. Az utalások viszont nem öncélúak, nemcsak játékot és műveltségi poént jelentenek, hanem átértelmezik az előzményeiket, megerősítik rajtuk keresztül a jelenlegi írások jelentését. A kötet heterogén jellege, az átfogó szerkesztési, stíluselvek hiánya azért nem róható fel véleményem szerint hibaként, mert a művek alapvetően hasonló témákat variálnak. Az első, cím nélküli fejezet versei nagyrészt madártávlatból, a tágabb társadalmi, politikai összefüggésekben ábrázolják az embereket. A második részben, a címadó *Köztársaság* című drámában már beszűrődnek az egyéni ambíciók, a párkapcsolatok is. Utóbbi témaköre uralja a harmadik fejezet költeményeit a korábbi témák rovására. A következő rész elbeszélő költeményében, a *Háborúban* szinte kiegyensúlyozottan vannak jelen a kötet fő kérdéskörei. Ezt követi az utolsó, önálló fejezetként feltüntetett *Zárlat*, ami stílus és gondolatosság szempontjából mégis inkább a *Háború* utószava.

A *Köztársaság* közéletet, társadalmat érintő problémafelvetései széles skálán mozognak, a rögválóságtól az absztrakt problémákig. A külvárosi és vidéki szegénység ugyanúgy megjelenik a versekben, mint a jelenkori politika és állam működési zavarai: „Közben mintha egy aszteroida / Által kiölt lények hullái közt / Szlalomoznánk: csupa nagynevű cégek / Roncsai közt

megyünk észak felé.” (*Salgótarján*), vagy: „Az urbánus az egy város lakó? / A népi az egy ornamentika? / Kezetekben szitokszó lett a város? / Kezetekben szitokszó lett a nép?” (*Rendszerváltás_2.0.*). Reagálnak az aktuálpolitikára: „Nyolc óránál francia tüntetők, / Három óránál zajos lengyelek. / A szabadság két zászlaja alatt / A Rökk Szilárdon felvonultanak, / Édes hazám, Európa rád figyel.” (*Népek tavasza*), de a történelmi sérelmekre is, mint a szabályzatot imitáló *Magyar Mártírvárosok Szövetsége*: „8. § Rendes tag lehet / Bármely város, amelynek lakosságát / Az akkori lakosság minimum / 3%-át sújtó, halállal / Járó, a Szövetség szabályzatának / Megfelelő alapossággal és / Sikerral igazolt atrocitás / Ért az országgal háborús viszonyban / Álló idegen hatalmak vagy belső / Erők bűnös tevékenysége által”. A második versciklus darabjaiban a közéleti témájú kérdések inkább a magánélet fényében jelennek meg, illetve még általánosabb, elvontabb szinten foglalkoznak a problémákkal. Ennek az első verse igen határozottan fogalmazza meg azt a gondolatot, ami a közügyek jelentőségét lecsökkenti a párkapcsolatokhoz képest, egy fiktív személy monológjában, amiben a '48-as forradalom kitörésekor beszél a társáról: „Beelőztük a pesti forradalmat, / S bár már szeles, ideges volt a város, / A közügyek érdektelenné váltak. / Mikor kukákat kezdtek borogatni, // Már négy zöld szem volt a történelem.” (*Jelena, én zöld szemeim fele*). A következő darab folytatja ezt a gondolatot, csak más viszonylatban, kissé a vágáns-dalokat idéző módon értékeli fel a szerelmet a vallással és az egyházzal szemben (*Audiencia Benedeknél*). Viszont a későbbi versekben a kapcsolatok árnyoldala, a kiábrándulás is megjelenik. Számomra az egyik legjobban sikerült darab ebből a csoportból a viszonylag hosszú, *A halálra ítélt szerelmet* című vers. Több mű reflektál a szerelmi költészet toposzaira, és magára a műfajra is: „A szerelmes dalok fölemelkednek, / Amint kidől a lábuk alól a zsámoly. / Izgága és taknyos, kezelhetetlen / Múzsája nélkül a dal máris varázsol.” (*Somlyó Zoltán*). A kötet utolsó versei absztraktabbak a többségnél, közülük a Napot emelném ki, ami a konferenciabeszédek stílusában, egy üzleti stratégián keresztül mutat rá egyfajta magyar mentalitásra.

A drámában és az epikus költeményben ehhez hasonló gondolatiságot a műfajuk miatt nehezebb leírni, de a *Köztársaságban* jól megfigyelhető egyfajta ideológiai vita. A Római Köztársaság idején, egy kalózszigeten játszódó történetben a későbbi diktátor, Caesar, még szenátorként – hogy kevésbé egyértelmű legyen, Gaius-nak nevezve – fogoly. A cselekmény két fő szála közül az egyik az ő felszabadulásáról és bosszúállásáról szól. Ez alatt „összebarátkozik” a kalózok vezérével, aki valaha maga is római katona volt, viszont kiábrándult a köztársaságból, és a kalózok között hozott létre egy olyan rendszert, ami szerinte jól működik. A Caesarral folytatott viták kérdése az, hogy melyik a jobb, morálisabb: a demokratikus jogállam, ami

cinikus és szemet huny bizonyos problémák felett, vagy a törvények nélküli, bűnözésből élő, más tekintetben a kommunista utópiára emlékeztető formáció, ahol viszont egyenlők a polgárok és közös a vagyon. A kalózvezér egy monológjában pontosan fogalmazza meg a demokrácia iránti szkepszt: „Minden államforma és állam, ami nem / A mi elveink szerint működik, / Egy jó cél vagy idea alapján / Kezdi az életét, majd elfajul [...] A demokrácia is úgy van, / Hogy jót akarnak még az elején, / Aztán kiderül, hogy amint a nép irányít, / A nép mögött a népnek vágyai / Húzódnak meg (...) A vezetők elémennek a vágnak, / Azt követik, kiszolgálják látszólag, / De nyilván úgy, hogy ne járjanak rosszul: / Nincsen egyenes út, hacsak nem az, / Hogy a vágyak változását követni / Képes, azt kitanuló felső réteg / Áll be a demokrácia fölé, / A nép döntésképesége pedig / Illúzió lesz, amivel jóllaknak.” Szövegkörnyezetéből kiemelve ez akár egy jelenkori, a '89 utáni Magyar Köztársaság politikai kultúrájának lesüllyedéséről szóló megállapítás is lehetne. A dráma végkifejlete pedig a köztársaságpárti Caesar álságosságát mutatja meg, és a szövegben csak utalások szintjén megjelenő későbbi események is párhuzamba állíthatók a hazai folyamatokkal: a köztársaság névleges megszűntetése és egy autokratikusabb rendszer kialakítása.

A *Háborúban* hiányzik ez a fajta példázatosság, az eseményeket leíró lírai alany ugyan használ metaforákat, de igen közvetlenül ábrázolja a történeteket, emlékeket. Véleményem szerint inkább költészetre jellemző stílusjegyeket lehet beazonosítani ezen a művön, főleg a cselekmény vázlatossága és az elbeszélő személy hangsúlyos jelenléte miatt. A *Háború* történetét könnyű összefoglalni: napjainkban kitör az egységes Európa és más nemzetek között az új világháború, amely a jelenkori összecsapásokra jellemzően gyors, de civileket is likvidáló. Az elbeszélő személy a lakásából, a párjával szemléli a háború kirobbanását és elmélkedik annak természetéről, valamint kettőjük kimerült kapcsolatáról. Szinte úgy jelennek meg a háború veszteségei ebből a nézőpontból, mintha csak neten követné valaki a közéleti összecsapásokat. A háború végére nem szenved nagy veszteségeket az ország, azonban az elbeszélő barátnője meghal egy bombázás során. A cselekmény helyett nagyobb jelentőséget kap annak reprezentálása, a gondolatfolyam. Amit nekem sikerült leszűrni ebből a szubjektíven ábrázolt történetből, az a megelőző versciklus egyes darabjaiban is megtalálható: az elfordulás a közélettől a magánélet felé. Jelen esetben a volt partner elhalálása sokkal nagyobb jelentőséggel bír az elbeszélő számára, mint az ismeretlen tömegeké. A *Zárlat* aztán alternatív módon fejezi ki azt a megállapítást (vagy inkább hitet), amit a hazai irodalomban Adytól Orbán Ottóig jó néhányan megfogalmaztak már. Hogy mindenféle katasztrófa és pusztítás után újraépül a civilizáció, a csatamezőből termőföld lesz, és „hogyan van, ami a Halál Országánál is erősebb” (Orbán Ottó: *Élni*).

Eddig arra próbáltam válaszokat adni, hogy a szövegek mit fogalmazznak meg, most inkább a hogyan lesz a kérdőszó. Általában jellemző, hogy egy-egy művön belül egységes szerkesztési, formai elvek érvényesülnek, bár néhány vers ez alól kivételt képez (pl. a hét részre tagolt *Hétutca*). A verseket tekintve elég változatos a felhozatal, Tandorít idéző néhány mondatos felvetések, ritmus nélküli, valamint ütemhangsúlyos, időmértékes verselésű és rímeket tartalmazó művek egyaránt olvashatók a kötetben. A *Háború* időmértékes verselésű, a *Köztársaság* pedig a tompa vers formáját használja a sorok szótagszámának tekintetében, de annak ritmusa nélkül. Ezek a formák akkor válnak érdekessé, amikor egyértelműen felfedezhetők az előzményeik, így transztextuálisak. A versek között található népies ritmusban íródott és a népkultúra motívumait felhasználó darabok, amelyek általában mai jelenségekkel próbálják „kitölteni” ezt a formát: „Új típusú exobolygó tövében / Barna kislány de szeretlek de régen / Most már tudom Földön kívül van élet / Barna kislány de szeretlek de téged” (*Vigasztalós*). A *Köztársaság* szövegformájának eredeti változatát Shakespeare terjesztette el a drámairodalomban, viszont Szálinger műve nemcsak ebben a tekintetben utal rá. A szereplők viselkedése, a cselekmény, a dialógusok jellege szintén Shakespeare műveinek stílusát imitálja, időnként iróniával és bizonyos fokú önreflexióval: „De azt megmondanád nekem, mért kellett / Két hajóval menni egy ilyen ügyben? / Húsz rabszolgán civakodunk, de mi / Atommal támadunk, Arianész? [...] Szar vagyok, / Mit csináljak, Hariszteaész, mondd már meg?” Így a *Köztársaság* úgy lesz egy veretes darab, hogy közben saját mesterkéeltségére is ráirányítja a figyelmet. Azonban a transztextualitás a kötetben általában kevésbé direkt, inkább egy-egy személy munkásságára tett utalásokkal, illetve bizonyos történelmi, kulturális gondolatkörök megidézéséből áll. Így verscímmé vált Bibó István, John Lennon felesége, Yoko Ono, földrajzi pontok közül pedig az alapvetően is szimbolikus és Adyn keresztül az irodalomtörténetben is azzá vált Verecke. Egyes művek József Attila szociális témákról szóló verseit idézik meg (*Sok kis reszkető egzisztencia*), mások a történelmi sérelmekhez, főleg a '48-as szabadságharchoz kötődő irodalmat: „Lent, a síkon egy vesztés hadsereg / Nézett szembe a megvert győztesekkel. / A sík fölött hamar tűnékeny álmok / S a faszba kívánt erkölcsi fölény, / A vég napján, Világos mezején. (A vég napján, Világos mezején). Summázva, változatos forrásanyagot felhasználva készítette el Szálinger a *Köztársaságot*.

Az az alkotói karakter, mentalitás, ami a lírai művekből kirajzolódik, szintén a múltban gyökerezik. Bár ezt nem könnyű pontosan meghatározni, azt gondolom, hogy amit ebből a szempontból a *Köztársaság* képvisel, ritka a mai magyar költészetben. Sokszor nagyon közvetlen, személyes a hangnem, időnként fiktív karakterek nevében megszólalva. Olyan témákat,

amiket manapság általában valamilyen absztrakt, áttételes módon szokás megfogalmazni – gondolok itt főként a párkapcsolatra – sokszor direkt, néha egész retorikusan teszi. A megszólaló személy nem „szívódik fel” a gondolatok, képi asszociációk, metaforák között. Hangsúlyosan jelen van, sokszor véleményt nyilvánít, időnként vádol, megszólítja az olvasót. Többnyire sikeresen valósította meg Szálinger Balázs ezt a fajta költői attitűdöt, problémát számomra a túlzásba vitt metaforikusság jelentett néha, illetve a dráma szándékos modorossága. Ilyen művészeti elvet érvényesítő művek közül lehet pozitív példákat felhozni, filmes területen *A rajzoló szerződése*, irodalomban Weöres *Psychéje* jól rekonstruáltak évszázadokkal korábbi stílusokat, itt azonban úgy érzem, hogy nem sikerült igazán jól. Az említett erényei, a jól megfogalmazott problémák ellenére számomra nem volt túlzottan magával ragadó a stílusa. A *Köztársaság* többi része viszont nagyrészt színvonalas, élvezetes, választékos nyelvezetű, így ajánlom a kötet problémafelvetései iránt nyitott olvasóknak.

(Magvető, Budapest, 2012)

nagy(on)fontos

Bíró József: *Kisfontos*

CSÚRÖS MIKLÓS

A költő és performer tematikus könyvét jelentette meg a Hungarovox Könyvkiadó 2012-ben. Bíró József egy évvel korábban töltötte be 60. életévét. Az avantgárd jelző, melyet szinte minden méltatója használ, inkább a habitusára illik, mint stílusára. A „magyar modern” szóhasználata talán inkább: nemzeti, de nem konzervatív; átjárhatóvá teszi a művészeti ágak határait, őriz valami titkosírás-szerű rejtelmes közös hagyományt. Versnyelvében feltűnő a kihagyásosság, a kipontozás, a fonetikai jelek hézagossága. De éppen mostani kötetében is bizonyítja, hogy mindezek nem modorosságok, hanem jelentéseket hordozó fontos esztétikai elemek (a Tartalomban – címjegyzékben – feloldja a kötetbelsőben olvasható verscímek magánhangzó-hiányos, nehezebben felfejthető üzeneteit). Érdemes eltűnődni a könyv „**NAGY GÁSPÁR KÖLTŐBARÁTOM EMLÉKÉNEK**” – ajánlásáról. Bíró rokonságát Nagy Gáspárral leginkább a nemzeti elkötelezettség és a vallásos érzület dolgában láttuk eddig megnyilatkozni. Nagy Gáspár ezen kívül a hiteles emlékezet fanatikusa volt. Számon tartotta, hogy kit öltek meg, kit felejtettek el kellő időben és illendő helyen eltemetni, rehabilitálni történelmi áldozataink közül. A *Kisfontos* költője ezt a tradíciót szintén számon tartja, és tovább élteni, ugyanakkor szívén viseli a még élők sorsát is, akiket félteni kell, sejteni betegségüket, fenyegetettségüket.

Gyakoriak, és néha áttétel nélkül, nyíltan érvényesülnek a leleplező politikai célzások még a másoktól idézett szövegrészekben is (pl. a kötet Blaise Cendrars-tól származó mottójában). Néhány olyan rendhagyó stilisztikai és helyesírási megoldásra is fölfigyelhetünk, amelyek a gyakori ismétlődés miatt jelentésalkotó szerepet kapnak az egyes szövegekben, valamint Bíró nyelvi univerzumában. Ilyen például a latin, orosz, kínai, magyar – vagyis kevert – zsargonkifejezések egybeírása, amelyek a globalizálódó világ elleni tiltakozást, olykor szinte a swifti megvetés szintjén képesek megjeleníteni. Bíró tipográfiáját, vastag betűit, kihagyásjelzéseit, hosszabb, rövidebb gondolatjeleit nem tudom híven reprodukálni, két sort

azonban idézek (nem biztos, hogy betűhíven) az *Égzengéstől – égzengésig* című kötetnyitó versből: „andropovistahruscsovistabreznjevistacsernyenkoistakádáristagrószista elvtársnókelvtársakelvtársölgyekelvtársurak – (...)”. A doktriner nehézkességhez hasonló kíméletlenséggel gúnyolja ki a rövidítő politikai frazeológiát: KMPMKPMDPMSZMPKISZ. A vers záró része arról tanúskodik, hogy a költő nem gyűlöli ellenségeit, de olyan emberibb világot áhít (a „tisztaság birodalmát”), ahol a magafajta sorsüldözött is megtalálná elfogadható helyét. Az életükben nem kiemelten sikeres szereplőket sem jogos elítélnünk. Teljesítménye alapján Bíró persze messze meghaladja ezt a rangsorolást, de retorikai érvelésében joggal hozza szóba a megalázottak méltóságát. Egy angol nyelven fogalmazott mottó nyomán („... the manuscript dates from 21th century...”) olyan balsejtelem foghatja el az olvasót, hogy a 21. században már-már illetlenség magyar nyelven írni. Vagy legalább is kellemetlen. Illyés, Szabó Lőrinc, Kodolányi vitája már 1940 körül jelezte ezt a problémát. A kirakat-magyarkodás lehet veszedelmes, ám az identitáshiány szintűgy. A *Kisfontosmindenkorinemetvesztőkhöz* bravúrosan él a refrén erős technikájával: „no és? ... nincs ezzel semmi baj” – ismétlődik a strófákat záró sorban tizenegyszer. Bíró azonban – Petőfitől eltérően – kiszól a monológból, s a lehetséges végzetes tragédiára, a nemzetpusztítás-nemzetpusztulás rémének napi jelenlétére figyelmeztet.

Az egyik „kisfontos” címében a dehumanizáció szó van elrejtve. Majdnem minden negyedik sor a „**DÖGÖLJ MEG**” kívánságát (átkát) ismétli meg, a közbülsők pedig felsorolják, ki mindenki él ezzel az elvárással: a nagyvilág, a hazád, az anyakönyvvezető, az orvos, a munkaadó, a családtagok (részletezve), a barátod, továbbá intézmények és fogalmak is, mint: (nyugdíjfolyósító, establishment, denacionalizáció, pacifikáció, stb.). Általánosítva tehát mindenki és minden arra készíti a másikat, hogy: „**FOGYASSZ / ÉLVEZZ / és / DÖGÖLJ MEG**”. Ezt a kifakadást Bíró végül a haragvó ószövetségi Isten szájába adja, de ő maga is a végső kétségbeesés határán, halál-közelben jár. Másutt József Attila sorsát hozza borzongató közelségbe (*Kisfontos1937december3*). Alapélménye, hogy azok árulták el, akikben bízott, mindeddig rendületlenül hitt. Bravúros verset ír például besúgójáról (*Iszony*), de zenei utalású alcímet ad neki: allegro ma non troppo –. Hozzávetőleges fordítása ez lehet: nem túlságosan gyorsan.

A kötet más, elismerő recenziókban is joggal és méltán emlegetett, elemzett, hangsúlyos verse a *Kisfontosabrutálisvalóságáról*. Alcíme egy felszólító modalitású latin szentencia: *audiatur et altera pars*. Hallgattassék meg a netán más véleményen lévő másik fél is. Ez utalás arra, hogy a költő (a lírai én) olyan valakivel szemben mondja el az érveit, aki korábban szóhoz sem engedte jutni. József Attila, anyjával kapcsolatos verseiből ismerős ambivalencia, hogy a gyermek hiányolja a szülői szeretetet, s

ezért hibáztatja, akár meggyűlöli apját vagy anyját. Bíró mintegy tanúként idézi József Attilát verse utolsó előtti szakaszában. Indulatos vitát folytat egy sorsrontó, szinte mítikus gonosz asszonnyal, aki tönkretette, elrontotta fia esélyeit, visszaél(t) menyé angyali jóságával, zsarnoki módon bánt unokájával. Az indulatos szöveg alap-szintagmája: azért-mert. A költő a valakitől való elidegenedés okait és fokozatait mutatja meg, az olyan gonosz valakitől való elidegenedését, aki jószerével majd-minden életesélyétől megfosztotta gyermekét. Konkrét események, önéletrajzi motívumok sorjáznak a szövegben, a fájdalom hangszórója erősíti fel őket. A portré démonivá növekszik, de nem válik romantikus torzképpé. Petőfi, Jókai, Dickens, Dosztojevszkij sötét víziói is fölsejlenek a keserű szöveg háttérében. A pusztító szándékot sejtető, boszorkányos ráolvasásokat a költői invenció végül is semlegesíti, részint József Attila szellemét idézve, részint az igazi anya valóságos létének mágikus tagadásával: „azért ... mert ... / nem volt / ... nincs ... és nem is leszen” Ez az archaizmusával és negatív igeragozásával némileg régies hatású részlet a méltóságot sem vonja meg a kíméletlenül búcsúztatott asszonytól.

Alkalmasint, egy majdani, esetlegesen részletezőbb elemzés során, mód adódhat más eszmékre, gondolatokra, költői megoldásokra, művészi törekvésekre is fölhívunk a figyelmet. Most azonban nézzük a születési évfordulót megjelenítő *Kisfontos60* című verset, nem grafikus másolatában, hanem olykor talán képzelt, lehetséges hangzó mivoltának pőre értelmezésében : „aki / **hatvanadik** / esztendődet / betöltvén / ám / milliárd' / éveket / megéltél / nincs / szükséged / már / hangya – serény / dolgos / gyilkos (ok)ra”. Ha a 14 soros átírást elfogadjuk, akár szonett is lehetne, bár a szótagok száma jócskán különbözik. A hatvanadik születési évforduló ríktó ellentétben áll a milliárd' megélt évek említésével. A szenvedés meghatványozza a naptár szerinti éveket. Már nincs szükség a krimikből ismerős szürke, hétköznapi „gyilkos(ok)ra”. A vers megformálása is fölényt jelez velük szemben: a „dolgos / (...)kos(..) ..” belső rímen kívül a „gyil(...)ok(..)” ravasz szójátéka is el van rejtve benne. Bíró egyaránt birtokolja a kíméletlen szókimondásnak, valamint a versnyelv ravasz „tapétázásának” képességét.

József Attila verset írt *Születésnapomra* címmel. Bíró József okkal idézheti példaképétől az olyan sorokat, hogy : „töltőtoll koptató / szegény / legény ” vagy : – mutatis mutandis – „ még havi kétszáz sose telt ”. De kötete címe engem az emberi élet jelentőségére emlékeztet. A font: súlyegység. A *Kisfontos*, ez a szerény terjedelmű (18 vers), megrendítő kötet valójában többet nyom a latban, mint sok egyéb, „nagy(on)fontosnak” tételezett verseskönyv.

(Hungarovox, Budapest, 2012)

● BAKONYI ISTVÁN (1952, Székesfehérvár) irodalomtörténész ● BENEDEK SZABOLCS (1973, Budapest) író ● CSÚRÖS MIKLÓS (1944, Budapest) irodalomtörténész, kritikus ● DEBRECENI BOGLÁRKA (1981, Salgótarján) író, költő ● FERLINGHETTI, LAWRENCE (1919, Yonkers) költő ● FILÓ MARIANN (1995, Gyula) költő ● GÁBORI KOVÁCS JÓZSEF (1983, Sajószentpéter) költő ● GRÉCZI-ZSOLDOS ENIKŐ (1974, Körmend) nyelvész, kritikus ● H. NAGY PÉTER (1967, Budapest) irodalomtörténész ● HARTAY CSABA (1977, Gyula) költő ● KABAI CSABA (1979, Miskolc) költő, író ● OLÁH ANDRÁS (1959, Hajdúnánás) költő, író ● PAPP DÉNES (1980, Miskolc) író, költő ● PUCHER BÁLINT (1989, Pécs) költő, kritikus ● SHAH GABRIELLA (1975, Salgótarján) művészettörténész ● SZÁVAI ATTILA (1978, Vác) író ● SZÉKELY ÁKOS (1945, Nagysimony) grafvizuális költő, író ● TÉREY JÁNOS (1970, Debrecen) író, költő, műfordító ● Z. URBÁN PÉTER (1980, Budapest) irodalomtörténész ●

● **FÜRJESI CSABA** (1969, Salgótarján) ● ISKOLÁK ● 1988-92 Nyíregyházi Főiskola; 2000-2003 Iparművészeti Egyetem; 2007 International Summeracademy, Salzburg, Ausztria; 2008 International Winteracademy, Fayoum, Egyiptom; 2009 tanulmányút Berlinben; 2011 tanulmányút Los Angelesben, Monterey-ben, USA; 1996-tól dolgozik a Ceredi Művésztelepen ● DÍJAK, ÖSZTÖNDÍJAK ● 2013 Madách díj; 2012 XIV. Táblafestészeti Biennálé – REÖK díj; 2011 Artist in residence – Santa Catalina School, Monterey, USA; 2011 XXXI. Szegedi Nyári Tárlat – Ferroép díj; 2011 III. Élet és Víz Biennálé – I. díj; 2010 I. Székelyföldi Nemzetközi Grafikai Biennálé – Nagydíj, Románia; 2010 Csohány Kálmán Országos Grafikai kiállítás – I. díj; 2008 XX. Debreceni Országos Nyári Tárlat – Fónix díj; 2007 NKA támogatás: Zsigmond nyomában kiállítás; 2006 XIII. Országos Rajzbiennálé – BAZ Megye díja; 1999 XII. Országos Szabadtéri Kiállítás – Salgótarján Város díja; 1998 Ceredi Művésztelep – művészeti díj; 1996 VI. Nógrád Megyei Őszi Tárlat – Szécsény Város díja ● LEGUTÓBBI EGYÉNI KIÁLLÍTÁSOK ● 2012 Szférák – Stopera, Amszterdam, Hollandia; 2012 Szférák – Art Yourself Galéria – Bukarest, Románia; 2012 Szférák – Lena&Roselli Galéria, Budapest; 2011 Fürjesi Csaba – Salvador Dali Cottage, Monterey, USA; 2011 Fürjesi Csaba – Bel Air Crest, Club House, Los Angeles, USA; 2010 City Myths, HCC, London; 2009 Tér rések – Magyar Nagykövetség, Berlin; 2008 Profán Mítoszok – Körmendi Galéria, Budapest ●

Ára: ötszáz forint

"Összehúzódik, nekilódul,
sűrűsödő időközökben."

Lator László

nka

978977055588600813001